STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04079

HSIDES

Hillel Zeitlin

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

הלל צײַטלין

חסידות

ווארשע 1922

אינהאַלט:

	זייט
הקדמה	2
משיח-בענקשאַפט באַ די ערשטע רביים.	5
רבּי מענדעל רימאַנאָווער.	12
דאָס געבעט פון „מליץ יושר".	17
ברעסלעווער חסידים.	21
דאָס האַרץ און דער קוואַל	26
דער פאַרביטענער בן-מלך.	31
פון „לקוטי מוהר"ן".	41
ווערטער פון גרויסע רביים.	69
דער „זוהר".	80
אַ בריף פון בערעל חסיד.	85
אינערליכע תפלות.	90
דער זין פון די וועלט-געשעענישען אינ'ם ליכט פון חב"ד.	98
„אויפ'ן באַרג שטייט אַ בוים".	105
די מדה פון תפארת.	109
די וועלט אַלס פאַרבלענדעניש.	116
צוויי נשמות אינ'ם מענטשען.	126
די גאָלדענע זאַנג.	134
דער יחיד און דער רבים.	141
ווי אַזוי מען זוכט היינט דאָס אינערליכע ליכט.	148
רבּי יוסף דער אַלטער חזן.	

לוח הטעותים

זייט	שורה	שטעהט	דארף זיין
8	4	**דערביטערונג**	פערביטערונג
〃	〃	**דעם**	די
〃	5	**דערביטערונג**	פערביטערונג
〃	15	**יחידים**	יחודים
10	8	**משה** לייב	רבי משה לייב
19	אין דער לעצטער	**„פאַר"**	„פאַר"
20	3	**„אַ סותר"**	„אַ סוחר"
〃	7	**סליטה**	סליחה
37	3	**באַלט**	באַלד
〃	15	**נאָך**	גאָר
39	6	**אלקנה**	אלקית
43	פאר דער לעצטער	**שענדעט**	שעכט
44	4 פאר דער לעצטער	**זאָגט ער עס ניט**	זאָגט ער עס
45	6	**ווי**	וווּ
46	5	**ראָט**	ראַט
〃	7 פון אונטען ארויף	**זוחמה**	זוהמא
48	5 〃	**פאָלגענדער**	פאָלקאָמענער
53	פאר דער לעצטער	**יחידא**	יחודא
〃	אין דער לעצטער	〃	〃
55	7 פון אויבען אראָב	**בה**	בם
〃	17 〃	〃	〃
67	12 〃	**אויוועז**	אויבען
69	4 〃	**הייבט**	הייסט
71	7 〃	**עצבות**	עצבות
〃	14 〃	**אוי**	אוין
86	4 פון אונטען ארויף	**זיכען**	זוכען
93	8 פון אויבען אראָב	**פלאן**	פלאַג

זייט	שורה	שטעהט	דאַרף זיין
96	פאר דער לעצטער	אחרי	אחד
109	4 פון אונטען ארויף	קודשה	קודשא
110	12 פון אויבן אראָב	האו	הוא
111	10 〃	קודשה	קודשה
〃	30	רבּ	רב
113	23	נידעריגע	הויכע
118	8	לבושין	לבושין
119	4	גאטצערקענטע-ניש	גאָטסערקענטע-ניס
122	25	באַלט	באַלד
126	4	ויבאַלט	וויבאַלד
〃	15	פאַשטייען	באַשטייען
129	5 פון אונטען ארויף	אדם	הדם
130	23 פון אויבן אראָב	אלהים	אלהית
143	6 פון אונטען ארויף	קפירה	קפידה
146	8 〃	התקרבות	התקרבות
150	פאר דער לעצטער	שטירגער	שטירנער
154	6 פון אובען אראָב	רבי יוסף בער	רבי יוסף
〃	6 פון אונטען ארויף	באַלט	באַלד
156	15 〃	〃	〃

Copyright by Ph. Geliebter
232 Linden str.
New-Jork — Brooklyn 1921.

Druk. Br. Wójcikiewicz Warszawa, Kr. Nalewk.

הקדמה.

אין די לעצטע יאָרען איז פיל געשריבען געוואָרען וועגען הסידות. איך האָב שוין אויך פיל געשריבען וועגען חסידות. פאַרוואָס זאָל מען אָבער אַמאָל נישט געבען דעם לעזער חסידות ממש? ביז וואַנען וועט מען אַלץ גיין אַרום און אַרום דער זאַך און נישט צוקומען צו דער זאַך גופא? עס זענען שוין אויסגעטראָטען געוואָרען די וועגען, וואָס פירען צום הייליקען קוואַל, פאַרוואָס זאָל מען נישט צופירען אַמאָל די פאַרשמאַכטע נשמות פונ'ם וויסטען דור צום קוואַל אַליין?...

די איינציקע סקיצען, וואָס איך גיב דאָ דעם לעזער זענען דער ערשטער פאַרזוך אין דער היגזיכט. אויף דעם אָרט פון צו געבען בילדער פון **חסידישען לעבען** (ווי פרץ, בערדיטשעווסקי, יהודה שטיינבערג, עגנון און אַנדערע) אָדער צו געבען **אָפּהאַנדלונגען** וועגען חסידות (ווי צווייפעל אין זיין „שלום על ישראל", ר' אהרן מאַרקוס אי. זיין „חסידיזם", האָראָדעצקי אין זיינע מאמרים וועגען חסידותן מאַרטין בובער אין זיינע פאַרשידענע חסידישע עסייען און דער שרייבער פון די צייל‏ען אין זיינע העברייִשע ווערק ווי „ההסידות" און „רבי נחמן" וכדומה און אין זיינע יִדישע ווערק ווי „דער אַלטער רבי" וכדומה), גיב איך דאָ **חסידישע געדאַנקען און איבערלעבונגען, אין ריין חסידישען לבוש.** אין דעם ביכעל „חסידות", וואָס איך גיב דאָ איצט דעם לעזער (וואָס האָט, אַגב, קיין געמיינזאַמעס ניט מיט מיין העברייִשען ביכעל „ההסידות"), איז גיט נאָר, דער **אינהאַלט** אַ חסידישער

נאָר אויך די פאָרם; נישט נאָר די אורות זענען חסידישע, נאָר אויך די כלים. דאָ איז אַלץ חסידיש: אי דער זין, אי די פאַרבען, אי די קלאַנגען. דער הסבר איז אייניקע מאָל (באַזונדערס, ווו עסווערן באַריירט אַבסטראַקט-פילאָזאָפישע פראַגען) על פי ההכרה, ניט קיין חסידישער, אויך דער סגנון איז אייניקע מאָל, ווו עס פאָדערט די קלאָרקייט פון דער זאַך, ניט קיין חסידישער, — דער איבערלעכער ריטמוס פון די סקיצען איז אָבער פון אָנפאַנג ביז'ן סוף אַ ריין חסידישער.

איך שטרעב נישט צו סטיליזאַציע, נאָר צום ריין-חסידישען אמת. ווען איך וואָלט געשטרעבט צו בלויזער סטיליזאַציע, וואָלט איך זיך באַמיט מיט אַלע כחות אויסצומיידען מאָדערן-פילאָזאָפישע אָדער מאָדערן-קינסטלערישע אויסדריקען. אַזויווי איך שטרעב אָבער צום ריינעם אמת פון חסידות, בין איך ניט מחויב צו רעדען אַלע מאָל דוקא מיט דעם אַמאָליקען לשון פון בעש"ט און רבי נחמן ברעסלויער, נאָר אַמאָל אויך מיט דעם לשון, וואָס דיזעלבע בעש"ט און רבי נחמן וואָלטען היינט גערעט...

דערביי איז, ווי איך האָב פריער געזאָגט, ניט נאָר דער אינהאַלט פון די סקיצען, נאָר אויך דער לבוש אַ ריין חסידישער. די אייניקע געצווונגענע מאָדערן-פילאָזאָפישע און מאָדערן-קינסטלערישע אויסדריקען מאַכען ניט קאַליע דעם ריין-חסידישען לבוש פון די סקיצען: אַזויווי דער חב"ד בלייבט חסידיש, ניט נאָר לויט זיין אינהאַלט, נאָר אויך לויט זיין לבוש, כאָטש ער באַנוצט זיך, מיט דער גאַנצער, אים צוגענגלעכער, פילאָזאָפישער טערמינאָלאָגיע...

מען דאַרף נאָר וויסען ווען צו באַנוצען זיך מיט מאָדערנע אויסדריקען און וויאַזוי צו באַנוצען זיי. מען דאַרף זיי קענען פאַרחסידישען...

איך מוז דערביי נאָך עטוואָס באַמערקען: אין מיינע סקיצען בין איך אויסען ניט נאָר צו געבען אַן'אויסדרוק צו אַלעם דעם, וואָס ס'לעבט אין מיר אינעווייניק, נאָר אויך צו-

געוויינען דעם לעזער צו עמפֿינדען און צו דענקען חסידיש...

* *

אויף מיינע איצטיקע סקיצען* בעט איך דעם לעזער צו קוקען ווי אויף אַ התחלה, דאָס ווייטערדיקע דאַרף נאָך קומען

צום סוף אַ ריין-טעכנישע באַמערקונג: דורך דעם, וואָס דאָס ביכעל איז געזעצט געוואָרען אין דער נייער אָרטאָגראַפֿיע, אין דער צייט, וואָס איך פערזענלעך שרייב אין דער אַלטער אָרטאָגראַפֿיע, און דורך דעם, וואָס דאָס ביכעל איז געזעצט געוואָרען אין פֿאַרשידענע צייטען און עס האָט געפֿעלט די נויטיקע השגחה איבער דער קאָרעקטור, זענען אין אים אַריינגעפֿאַלען אייניקע זייער פֿאַרדריסלעכע טעותים, איך בעט דעריבער דעם לעזער, ווען עס וועט אים עטוואָס באַזונדערס קשה זיין, צו אַריינקוקען אין דעם לוח הטעות, וואָס ווערט צוגעלייגט צום ביכעל.

משיח-בענקשאַפֿט בײַ די ערשטע רביים.

מען װעט קײנמאָל ניט פֿאַרשטײן װי עס געהער צו זײַן די פֿאַרהעלטעניש פֿון פֿאַרשידענע חסידישע—פּױלישע און ליטװישע רביים צו די װעלטגעשעעֿנישן אין ענדע פֿון אַכט־צענטען יאָרהונדערט און אָנפֿאַנג פֿון 19־טען יאָרהונדערט, װי מען װעט זיך ניט קלאָר מאַכן דעם מעסיאַנישן כאַ־ראַקטער פֿונ׳ם חסידיזם, ד״ה., װי װײַט דער חסידיזם אין זײַן אורשפּרונג איז געװען אַ טרעגער פֿון דער משיח־אידעע, װעלכע האָט געזאָלט, לױט דער האָפֿנונג פֿון די דערמאָנטע רביים, אַמגיכסטען פֿאַרװירקלעכט װערען. מיט אַנדערע װער־טער: דער חסידיזם איז געװען אַ פֿאָרזעצונג אי אַ היפּך פֿון די פֿריערדיקע ייִדישע משיחישע באַװעגונגען, פֿון שבתאות און פֿראַנקיזם: אַ פֿאָרזעצונג—אין דעם זין, װאָס דער חסידיזם האָט אױך געשטרעבט װי אַמגיכסטען משיח אַראָפּצוברענגען און דורך באַזונדערער פֿרומקײט, קדושה וטהרה: אַ היפּך—אין דעם זין, װאָס דער חסידיזם האָט אױס־געמיטען אַלע מיאוסע, פֿאַלשע, פֿאַרקרימטע און פֿאַרדרײטע װעגען פֿון די שבתי־צביניקעס און פֿון די פֿראַנקיסטען און האָט זיך באַלד בײַם אָנפֿאַנג געשטעלט אױפֿ׳ן פֿעסטען באָדען פֿון דער תורה, פֿון העכסטער זיטלעכקײט, רײנקײט אין גע־דאַנק און טאַט.

ווי ווייט דער חסידיזם איז געווען אי אַ פּאָרטזעצונג אי אַ היפך פון דער שבתאות און פראַנקיזם, זעט מען פון פאָלגענדער אגדה וועגן דעם גרינדער פונ׳ם חסידיזם רבי ישראל בעש״ט:

„שבתי־צבי איז אַמאָל געקומען אין חלום צום בעש״ט, בעטען בײַ אים אַ תיקון און דער תיקון איז באַשטאַנען דערין, אַז דער בעש״ט זאָל זיך מיט אים מקשר־זײַן (גײַסטיק צוזאַמענבינדען) נפש מיט נפש, רוח מיט רוח, נשמה מיט נשמה. האָט דער בעש״ט אָנגעהויבען צו מתקשר־זײַן מיט אים זייער לאַנגזאַם („במתון“ — ריכטיקער וואָלט דאָ געווען זײַן „בזהירות“ — פאָרזיכטיק), דען ער (שבתי־צבי) איז אַ גרויסער רשע געווען“ (שבחי בעש״ט דף י״ג ב).

און ווידער דאָרט:

„אַמאָל איז געקומען שבתי־צבי ימח שמו און האָט אים (דעם בעש״ט) איבערגערעדט („ופתה אותו ה״ו“) און האָט אים אַ שלײַדער־געטון ביז אין שאול תחתיה אַרײַן“.

אויך דאָרט:

„דער בעש״ט האָט געזאָגט, אַז אין אים (אין שבתי צבי) איז געווען אַ הייליקער פונק, נאָר דער ס״מ האָט אים אַרײַנגעכאַפּט אין זײַן נעץ אַרײַן. געקומען איז עס אים (שבתי צבי) דורך זײַן גאווה און דורך זײַן כעס“.

אין פיל אַגדות ווערט געשילדערט די נאָנטע באַציונג פונ׳ם בעש״ט צו משיח, און אין איין אגדה — אין צוזאַמענהאַנג מיט די מעשים פון די פראַנקיסטען:

„דער בעש״ט האָט געזען אַ גרויסען קטרוג, אַז מען וויל בײַ ייִדען צונעמען די תורה שבעל פה, איז דער בעש״ט זייער טרויעריק געווען אַ גאַנצען ערב־יום־כפור. צו אָוונט זענען אָנגעקומען די שטאָטלײַט צו אים, אַז ער זאָל זיי בענטשען. ער האָט געבענטשט איינעם צי צוויי פון זיי און האָט געזאָגט: „מער קען איך ניט, דען עס טוט מיר זייער וויי“. אַזוי האָט ער פון זיי מער קיינעם ניט געבענטשט און איז געגאַנגען אין שול אַרײַן און האָט געזאָגט ריִרענדע ווער־

טער און איז אַרייַנגעפֿאַלען אין ארון הקודש אַרייַן און האָט געשריִען און האָט געזאָגט: ווייִ! ווייִ! מען וויל פֿון אונדז די תּורה צונעמען. וויאַזוי וועלען מיר אַפּילו אַ האַלבען טאָג קאָנען לעבען אָהן איר? דאַן האָט ער שטאַרק געצאָרנט אויף די רבנים און האָט געזאָגט, אַז דאָס איז אַלץ איבער זייִ, ווייל זייִ טראַכטען אויס פֿון זייערע קעפּ פֿאַלשע הקדמות, אויך האָט ער געזאָגט, אַז אַלע תּנאים און אמוראים שטייען איצט צום משפּט".

דאַן ווערט געשילדערט אין דער אגדה, וויאַזוי דער בעש"ט איז נאַכהער אַרייַנגעפֿאַלען אין אַ געוואַלטיקען עקסטאַז אַרייַן און די אויסערליכע סימנים פֿון יענעם עקסטאַז, און דאַן דאָס דערוואַכען און צו זיך קומען, און וואָס דער בעש"ט האָט נאַכהער דערציילט, וויאַזוי ער איז געגאַנגען פֿון עולם צו עולם, און וויאַזוי ער האָט אָנגעטראָפֿען תּפלות פֿון פֿופֿציק יאָר, וואָס האָבען קיין עליה ניט געהאַט, און וויאַזוי ער האָט גענומען אויפֿהייבען די תּפלות דורך „אַ טויער, וואָס איז גרויס ווי גאָר די וועלט", און וויאַזוי אַ מלאך האָט דעם טויער פֿאַרשלאָסען מיט אַ גרויסען שלאָס, און וויאַזוי ער האָט צוזאַמען מיט זיין הימלישען רבין, אחיה השלוני, געפּרווט דעם שלאָס ברעכען און האָבען ניט געקענט, און וויאַזוי זייִ האָבען זיך ביידע נאַכהער אַרייַנגעריסען מיט גרויס שטורם אין היכל-משיח אַרייַן און וויאַזוי משיח האָט אים (דעם בעש"ט) דערזען פֿון ווייטען און האָט געזאָגט: „שריי ניט", און האָט אים געגעבען צוויי אותיות, מיט וועלכע דער שלאָס ווערט געעפֿענט און דורכדעם האָט ער געפּועלט, אַז די גזרה זאָל בטל-ווערען, נאָר אַ קליינע רשימה פֿון איר איז געבלי-בען, דאָס איז די גזרה צו פֿאַרברענען די ש"סען, וואָס איז פֿאָרגעקומען דורך די מסירות פֿון די פֿראַנקיסטען. עס ווערט ווייטער אויך דערציילט, וויאַזוי די פֿראַנקיסטען האָבען זיך צושמדט און וואָס דער בעש"ט האָט דערויף געזאָגט: „די שכינה קלאָגט איצט און זאָגט, כל-זמן דער אבר איז באַהעפֿט איז נאָך דאָ אַ האָפֿנונג, אַז ער וועט געהיילט ווערען, און

אַז מען שניידט־אָפּ דעם אבר, דאַן איז אַלץ פאַרפאַלען, דען יעדער ייד איז איין אבר פון דער שכינה״.

פון דער אגדה זעט מען אַרויס בולט אי די דערביטערונג פון בעש״ט קעגען די פראַנקיסטען, אי דעם רחמנות אויף זיי, אי די דערביטערונג פון דער צווייטער זייט — קעגען דעם כלפול פון די רבנים, אי זיינע משיח־טרוימען.

אין דעם בריף, וואָס דער בעש״ט האָט געשיקט צו זיין שוואָגער רבי גרשון קיטעווער וועגען דער „עלית נשמה״, וואָס ער האָט געהאַט אין יאָר תק״ז, האָבען מיר ווידער פאַר זיך די אינטימע באַציאונגען צו משיח. אַרויפגייענדיק פון היכל צו היכל, קומט ער אָן, ענדלעך, צו היכל־משיח און ער פרעגט אים אָהן צערעמאָניעס: „ווען קומסטו?״ אויף וואָס משיח ענטפערט אים: „ווען אַלע וועלען קענען מיחד־זיין יחידים, אַזוי ווי דו״. דער גאַנצער בריף בכלל (געדרוקט אין „כתר שם טוב״ און אין פיל חסידישע ספרים) איז אַ מאַניפעסטאַציע פון דער משיח־אידעע.

דיזעלבע משיח־טרוימען זענען אַריבער פון בעש״ט צו זיין תלמיד רבי בער פון ראָוונע (נאָכדעם פון מעזריטש) און פון אים — צו רבי בערס תלמידים. צוזאַמענקומענדיק זיך פלעגט מען איבערהויפט זוכען תיקונים, וויאַזוי צו מקרב־זיין די גאולה. דער רבי, רבי מלך (רבי אלימלך מליזענסק) איז כל ימיו אומגעגאַנגען אין איין גרויסען, הייליקען משיח־טרוים. ער איז אַזוי פעסט געווען אין דער גיכקייט פון משיחס קומען און איז געווען אַזוי פול גלויבען אין זיין אייגענער גייסטיקער כשטיקייט איינ׳ם זין פון גאולה, אַז ער האָט געזאָגט: „איך וואונדער מיך זייער. די הייליקע תנאים האָבען דאָך געזען ברוח הקודש ביז די לעצטע דורות און האָבען געשריבען וועגען אַזוי פיל גזירות רעות און יסורים, וואָס וועלען זיין איידער משיח וועט קומען, און זיי האָבען גאָרניט געזען, אַז עס וועט זיין איין אלימלך אויף דער וועלט, און אַז אַלע רעות און גזירות האָט אלימלך מבטל־געווען און

מבטל־געוועןֿ („עשר צחצחות" י"ב ע"ב).

רבי נפתלי ראָפּשיצער, אַ תלמיד פון רב מענדעל רימאַנאָווער, האָט אַמאָל געהערט פונ'ם רימאַנאָווער, אַז ווער עס לעבט אין דער צייט, וואָס דער קאָזשעניצער מגיד איז אויף דער וועלט און זעט אים ניט, וועט ער ניט זוכה־זיין צו זען פני משיח. דערהערענדיק עס האָט רבי נפתלי גענומען דאָס זעקעל אויף דער פּלייצע, דאָס שטעקעל אין האַנט און ניט רעדענדיק קיין איין וואָרט איז ער געלאָפען אָהן אָטעם, קיין קאָזשעניץ און איז במקלו ותרמילו אַריינגעפאַלען אין'ם צימער פון דעם קאָזשעניצער אָנצוקוקען אים, וואָרום טאָמער חס־ושלום פאַרשפּעטיקט ער איין מינוט און דערווייל קומט משיח איידער ער האָט נאָך געזען דעם מגיד („עשר אורות" ל"ו ע"א).

רבי משה טייטעלבוים פלעגט זאָגען צו זיין משמש יעדעס מאָל איידער ער פלעגט זיך צולייגען אָפּרוען: „אַז משיח וועט קומען, זאָלסטו מיך למען השם בזו הרגע אויפוועקען" („סדר הדורות החדש" אות מ').

רבי נחמן בראַצלאַווער האָט אַלע זיינע רעליגיעזע איבערלעבונגען, זעונגען און טרוימען, קאָנצענטרירט אין משיח אַראָפּברענגען און האָט מבטיח־געווען, אַז אַלענפאַלס וועט משיח אַרויסקומען פון זיין נאָכקומענשאַפט. („חיי מוהר"ן).

אין דער צדיקישער פאַמיליע פון דעם מעזעריטשערס אָפּשטאַמונג, ביז די קינדער פון רבי ישראל רוזינער, איז געבליבען אַ מסורה, אַז דער מעזעריטשער האָט מיט אַלע כחות געוואָלט דווקא משיחען אַראָפּברענגען און נאָר דורכדעם, וואָס זיינע תלמידים האָבען זיך אויף דעם ניט גוט פאַרשטאַנען, האָט ער זיינס ניט אַדורכגעפירט („דברי דוד" פונ'ם טשאָרטקאָווער).

דער מעזעריטשער האָט זיך געהאַלטען, אַז ער קומט אַרויס פון מלכי בית דוד און זיין אייניקעל רבי שלום (דער זון פון ר' אברהם המלאך) האָט זיך געהאַלטען פאַר אַ ריש גלותא און דעריבער האָט ער זיך זייער ברייט אויפגעפירט

און האָט אומגעווײַנלעך מקפּיד־געווען אויף שײַנקײַט. דיזעלבע פאָרשטעלונג איז אַריבער צו רבי ישראל רוזינער און צו די קינדער פון׳ם רוזינער (רבי אהרן מאַרקוס אין זײַן „חסידיזם“).

און הגם מיר רעדען דאָ איבערהויפּט וועגען די ערשטע רביים, קענען דאָך אונדז דינען אויך די גלויבונגען פון די שפּעטערע רביים, ווי ווײַט דאָס חסידות איז לויט זײַן שורש ענג צוזאַמענגעבונדען מיט דער משיח־אידעע.

אַזוי האָט משה־לייב לנטשנער געזאָגט:

„דער ייד הקדוש האָט געזאָגט, אַז איך בין משיח בן יוסף. באמת קום איך, אָבער, אַרויס פון בית־דוד“ („עשר עטרות.“ י״ד ע״ב). קענטיק, אַז אויף דעם באָדען איז ענטשטאַנען די מחלוקת פון אַנדערע גוטע־יידען אויף אים.

אַזוי האָבען די געגנער פון רבי דודעל טאַלנער געמסרט, אַז בײַ אים, בײַ רבי דודלען, איז דאָ אַ שטול מיט׳ן אויפשריפט: „דוד מלך־ישראל חי וקים“, פאַרשטייט זיך, אַז רבי דודעל האָט עס געמיינט אין ריין מיסטישען זין און זײַן תמימותדיקער אויפשריפט האָט אין זיך ניט ענטהאַלטען קיין זינד קעגען דער מלוכה. רבי דודעל האָט, אָבער, פיל יסורים געהאַט אויף זיך פון אַט דעם אויפשריפט, וועלכער האָט זיכער ענטשפּראָכען זײַנע משיח־טרוימען (זע „כתר כהונה“ ז. 146 און אַנדערע)

רבי מענדעל רימאַנאָווער.

רבי מענדעל רימאַנאָווער איז געבוירען אין ניישטאָט אין יאָר 1745, און ווען ער איז גרויס-געוואָרען, האָט ער געלערנט אין דעם באַוווסטען בית-המדרש פון דניאל יפה אין בערלין, ווו עס האָבען זיך דאַן אויפגעהאַלטען און געלערנט איינינקע גרויסע גאונים. רבי מענדעל האָט געלערנט מיט אַ באַזונדער חשק און ברען, דערביי האָט אין אים געלויכטען אַנ'איינערלעכעס ליכט, פאַר וועלכען ער האָט קיין אויסדרוק ניט געהאַט. אונטער דעם לבוש פון דער הלכה האָט ער געשפירט אַלעבעדיקע נשמה, וועלכע ער האָט, אָבער, ניט געקענט תופס-זיין. ער האָט געשפירט, אַז עס פעלט אים עפעס, וואָס איז אָהן אַ שעור הייליג און טייער, און וואָס עס איז אייגענטליך דער אמתער זין פון אַלעם דעם, וואָס ער לערנט. אין וואָס אָט דער „עפעס" באַשטייט, האָט ער ניט געוווסט קלאָר. בעת ער האָט געלערנט אַ וואָסער ניט איז פּוסק, האָט ער געזוכט דעם העכערען גייסטיקען געשטאַלט פון אָט דעם פּוסק, זיין „קומה הרוחנית", זיין שורש אין „מרכבה עליונה". האָט זיך אים ניט איינגעגעבען צו געפינען עס, האָט ער אונטער דעם שרעקליך געליטען. אים איז ווייניק געווען צו פאַרשטיין אַ סברא פון דעם רא"ש צי פון דעם ר"ן מיט איר גאַנצער ברייטקייט און טיפקייט, נאָר ער האָט געגאַרט צו וויסען איר אָרט אין די העכערע עולמות. ער האָט, דעריבער, געקענט פאַרטיפען זיך אין אַ וואָסער ניט איז סברא ביז צום פאַלען אין אָהנמאַכט. פיל מאָל, ווען עס פלעגט אים

ניט געלונגען צו באַקומען דאָס פֿאַרבאָרגענע ליכט, פֿלעגט ער װײנען, װי אַ קלײן קינד. אַמאָל האָט ער אַזױ געלערנט אַ שטיקל אלפסי (לױט אַנ׳אַנדער נוסח: רש״י), און האָט, װי זײַן שטײגער איז, געװאָלט תּופֿס־זײַן די העכערע רוחניות פֿון דער סברא, דאָס האָט זיך אים, אָבער, אין קײן אופֿן ניט אײַנגעגעבן. ער האָט אַזױ װײַט געלערנט ביז די צונג האָט זיך אים צוגעקלעפּט. אױך דאָס האָט ניט געהאָלפֿן. פֿון גרױס עגמת־נפֿש האָט ער זיך פֿונאַנדערגעװײנט ביז ער איז אײַנגעשלאָפֿן װײנענדיק. אין שלאָף האָט ער געהאַט פֿאָלגענדע זעונג: עס קומט צו אים דער אַלפסי (לױט דעם אַנדערען נוסח: רש״י) און זאָגט צו אים: מענדעל, זאָלסט גײן צו אלימלך׳ן. רבי מענדעל האָט פֿאַרלאָזט זײַן בית־המדרש און איז אַװעקגעגאַנגען אין גלות אַרײַן, צו זוכען עפּעס אַנ׳אלימלך׳ן. ער איז אַזױ געגאַנגען פֿון שטאָט צו שטאָט, פֿון דאָרף צו דאָרף, ביז ער האָט דערהערט אין גאַליציען, אַז אין ליזענסק װױנט אַ גרױסער צדיק רבי אלימלך (דער „נועם אלימלך״). צו ליזענסק איז, אָבער, נאָך װײַט געװען, װאָס זשע טוט מען? האָט ער זיך פֿאַרדונגען פֿאַר אַ שמײַסער בײַ אַ בעל־עגלה, װאָס איז געפֿאָרען קײן ליזענסק. אַ הונגעריקער, אַ נאַקעטער, אַ דערפֿרױרענער האָט ער זיך, װי עס איז, דערשלעפּט קײן ליזענסק. קוים אַרײַנגעפֿאַלען צו רבי אלימלך׳ן אין הױז, האָט אים דער גבאי ניט געװאָלט אַרײַנלאָזען. די דאָרפֿסלײַט האָבען דאַן צו שטאַרק באַאומרויִקט רבי אלימלך׳ן און רבי מענדעל האָט אױסגעזען, װי אַ דאָרפֿס־יונג. אַזױװי רבי מענדעל האָט זיך, אָבער, דאָך אַרײַנגעריסען, האָט אים רבי אלימלך געפֿרעגט: „װער האָט דיך געשיקט צו מיר?״ „װער?״—

—האָט רבי מענדעל געענטפֿערט,— דער אלפסי (לױט דעם אַנדערען נוסח: רש״י) האָט מיך געשיקט צו אײַך״... רבי אלימלך האָט דאַן אױפֿגעהױבען זײַנע לאַנגע ברעמען, האָט אים לאַנג און שטאַרק אָנגעקוקט און האָט אים געזאָגט: „בלײַב בײַ מיר״...

אַ צײַט לאַנג האָט רבי מענדעל געלעבט אין רבי אלימלך׳ס חבריא, ביז ער האָט זיך װײַטער געלאָזט גײן גלות אַפּרעכ־

טען און דערבײַ צו זעען זיך מיט די אייניקלעך פונ׳ם בעש״ט. געווענדיק צו רבי ברוך מעזיבוזער (אַן אייניקעל פון בעש״ט), האָט ער אין סדילקאָוו אָפּגעטרעטען צום צווייטען אייניקעל פון בעש״ט, צו רבי ברוך׳ס ברודער, — רבי אפרים (דער מחבר פון „דגל מחנה אפרים“). דער לעצטער האָט אים אָנפאַנגט אויפגענומען קאַלט און האָט געזאָגט: „איר זענט רבי מלך׳ס אַ תלמיד? דערציילט עפּעס אַ מופת פון אייער רבין“... „איך ווייס קיינע מופתים ניט“, — האָט רבי מענדעל געענטפערט — „איך ווייס נאָר, אַז בײַ מענטשען איז דאָ הינטער׳ן אויער אַזאַ אָדער, וואָס נאָר בײַ זײַן גסיסה הייבט ער אָן צו ציטערען, — בײַ מײַן רבין ציטערט, אָבער, אָט דער אָדער יעדעס מאָל, ווען ער שטייט שמונה־עשרה“. רבי אפרים איז דערשטוינט געוואָרען, באַגרײַפענדיק וועמען ער האָט דאָ פאַר זיך...

ווירקלעך האָט רבי מלך׳ס חבריא אויסגעאַרבעט אין זיך אַזאַ גרויסע יראת־הרוממות פאַר דעם געטלעכען, אַז זיי זעלבסט, מיט זייער גאַנצען אויסזען, מיט יעדער באַוועגונג, מיט זייער שמועסען, שטיין און גיין, זענען זיי געווען דער אויסדרוק פון אָט דער געוואַלטיקער יראת־הרוממות אַזוי, אַז אָט דאָס געפיל איז איבערגעגעבען געוואָרען אַלע דערבײַשטייענדיקע. אין דער נאָענטקייט פון רבי מענדעלען האָט יעדער איינציקער געמוזט דערשפירען אַ גרויסען פחד אלקים. „בשעת איך בין געשטאַנען נעבען דעם רבין פון רימאַנאָוו — דערציילט איינער פון די גרויסע צדיקים, — פלעגט מיר קלאַפּען אַ צאָן אָן צאָן און די האָר פלעגען זיך מיר שטעלען קאַפּויר פון גרויס פחד“. פיל צדיקים האָבען אים, דעריבער, אָנגערופען „מקור היראה“ און דער קאָזשעניצער מגיד האָט אים אָנגערופען דער „אישון בת עין פונ׳ם דור“.

און אָט די געוואַלטיקע געדאַנקענמאַכט זײַנע און שטאַרקען אײַנפלוס אויף די אַרומיקע, האָט ער קאָנצענטרירט אין דער האָפנונג אויף באַלדיקער גאולה, וועלכע האָט צוזאַמענגעבונדען מיט נאַפּאָלעאָנס נצחונות. אין דעם גײַסט האָט ער נישט נאָר געטרוימט און געדיכטעט נאָר אויך זייער ענער־

גיש און דרינגענד געווירקט. ער האָט געווירקט אויף כתמ־ידען, ער האָט געווירקט אויף זיינע חברים רביים, וועלכע ער האָט געוואָלט דורכויס זעען אַלס פייערדיקע אָנהענגער פון נאַפּאָלעאָן. ער האָט שטאַרק געווירקט אויך אויף איי־ניקע גרויסע פּוילישע פּריצים, וועלכע האָבען אים געהאַלטען פאַר אַ בעל־מופת און קדוש און האָבען אים שטאַרק געליבט און געאַכטעט.

ווי ווייט עס איז גרויס געוועזן רבי מענדעלס איינפלוס אויף אייניקע גרויסע פּוילישע פּריצים, זעט מען פון דער מערקווירדיקער מעשה, וועלכע ס'ברענגט רבי אהרן מאַרקוס אין זיין מערקווירדיק־שיין ווערק: „Der Chassidismus" (פּלעשען 1901), וועלכע ער דערציילט אַלס עד ראיה. „אין יאָר 1883—שרייבט רבי אהרן מאַרקוס—בין איך געוועזן אין רימאַנאָוו ראש־השנה. דאַן האָט דאָרט געוויילט דער 80־יעריקער גראַף דאַרעווסקי, אַן אָנגעזעענער פּוילישער שריפטשטעלער, וועלכער האָט אַמאָל געגרינדעט אין לעמבערג אַ פילאָ־סעמיטישען פאַרבאַנד מיט'ן העברעישען נאָמען „אגודת אחים". דער דאַרעווסקי איז געגאַנגען אין דער באַגלייטונג פון זיין זון, שטאָט־בירגערמייסטער פון לעמבערג, אויפ'ן קבר פון רבי רימאַנאָווער. פיל אַרומיקע אַדעליקע זענען געקומען מקבל פּנים־זיין און אויסדריקען אַכטונג דעם גרויסען אַלטען. דער לעצטער האָט דערביי איבערגעגעבען דעם קולטוס־פּרעזידענט לעבעל חיל די סבה פון זיין באַזוכען רבי מענדעלס קבר: בשעת ער איז אַלט געוועזן אַכט יאָר, איז ער אומהיילבאַר קראַנק געוועזן. זיין מוטער האָט צוליב אים אַראָפּגעבראַכט די וויטסטע און די בעסטע דאָקטוירים. די דאָקטוירים האָבען, אָבער, נישט געקענט העלפען דעם חולה. ער איז געוועזן איינ־איינציקער זון בא זיין מוטער, און די מוטער איז אַרומגע־לאָפען פאַרצווייפעלט מיט פונאַנדערגעלאָזטע האָר, וויינענדיק און ברעכענדיק די הענט. דאַן האָט זיך אָפּגערופען צו איר אַ שכנטע, די באָבע פונ'ם פילאַנטראָפּ ריטער פאָן גניעוואָשץ. עס איז דאָ אַ וואונדער־רבי אין פּריצטאַק (רבי מענדעל האָט

דאַן געוואוינט אין פּריצטאַק), וועלכער וועט דיר קענען העלפען. עס איז דאַן געווען אַ ווינטערנאַכט. מען האָט גלייך איינגעשפּאַנט פערד און מען איז געפאָרען פון גגיעוואָשק, (ווו דער חולה איז געלעגען) פינף מייל קיין פּריצטאַק. געווען איז עס דאָנערשטיק באַנאַכט, און ווען מען איז געקומען קיין פּריצטאַק 5 פאַרטאָג, האָט מען אינ'ם רבינס הויף געבאַקען ברויט פאַר אָרעמעלייט און דער רבי האָט דעם אייבערשטען געדינט. אויף דער פראַגע, ווען קען זי אָנגענומען ווערען פון רבין, האָט דער שמש געענטפערט: ערשט אַרום 9 נאָכ'ן דאַווענען. באַם בעזוך האָט דער רבי, וועלכער האָט געלויפיק פּויליש גערעדט, געפרעגט איר: „בין איך דען אַ מכשף, וואָס איר קומט צו מיר ?“ „ניין“!—האָט די מוטער געענטפערט,—„נאָר דו ביסט אַ מענטש, וואָס דורך דיין לעבענסהאַנדעל ביסטו דעם אייבערשטען נענטער, ווי אַנ'אַנדער מענטש, און דעריבער ווערט דיין תפילה גיכער אָנגענומען.“ „אויב אַזוי—האָט דער רבי געענטפערט—וועל איך פאַר'ן קינד מתפלל-זיין.“ די בעטענדיקע פרויען זענען אַוועק, די טיר איז צוגעמאַכט געוואָרען, און דורך דער טיר, וועלכע איז געווען עטוואָס אָנגעבראָכען, האָט מען געקענט זעען, ווי דער רבי שטייט אין אַ ווינקעל און איז מתפלל ביז טראָפּענס שווייס רינען אים פון שטערן. אַזוי האָט עס געדויערט גאַנצע דריי שעה. דער קוקוקס-זייגער איבער'ן רבינס בעט האָט פּונקט 12 געשלאָגען. „זעט“, האָט דער רבי געזאָגט:—„מיט דעם שלאָגען 12 איז אייער קינד בעסער געוואָרען און ס'האָט אָנגעהויבען צו זיך קומען. ווען ער וועט פעליק געזונט ווערען, זאָלט איר אים ברענגען צו מיר, איך זאָל אים בענטשען.“ מען האָט זיך אָפּגעזעגענט און מען איז אהיימגעפאָרען. מען האָט דעם לאָקיי געפרעגט: „צי איז פאָרגעקומען עפּעס אַ פאַראַנדערונג מיטן קינד ?“ און ער האָט געענטפערט: „ניין, נאָר פּונקט אַרום 12 אַ זייגער האָט דאָס קינד, וועלכעס איז ביז-איצט אָהן באַוועגונג געלעגען, אַ טרונק וואַסער געבעטען. „אין איינינקע וואָכען אַרום, דערציילט דאַרעוואָסקי, „בין איך פעלשטענדיק געזונט-געוואָרען און בין געפאָרען

צו מקבל־זײַן די ברכה פונ׳ם רבין, װעלכער האָט מיר פאַרגע־לײגט צו בלײַבען גוט־געניגט צו ײדען. איך האָב מײַן װאָרט געהאַלטען און בין אויך נאָך איצט, אין מײַן עלטער, צו אים אויפ׳ן קבר געקומען״.

רבי אהרן מאַרקוס גיט דערצו צו פון זײַן זײַט: „אַזוי־װי איך האָב געהערט, אַז דער אַלטער האָט דאָרט אויפ׳ן קבר זײַנער הײס געװײנט און האָט אויפ׳ן קבר אַ צעטעל איבער־געלאָזט אין דער פוילישער שפּראַך, האָב איך מיר אָט דאָס צעטעל פאַרשאַפט. איך האָב געװיזען דעם פּראָפעסאָר ביגעלאײזען אין לעמבערג״. אין צעטעל איז אַזוי געש[illegible]ען: „איר נשמות פון די נביאים אברהם, יצחק ויע[illegible] בעט פאַר דער נשמה פון דעם פאַראײביקטען מענ[illegible] [illegible]אָרעם (רבי מענדעל רימאַנאָװערס פאַמיליע האָט געהײסען טאָרעם). און דו מענדעל, װען דו [illegible]יסט שוין אין פנים העליונים, ב[illegible] פאַר די פאַרפּײַניקטע [illegible] Uciemiężionych lud[illegible] Izraela פון ישראל און פוילען i Polski) בעט פאַר מיר און פאַר מ[illegible] קינדער און אײ־ניקלעך. מיעטשיסלאַװ, דער זון פון װיקטאָריאַ״ (לויט׳ן חסידי־שען מנהג שרײַבט מען אויף די צעטלען דער מוטערס נאָמען).

פון דעם פאַקט זעט מען זײער בולט אַרויס, װי װײַט געאַכטעט און געליבט רבי מענדעל איז געװען בײַ פאַרשידענע פוילישע מאַגנאַטען, װעלכע ער האָט אפילו איבערגעגעבען זײַנע מיסטישע איבערלעבונגען. אַזױװי רבי מענדעל איז געװען פול גלויבען אין דער באַלדיקער גאולה, פאַר װעלכער נאַפּאָלעאָן האָט געזאָלט זײַן, לויט זײַן גלויבען, אַ מתחיל, האָט ער געװיס פיל מאַגנאַטען באַאײַנפלוסט מיט אָט דעם פײַער־דיקען גלויבען זײַנעם.

רבי אהרן מאַרקוס באַמערקט דעריבער: „װען נאַפּאָלעאָן װאָלט געזען רבי מענדעל רימאַנאָװער, װאָלט ער צו אים געװיס געזאָגט דאָס, װאָס אַלעקסאַנדער מוקדון האָט געזאָגט צו שמעון הצדיק״...

דאָס געבעט פונ'ם „מליץ יושר".

פאַרוואָס הייסט בערדיטשעוו „בערדיטשעוו"? — ווייל דאָרט האָט געוווינט רבי לוי יצחק בערדיטשעווער. דאָס איז אַ הלצה, וועלכע איז, פאַר מיר לכל הפחות, ניט גאָר אַזוי ווייט פון אמת. קינדווייס האָב איך דעם נאָמען „בערדיטשעוו" געוווּסט נאָר פון די פיל מעשיות, וואָס איך פלעג זיך אָנהערן איבער רבי לוי יצחק בערדיטשעווער. פאַר מיר איז בערדיטשעוו געוועזן קודם-כל אַ שטאָט, ווו עס האָט געוווינט דער גוטער-ייד, וואָס האָט אײנס אין זינען געהאַט: מלמד-זכות-זיין אויפ'ן יידישען פאָלק, בעטען פאַר אים פון דעם רבונו-של-עולם אַלדאָס גוטס, בעטען אַזוי שטאַרק, ביז דאָס בעטען זאָל אין פאָדערען אַריבערגיין. איצט, ווען איך ווייס שוין גאַנץ לאַנג גאָר פון אַנ'אַנדער מין בערדיטשעוו: אַ שטאָט מיט קעלט און מיט צרות און מיט הונגער, ווי אַלע יידישע שטעט, איז בא מיר נאָך אַלץ יענער בערדיטשעוו אין זינען. אַ חלום פון דער קינדהייט פאַרשווינדט קיינמאָל ניט. איר מעגט אים שטויסען, טרייבען, יאָגען פון זיך, — ער בלייבט שטענדיק, און ווער ווייסט? אפשר איז דער חלום פיל וויכטיקער ווי די ווירקליכקייט?...

רבי לוי יצחקס געשטאַלט איז מיט שכינה-שטראַלען באַגאָסען. איר קענט אים אַנדערש ניט זען, ח״ אין פיל ליכט אָהן שאָטען. ווו ער קערט זיך, און ווענדט זיך, ווו ער רירט

אָן מיט דער האַנט, ווו ער וואַרפט זיין בליק, אומעטום פאַרשווינדט יעדע פינצטערניש, יעדער טרויער, יעדע שווערקייט און האַרטקייט.

אָט זעען מיר איהם, (לויט איין אגדה) קומענדיק אין איין שטאָט און קיינער לאָזט איהם אין שטוב ניט אריין און ער מוז נעכטיקען בא אַ גאַרבער אין שטוב. ער קען ניט ליידען, אַז די שכינה זאָל זיך געפינען אין אַזאַ טרויעריקער לאַגע. ער גייט אין בית-מדרש אַוועק, וויינט אַזוי פיל, ביז ער ווערט איינגעשלאָפען. די שכינה קומט צו איהם אין זינען-געשטאַלט מיט פיר-און-צוואַנציק תכשיטים אָנגעטון און זאָגט איהם: באַרויק זיך, מיין זון, עס וועט אַלץ גוט זיין...

און אָט זעען מיר איהם בשעת דער טאָג זעגענט זיך מיט דער נאַכט, בשעת די לעצטע שטראַלען פון דער שבת-זון ווערען איינגעלאָשען און די אָנגעקומענע שאָטענס ברענגען מיט זיך דעם אָנזאָג פון דער אָנקומענדיקער וואָך, אָט זעען מיר איהם דאַן, ווי ער שטייט און שמועסט מיט'ן רבונו-של-עולם אויף זיין שטייגער, מיט אינערלעכסטער פרייד, מיט'ן טיפסטען אמת, מיט ריינסטער אהבה, מיט דער גרעסטער איינפאַכקייט און האַרציקייט. אָט רעדט ער זיך דורך מיט'ן פאָטער אין הימעל אויף מאַמע-לשון:

„גאָט פון אברהם און פון יצחק און פון יעקב! באַהיט דיין פאָלק ישראל פון אַלעם בייזען אין דיינעם לויב, אַז (ווען) דער ליבער שבת-קודש גייט אַוועק, אַז די וואָך זאָל אונדז קומען צו אמונה-שלמה, צו אמונת חכמים, צו אהבת חברים, צו דביקות הבורא ב"ה, מאמין-צו-זיין בשלש עשרה עקרים שלך ובגאולה קרובה במהרה בימינו ובתחית המתים ובנבואת משה-רבינו ע"ה. רבונו-של-עולם! דו ביסט דאָך הנותן ליעף כח, גיב דיינע יידישע קינדערלעך אויך כח דיך צו לויבען, און נאָר דיר דינען, אַז די וואָך זאָל אונדז קומען צו געזונט, און צו מזל, און צו הצלחה, און צו ברכה, און צו חסד און צו בני חיי ומזוני לנו ולכל ישראל ונאמר אָמן".

אויך אין אַלע צייַטען, אין אַלע ימים טובים, אין יום הדין, אַלעמאָל הערען מיר אים רעדענדיק מיט'ן רבונו־של־עולם אויף זייַן באַזונדער האַרציקער שפּראַך, וועלכע גייט גלייַך איבער פון לשון־קודש אין מאַמע־לשון. אָט הערען מיר אים זינגענדיק ראש־השנה:

„דרי מעלה עם דרי מטה יפחדון וירעדון מאימת שמך, דרי תהום עם דרי שאול ירעשון וירגזון מאימת דיניך, אבל צדיקים ממקום גן־עדן ירננו ויזמרו לשמך, לכן אני לוי יצחק מבּרדיטשוב באתי לפניך בתפלתי ובקשתי: מה לך אצל ישראל? „דבּר” צו וועמען רעדסטו?—„אל בּני ישראל”; „אמור” צו וועמ ן זאָגסטו? — „אל בּני ישראל”; צו וועמען געבּיטסטו? „את בּני ישראל”; „כּה תברכו” וועמען הייסטו בּענטשען? „את בּני ישראל” איבּער דעם פרעג איך דיך: מה לך אצל ישראל? כּמה אומה ולשון יש בּעולם, כּשדים, פּרסיים; רומיים וכו׳ מה לך אצל ישראל? אלא מאַי מוז דאָך געדרונגען זייַן „חביבין ישראל שנקראו בּנים למקום” איז — יתגדל...

די „דרי מעלה” מיט די „דרי מטה” אַלע האַלטען אין איין ציטערען און פלאַטערען פאַר גאָטס נאָמען אין יום־הדין; די פינצטערע איינוואוינער פון „תהום” און „שאול” זענען אינגאַנצען אויפגעשטורעמט פון איין אימה; די צדיקים אין גן־עדן ווייסען, אָבער, דאַן אויך נאָר פון זינגען. און ער, לוי יצחק מבּרדיטשוב, איז זיך אויף דער וועלט אויך ווי אין גן־עדן. צו וואָס זאָל ער טרייסלען זיך און בּאַהאַלטען זיך? גיין. ער וועט מיט אים אויך קלאָרע דבּורים רעדען...

און אָט הערען מיר אים אָפט אייַנטענהדיק מיט'ן רבּונו־של־עולם אַ שטייגער אויף אַזאַ אופן:

„רבּונו של עולם! פאַרוואָס זאָלסטו זיך מיט אונדז ניט נוהג־זייַן, ווי אַן׳אייפאַכער בּעל־הבּית. אָט האָב איך אַליין געזען, ווי בּאַ אַ פּראָסטען בּעל־הבּית איז דער „של ראש” אַראָפּגעפאַלען אויף דער ערד, האָט ער זיך אייַנגעבּויגען, האָט אים אויפגעהויבּען און אַ קוש־געטון. דייַן פאָלק ישראל איז דאָך דייַן „פּאַר”, דו רימסט זיך דאָך מיט אים — פּאַר־

וואָס־זשע לאָזטו איִם צייט טויזענטער יאָרען אויף דער ערד וואַלגערען זיך, פאַרשמוצט ווערען און פאַרחשכט ווערען?".

און פלוצלונג ווערט ער איין גאָר אַ„סותר" און הייבט אָן האַנדלען מיט'ן רבונו־של־עולם אויף אַזאַ שטייגער:

„רבונו־של־עולם: איך וועל מיט דיר אַ בייט מאַכען. וואָס וועל איך. דיר געבען? — חטאים, עונות ופשעים. וואָס־זשע וועסטו מיר געבען? — סליחה, מחילה, כפרה. מיינסטו וועל איך מיט דיר גלייך בייטען? — ניין! דו וועסט מיר אַ צוגאָב געבען: בני, חיי ומזוני".

און שטענדיק זעט איִם די מסורה פון פאָלק הייטער, פריש, לעבעדיק. פריילעך, גוט צו אַלץ און צו אַלעמען, פול ליבע צו גאָט, צום כלל און צו יעדען פרט באַזונדער, באַדינענדיק יעדען איינציקען, ווי דער נידעריקסטער משרת, אָט זעען מיר איִם אַרומפאָרענדיק, זאַמלענדיק געלט פון פאַרמעגלעכע יידען, כדי אויסצולייזען יידישע אַרענדאַטאָרס פון פינצטערען גרוב (ווען די אַרענדאַטאָרס פלעגען ניט צאָלען אַרענדע־געלט צו דער צייט, פלעגען זיי אין תפיסה אַרייַנגעזעצט ווערען און אָפטמאָל זייער שטאַרק געפייניקט ווערען). אָט גייט ער איין אַרום אום ערב יום־כפור שלום צו מאַכען ערגעץ ווו צווישען מאַן און פרוי. און אָט גייט ער איין אַרום, שמועסט מיט אַלע גרעבסטע מענטשען, רעדט מיט זיי די איינפאַכסטע און די אומבאַטייטענדסטע רייד און פירט זיי ביסלעכווייס, ביסלעכווייס אַרויף אויפ'ן העכערען וועג. ער לערנט איבערהויפט נאָר איינס: מ'זאָל גאָט ליב־האָבען און ישראל ליב־האָבען: ווען די תורה איז גאַנץ, לערנט ער, טאָר מען פון איר קיין אות ניט אָפמעקען. ששים רבוא פון יידישע נשמות זענען ווי די ששים רבוא אותיות פון דער תורה. ווען ישראל איז א י י נ ס — דאַן קען קיין שונא מיט זיי גאָרניט מאַכען...

ברעסלעווער חסידים*).

ווייל עמיצער הערען געוויינליכע נגינה, זאָל ער גיין הערען ניסן בעלזערס תּלמיד; ווייל ער הערען בערדיטשעווער חסידישע נגינה — זאָל ער גיין אין קאַרליגער שטיבעל אַריין. ווען דער הייליקער שבת גייט אַוועק און די בערדיטשעווער וואָך קומט אָן מיט איר וויסטקייט, פינצטערקייט און אָרעמקייט, זענען די קאַרליגער חסידים נאָך אין רעכטען גרען, זיי קומען ערשט אַריין „בגלופין" און עס חלומט זיי נאָך גאָרנישט ווען זעגענען זיך מיט דער מלכּה־שבת. זייער געזאַנג מוצאי־שבת האָב איך פון ווייטען דערהערט און איך האָב אין אים קיינע שפּורען פון זאָרג ניט געפילט. אין דעם פּאַלאַץ פון דער שכינה זיצען זיי — וואָס גייט זיי אָן הונגער און פּיין, חושך און דלות?...

געוויס האָט יעדער פון זיי אַ היבש ביסעל פּעקלעך אינדערהיים, געוויס זענען יענע פּעקלעך זייער און זייער שווער צו טראָגען, געוויס האָבען פיל פון זיי אַ דערוואַקסענע מוידען אינדערהיים בײַ אַ פּוסטער קאַסע, אַ וועקסעלעך

*) פון מיינע בערדיטשעווער באַגאַבאַטונגען אין יאָר 1911.

צו צאָלען, אין דירה־געלט צו צאָלען, אין שכר־למוד צו צאָלען, און אַז גאָט גיט, מוז מען פרוי און קינד קורירען, און אַליין איז מען אויך אַ קצת חולה, און די עלטער רוקט זיך אָן, און עס איז שוין קיין כח ניטאָ צו האָרעווען, און די וועלט איז געשלאָגען און קיין פרנסה איז ניטאָ כאָטש צוריים זיך — וואָס מאַכט עס, אָבער, אויס? מען זיצט באַ'ן מלך אַרום טיש. ווו גאָט ברוך הוא איז דאָ, דאָרט איז פאַר דאַגות קיין אָרט ניטאָ. זאָל יענער דאַגהנען, וועמענס גאָט איז געשטאָרבען. יידען האָבען אַ גאָט וואָס לעבט אייביק. דער זכות פון שבת וועט געוויס בייַשטיין. דער אַלטער קאַרלינער איז דאָרט געוויס אַ גוטער בעטער. און בכלל: וואָס איז דאָ צוזאָרגען, ווען מיר האָבען אַלע אַזאַ גוטען פאָטער? — „גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי"...

ווייל, אָבער, עמיצער הערען גאָר אַנ'אַנדער מין נגינה; ווייל עמיצער הערען אַ נגינה, וואָס קומט ניט פון גוף נאָר פון דער נשמה, אַ נגינה, וואָס קומט ניט פון אויסער־לעכער פרייד נאָר פון אינערלעכער פרייד; וועלכע קומט נאָכ'ן טיפסטען און שווערסטען טרויער; ווייל עמיצער זען אַ באמת געטלעכע שמחה; ווייל עמיצער זען עקסטאַז, וואָס קומט ניט פון התלהבות און התפעלות, נאָר פון טיפסטען און קלאָרסטען דעת; ווייל עמיצער זען בחוש, וויאַזוי מענט־שען קענען אומגיין אויף דער ערד און דאָך זיין ניט דאָ, — זאָל ער מוחל זיין אַדורכמעסטען בערדיטשעווער בלאָטעס, זאָל ער זיך קערעווען אין אַלערליי קרומע געסעלעך; זאָל ער אַדורכגיין פאַרביי דעם אַלטען בית־עלמין, דעם גרויסען, וויס־טען פעלד, ווו די נאַכט־שאָטענס לייגען זיך אויף די יתומדי־קע בערגלעך, און ווו דער איינציקער, וויסטער, עלענדער בוים, וועלכען איר דערזעט אין עק פעלד רופט אין אייך טרערען אַרויס; זאָל ער אַדורכגיין די „לעבעדיקע שול„ (די שול אַרום אַלטען בית־החיים); זאָל ער ווידער אַדורכגיין אַזעלכע שולען, זאָל ער איינזאַפּען אין זיך די גאַנצע יידי־שע עלענטקייט און דאָס גאַנצע שווערגעמיט, וועלכע לאָזען

זיך באַזונדערס פילען אין יידישע שטעט, ווען די שבתדיקע שכינה האַלט זיך באַ געזעגענען מיט אירע קינדער און די פינצטערעווירקליכקייט קוקט־אַרויס מיט אירע שטאַרע אויגען, זאָל ער נאַכהער אַ קער־טון זיך צום שטיבעל פון ברעסלעווער חסידים, זאָל ער מיט זיך אַהין זיין גאַנצע צעבראָכענקייט ברענגען, זאָל ער זיך שטעלען אין איין פינצטער ווינקעלע און הערען אַ קרעכץ נאָך אַ קרעכץ פון די עטליכע ברעסלעווער חסידים, וואָס זיצען אַרום טיש און הערען תורה, זאָל ער דערשפירען אין זייער קרעכצען, ווי זייער זאָגער דריקט זיך אויס, „אַזאַ בענקעניש נאָך גאָט, אַז עס איז ניט אויסצוהאַלטען“, זאָל ער גוט, גוט הערען, וואָס עס ווערט געזאָגט, זאָל אים ווייניק־וואָס אַרען, וואָס דער אָדער יענער פסוק קומט ניט אַזוי גלאַט און שפיציק אַרויס, וואָס דאָ און דאָרט לאָזט זיך זייער פיל אָפּווענדען, זאָל ער דעם עיקר הערען, זאָל ער דעם טאָן הערען, די גרעסטע תמימות, וועלכע איז אין דערזעלבער צייט צוזאַמענגעוואַקסען מיט דעם גרעסטען דעת, די געוואַלטיקסטע געדאַנקען, וועלכע ווערען אַרויסגעזאָגט פאַרבייגייענדיק, און אָהן צו באַמערקען, אַז דאָ ווערען עפּעס גאַנצע עולמות ענטדעקט, דאָס איבערטראָגען ביסלעכווייס, ביסלעכווייס אַלץ פון דער ערד און אויפהייבען עס צו די העכסטע הימלען, זאָל ער דערפילען דאָ דעם וועלטטרויער, וועלכער מוז נאָך דער אינערליכער גאולה איבערגיין אין וועלטפרייד, זאָל ער דערשפירען, אַז דאָ שוועבט דער גייסט פונ׳ם גרויסען רבי נחמנען, וועלכער הייבט אויף מענטשען פון טיפסטען און פינצטערסטען גיהנם צום העכסטען אייביקען ליכט, זאָל ער נאַכהער זען, ווי אַט די חסידים גייען זיך איינציקווייס און שטילערהייט אַרויס פון טיש, גיבען זיך די הענט איינער דעם צווייטען, מאַכען אַ ראָד, גייען אַ טאַנץ און עס איז ניט צו באַמערקען אין טאַנץ קיין איין גראָבע באַוועגונג, דען יעדער קער, יעדער ריר, יעדער בייג, איז דורכויס אויסגעפיינט, אויסגעאיידעלט און אויסגעהייליקט ביז צו דער העכסטער מדרגה. דו קוקסט און גלייבסט דיינע

אויגען גישט. מענטשען, דוכט זיך, גאַנץ איינפאַכע. יידען גאַנץ קליינע למדנים, אפשר גאָר ניט קיין למדנים. גוטער יאָר ווייס זיי, נאָכ'ן אויסזען בעלי-מלאכות און טרעגער, דערביי אַזאַ איגערלעכקייט, אַזאַ טיפקייט פון געפיל, אַזאַ קלאָרקייט פון געדאַנק, אַזאַ רוחניות אין יעדער תנועה, אין יעדען שטעל פון פוס, אין יעדען קלאַנג פון זייער געזאַנג, וואָס עטוואָס ענלעכעס איז אוממעגלעך ערגעץ אַנדערש ווו צו געפינען.

כל ימי גדלתי בין החסידים, מיר האָט זיך אויף מיין לעבען פאַרשידענסטע אַרטען זינגען און טענץ געמאַכט הערען און אויסער איינציקע ניגונים פון אַלטע (ניט פון היינטיקע), חב"ד-חסידים, האָט זיך מיר ניט געמאַכט צו הערען און זען עטוואָס ענלעכעס צו דעם, וואָס מיינע אויגען האָבען געזען אינ'ם פינצטערען, פאַרוואָרפענעם שטיבעל פון בערדיטשעווער, ברעסלעווער חסידים. זייער שמחה איז אַנ'אמתע שמחה, זייער זינגען איז געזאַנג פון גאולה. פרייע מענטשען זענען דאָס. זאָגט אייך וואָס איר ווילט, די מענטשען, בפרט ווען זיי זענען בּאַ זיך, זענען ניט אין גלות. זיי זענען אייביק אין זייער אייגענער היים — אין דער גאָטהייט. אויסערלעך וועט איר עס אויף זיי פיל ווייניקער ווי אויף אַלע אַנדערע חסידים באַמערקען. דער וואָס האָט, אָבער, אַנ'אויג צו זען אַמאָל, וואָס אין אַ מענטשען טוט זיך, יענער מוז נשתומם ווערען זעענדיק די אמתע און די פולקאָמע שמחה פון די מענטשען, ווען דורך זייער רקוד רעדען זיי צו גאָט.

קומענדיק נאָענט צום ברעסלעווער שטיבעל, זאָגט מיר מיין באַגלייטער, אַ ייד אַ מתנגד, דאָ דאַרף מען שטילער גיין. זייער ריכטיק האָט ער באַמערקט. אַ באַזונדער שטילע קדושה רוט אין אָט דעם שטיבעל. שטיל איז דער קרעכץ און דאָך איז ער בוקע רקיעים. שטיל איז די תורה און דאָך איז זי נוקב עד התהום. שטיל איז דער טאַנץ און איר ווערט, ניט ווילענדיקערהייט, געטראָגען דורך אים אין אַנדערע עולמות.

שטיל איז דער ניגון און ער נעמט אײַך דורך און דורך. שטיל איז אַלץ אַרום. אויסער די חסידים איז דאָ אַ היבש ביסעל מענטשען פון גאַס, װעלכע קומען אַרײַן צופעליק אָדער אויס נײַגעריקייט, ניט אָהן אַ כּוונה אַביסעל אָפּצולאַכען און חוזק=צו=מאַכען און דערבײַ װערט דאָך אַלץ שטיל. אַלץ מוז הערען. װילענדיק ניט װילענדיק װערט דער לץ אויס לץ. ער מוז ערנסט װערען. דאָס איז שוין דער כּח פון גײַסט. דער העכערער און שטאַרקערער גײַסט מוז דעם נידעריקערען און שװאַכערען גײַסט מנצח=זײַן.

דער זאָגער האָט אין זײַן תּורה געזאָגט:

— „ייִדען מוזען אַלע פעלקער לערנען, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט אויף דער װעלט". דערבײַ גײט צו מיר צו אײנער פון די לצים און מורמעלט: „ער מײנט אַ פּנים, אַז גוים זאָלען קומען זײַן תּורה הערען..."

שפּעטער אין אַ קלײנער צײַט אַרום האָב איך דעמזעלבען „לץ" געזען און ער האָט אומגעװײנלעך ערנסט געקוקט אויף אַלץ, װאָס קומט=פאָר אַרום אים. עס איז אים געװען גאָרנישט צום לאַכען.

באַמערקט האָב איך דאָרט אַ ייִנגעל פון אַ יאָר פערצען, אײנער פון די נײַגעריקע. בשעת דער טאַנץ איז באַזונדערס שײן און פרײלעך געװאָרען, הער איך, װי דאָס ייִנגעל זאָגט צו זײַן חבר: „װען אַלע ייִדען װאָלטען זיך אַזוי געפרײט מיט זײער אמונה װאָלט זײַן אַ ז ו י ג ו ט!"

יאָ. מײַן קינד! עס װאָלט טאַקע געװעזט זײַן „אַ ז ו י ג ו ט"!..

דאָס האַרץ און דער קוואַל.

„ס׳איז פאַראַן — דיכטעט רבי נחמן ברעסלעװער — אַ באַרג, און אויף דעם באַרג שטײט אַ שטײן, און פון דעם שטײן גײט אַ קוואַל, און איטלעכע זאַך האָט אַ האַרץ, און די װעלט אינגאַנצען האָט אויך אַ האַרץ — — —

און דער באַרג מיט דעם קוואַל שטײען אין אײן עק פון דער װעלט און דאָס האַרץ פון דער װעלט שטײט אין דעם אַנדערען עק פון דער װעלט. און דאָס האַרץ שטײט קעגען דעם קוואַל און גלוסט און בענקט תמיד זײער, אַז עס זאָל קומען צו דעם קוואַל. דאָס בענקען און גלוסטען פונ׳ם האַרץ צו דעם קוואַל איז גאָר װילד...“

װער איז „דאָס האַרץ פון דער װעלט?“

די אײנצעלנע אויסדערװײלטע מענטשען, װאָס פילען דאָס גאַנצע לײַדען פון דער װעלט, די לײַדען פון דער מענטשהײַט; די, אין װעלכע דאָס גאַנצע לעבען פון דער װעלט װערט קאָנצענטרירט; די, װאָס באַװעגען שטענדיק די װעלט, װאָס לאָזען זי אויף אײן אָרט ניט שטײן; די, װאָס יאָגען זי און טרײַבען זי אַלץ װײַטער און װײַטער און הײבען זי אַלץ העכער און העכער; די, װאָס ברענגען מיט זיך שטענדיק ליכט און לעבען, ליבע און גוטס, טרײסט און האָפנונג, פרײד און פרײַד, פרישקײט, פרײלעכקײט און

מונטערקייט; די, וואָס גיבען אַ זין דעם לעבען, אַ ווערט, אַ ריכטונג...

און וואָס איז עס פאַר „אַ קוואַל אויפ'ן שפיץ באַרג"?

דאָס איז: דאָס העכסטע פון דאָס הויכע, דאָס טיפסטע פון דאָס טיפע, דאָס אייביקסטע פון דאָס אייביקע, דאָס הייליקסטע פון דאָס הייליקע, דאָס געהיימסטע פון דאָס געהיימע...

דאָס, וואָס מיר קאָנען מיט קיין איין וואָרט ניט באַשטימען; דאָס, וואָס מיר קאָנען מיט קיין איין נאָמען ניט אָנרופען, און דאָך פילען מיר, אַז אַהין און נור אַהין דאַרפען מיר שטרעבען — אָט דאָס איז „דער קוואַל אויפ'ן שפיץ באַרג"...

„און ס'שרייט תמיד דאָס האַרץ, אַז ס'זאָל קומען צום קוואַל און דער קוואַל גלוסט צום האַרץ אויך"...

און וויבּאַלד אַז דאָס האַרץ „בענקט יאָ אַזוי צום קוואַל — פאַרוואָס גייט עס ניט צום קוואַל? — נאָר וויבּאַלד דאָס האַרץ וויל צוגיין נאָענט צום באַרג, וואָס אויבען אויף אים איז דער קוואַל, אַזוי זעט עס שוין ניט אַרויס דעם שפּיץ פון באַרג (וואָרום אַזוי איז דער שטייגער בּאַ אַ הויכען באַרג: פון ווייטען, אַז מען שטייט, זעט מען אַרויס דעם שפּיץ פון באַרג, און אַז מען גייט צו נאָענט, זעט מען שוין ניט אַרויס דעם שפּיץ), און וויבּאַלד, אַז עס זעט ניט דעם שפּיץ פון באַרג — קען עס ניט זען דעם קוואַל, און וויבּאַלד, אַז עס קוקט ניט אויף דעם קוואַל גייט עס אויס —

און ווען דאָס האַרץ זאָל אויסגיין וואָלט גאָר די וועלט חרוב־געוואָרען, וואָרום דאָס האַרץ איז דאָס חיות פון איטלעכער זאַך, און ווי קען די וועלט אַ קיום האָבען אָהן דעם האַרץ? איבּער דעם קען דאָס האַרץ ניט צוגיין צום קוואַל, נור עס שטייט תמיד אַנטקעגען דעם קוואַל און עס בּענקט און עס שרייט, אַז עס זאָל קומען צום קוואַל"...

דאָס „האַרץ פון דער וועלט" מוז, אַלזאָ, אייביק נור שטרעבען צום קוואַל, בּענקען נאָך אים, ניט האָבּענדיק די מעגלעכקייט נאָענט צוקומען צו אים. אין דערזעלבּער צייט מוז, אָבער, דאָס „האַרץ פון דער וועלט" שטענדיק

זען דעם אייביקען קוואַל, דען „ווײַבאַלד, אַז עס קוקט ניט אויפ'ן קוואַל גייט עס אויס". שטענדיק מוזען די אויסדערוויילטע מענטשען פאַר זיך קלאָר זען דעם העכסטען אידעאַל. ווען זיי זעען עס ניט—דאַן גייט די וועלט צום גרונט...

און קראַנק איז צמאָל „דאָס האַרץ פון דער וועלט" און שוואַך איז עס. ניט אַלע מאָל זעען די אויסדערוויילטע מענטשען דעם זין פון וועלט און לעבען, ניט אַלע מאָל איז פאַר זיי קלאָר דער אידעאַל וואוהין זיי דאַרפען שטרעבען...

פאַרצווייפעלט, פאַראירט, פאַרפירט גייען זיי אַרום. און אַז עס בלאָנדזשען די פירער, צווייגען זיך די שפּעלעך אין אַלע זייטען און זיי זוכען ווי אַ גראָז און ווי אַ בלעטעל און ווי אַ קוואַל וואַסער; און די שטאַרקע שפּעלעך שטויסען די שוואַכע, פרעסען אַלץ אויף און דאָס קלאָרע וואַסער פאַרשמוצען זיי, און וועלף באַפאַלען זיי אַלעמען און עס ווערען גערעטעט איינצעלנע אויף די הויכע בערג צי אין די טיפע טאָלען —

און די בעסטע מענטשען זעען עס און קענען גאָרניט העלפען. און פאַרצווייפעלט הייבען זיי די אויגען צום הימעל אויף – דאַן טרעפט, דערזעען זיי אַ הויכען ליכטיקען שטערען, וואָס ווייזט זיי דעם וועג; דאַן, טרעפט אַמאָל, שניי־ווייסע מלאכים־פליגלען באַשיצען זיי; גייסטער פון ווייטע געהיימע וועלטען קומען צו זיי; די געהיימע שטימע פון אייביקייט רעדט צו זיי – ליכטיק ווערט זיי, לעבעדיק ווערען זיי און די גאַנצע וועלט באַלעבען זיי...

און אַזוי האָט די וועלט שטענדיק אירע עליות און ירידות, באַרג־אַרויף און באַרג־אַראָפּ, שטאַרקייט און שוואַכייט, זין און אומזין, וועג און אירטום. זעט דאָס „האַרץ פון דער וועלט" דעם „קוואַל אויפ'ן שפּיץ באַרג", דאַן קלאַפּט דאָס „האַרץ" רויק און אַלע גלידער באַקומען זייער נאַרונג; זעט דאָס „האַרץ" דעם „קוואַל" ניט, ווערט עס אָפּגעשוואַכט און

דער וועלטאָרגאַניזם האַלט אין איין חלשען...

פאַראַן פעריאָדען אין דער היסטאָריע, ווען די מענטשהייט — אינ׳ם געשטאַלט פון אירע בעסטע פאָרשטייער — ווייסט וווהין זי גייט, קלאָר איז איר וועג, קלאָר אירע אידעאַלען, פול ליכט איז זי דאַן, און גלויבען אין פרייד אין לעבען. פאַראַן, אָבער, פעריאָדען אין דער היסטאָריע, ווען די מענטשהייט — אינ׳ם געשטאַלט פון אירע בעסטע פאָרשטייער — האַלט נור אין איין בלאָנדזשען; מאַכען געטער און צוברעכען זיי; גלויבען אין אַלע נאַרישקייטען, אָדער אין גאָרנישט גלויבען, צעבראָכענקייט און ווייגעשריי. דאַן קומט ווידער אַ מאָמענט פון דורכלויכטונג און די מענטשהייט קומט צו אַ העכערער מדרגה, ווי זי איז אַמאָל געווען און ווידער אַ פאַל און ווידער נאָך העכער, אַזוי אַרום שטייגט די מענטשהייט דאָך אין לעצטען סכום אַלץ העכער און העכער. נאָענט גיין צום „קוואַל" קען זי ניט — זעען אים קען זי, אָבער, אַלץ קלאָרער און קלאָרער...

דאָס זענען די אייביקע עבבע און פלוטה פון דער געשיכטע. עס צעגיסט זיך אויס „גאָט-וויסען" ווי אַ ים, דער יפּ פאַרפלייצט זיינע ברעגעס, עס ברויזט, עס שטורעמט אַלץ, עס לעבט די וועלט. אַמאָל, אָבער, ווערט דער ים פון דער געשיכטע אָפּגעפאַלען, איינגעהאַלטען, געשטילט. נאָך אַ גרויסער, געוואַלטיקער אָנשטרענגונג פון דער מענטשהייט, נאָך איר ווע־לען אַמאָל מיט געוואַלט צום „קוואַל" קומען, נאָך איר וועלען מיט געוואַלט צוברעכען די וואַנט, וואָס טיילט־אָפּ שאַפונג פון שאַפער, נאָך איר רייסען זיך צום אייביקען גאָט און דאָך ניט קענען צוקומען, נאָך איר שטאַרקען פליען — מוז נאָכהער קומען די צייט פון מידיקייט, פון שוואַכקייט, פון אַראָפּפאַלען. אין אָט דער צייט פון מידיקייט רוט זי אָפּ פון איר פריערדיקען, שטאַרקען רייסען און זי זאַמעלט אָן נייע כּחות אויף צו שטייגען נאָכהער — נאָך העכער.

אויף דער שפּראַך פון אונדזער זעער הייסט עס:

„פּוּ דאָס הארץ פון דער וועלט דאַרף זיך אַביסעל אָפּ־

רוען – אַזוי קומט אַ גרויסער פויגעל און פאַרשפרייט די פלי־
געל אויף אים און פאַרשטעלט אים פון דער זון, דעמעלט
רוט זיך דאָס האַרץ אָפּ אַביסעל, און אַפילו דעמעלט, אַז
ס׳רוט זיך אָפּ, קוקט עס אַקעגען דעם קוואַל און בענקט אַלץ
צום קוואַל״.

דער פֿאַרבײַטענער בן־מלך.

די חברים (רבי נחמנס תּלמידים) זענען געזעסען און האָבען גערעדט וועגען אים (נאָפאָלעאָנען) און האָבען דער־צײלט ווי אַזוי ער איז גאָרנישט קײן געבוירענער קעניג, נאָר ער איז געוועזען אַן אײנפאַכער מענטש, וואָס איז נתגדל־געוואָ־רען כמעט אַ מושל בכפה. דערויף האָט רבי נחמן געענטפערט: דאָס מאַכט גאָרניט אויס. אַ נשמה קען ער האָבען גראַדע אַ קעניגלעכע. עס טרעפט, אַז אין „עולם התמורות" ווערען צו־בײטען די נשמות, ווארום עס איז שוין אײנמאָל געווען אַזאַ מעשה...

און דאָ האָט רבי נחמן אָנגעהויבען צו דערצײלען פאָלגענדעס:

עס איז אַמאָל געווען אַ מלך מיט אַ מלכה. די מלכה האָט געהאַט אַ דינערין, מיט וועלכער זי האָט זיך קײנמאָל ניט געשײדט. ויהי היום, האָט די מלכה געבוירען אַ זון און די דינערין האָט אויך געבוירען אַ זון. געבוירען האָבען זײ אין אײן טאָג. האָט די הײבאַם אַ טעות געהאַט און האָט צובײטען די קינדער: דעם בן־מלך האָט זי אַוועקגעלײגט נעבען דער דינערין און דעם בן־העבד — נעבען דער קעניגין. די קעניגין האָט פון גאָרנישט געוווּסט און די דינערין האָט אויך פון גאָרנישט גע־ווּסט. אַזוי אַרום איז דער בן־העבד דערצויגען געוואָרען קע־

ניגלעך, און דער בן־המלך — געמײַן. די טבע פון דעם בן־מלך האָט אים, אָבער, שטענדיק געצויגען צו דעם נימוס פון אַ מלכות, און די טבע פון דעם בן־העבד — צו אַ גאַנץ אַנדער נימוס, כאָטש מען האָט אים געלערנט נמוסי־המלכות און ער האָט זיך געמוטשעט גענוגלעך אויפפירען...

די היינבאַם, וואָס האָט צוביטען די קינדער האָט זיך, ענדלעך, באַזינען, אַז זי האָט זיך טועה־געווען, נאָר זי האָט מורא־געהאַט צו דערציילען, אַזוי, אָבער, ווי באַ ווײַבער איז אַ גרינגע דעה, איז זי געגאַנגען און האָט אויסגעזאָגט דעם סוד פאַר איין מענטשען, באשר זי האָט פאַרביטען די קינדער. און איטלעכער מענטש האָט זיך איין חבר און דער חבר האָט נאָך אַ חבר. האָט אַזוי איינער אויסגעזאָגט דעם אַנדערען, ביז דער סוד איז אַרויסגעקומען און ביז דער עולם האָט דערפון געשמועסט שטילערהייט, אַז דער בן־מלך איז פאַרביטען געוואָרען. נאָר שמועסען שאַרף דערפון קען מען בודאי ניט, בכדי דער מלך זאָל דערפון ניט געוואָר־ווערען. וואָרום וואָס קען ער דאָ פאַרריכטען?... טאָמער איז עס אַ ליגען?..״

ויהי היום, איז געגאַנגען איינער און האָט דערציילט דעם בן־מלך (דעם פאַלשען בן־מלך), אַז מען שמועסט וועגען אים, דאָס ער איז פאַרביטען־געוואָרען, און אַז דער אמתער בן־מלך איז גאָר דער, וואָס ווערט דערצויגען אַלס בן־העבד... איז געגאַנגען דער בן־מלך (דער פאַלשער) און האָט אָנגעהויבען צו טון שפּיצלעך יענעמס פאָטער (דעם עבד), וואָס צו אמת איז ער דאָך טאַקע געווען זיין פאָטער, און ער האָט זיך אַליין געלייגט אים צו טון שלעכטס, כדי ער זאָל מוזען עוקר־זיין מיט זיין זון. כל־זמן דער מלך אַליין האָט נאָך געלעבט האָט ער נאָך פאָרט אַזוי איין ממשלה ניט געהאַט, דערנאָך, אָבער, ווען דער מלך איז געשטאָרבען און ער, (דער פאַלשער בן־מלך), האָט איבערגענומען די מלוכה, האָט ער נאָכמער שלעכטס געטון צו יענעמס זונס פאָטער. און געטון האָט ער אים שלעכטס פאַרשטעלט, מען זאָל ניט וויסען, אַז עס איז פון אים, וואָרום עס איז ניט שיין פאַר לײַטען. האָט

פאַרשטאַנען דער עבד, אַז ער (דער פאַלשער בן־מלך) טוט אים שפּיצלעך מחמת די וועלט שמועסט, אַז די קינדער זענען פאַרביטען געוואָרען, האָט ער דערציילט זיין זון די גאַנצע מעשה, און האָט צו אים אַזוי געזאָגט: „איך האָב גרויס רחמנות אויף דיר, וואָרום ממה־נפשך: ביסטו מיין קינד, האָב איך דאָך בודאי גרויס רחמנות אויף דיר, ביסטו ניט מיין קינד, נאָר ביסט צום אמת דער בן־מלך, איז דאָך נאָכמער רחמנות אויף דיר, וואָרום דער, וואָס האָט איבערגענומען די מלוכה, וויל דיך גאָר אויסרייסען חס ושלום. איבער דעם, מוזטו אַנטלויפען פון דאַנען". און דערווייל האָט דער מלך דערלאַנגט דעם עבד שפּיצלעך איינס נאָך דעם אַנדערען. האָט זיך דער זון, דער אמתער בן־מלך, מישב־געווען, אַז ער מוז אַנטלויפען. האָט אים דער פאָטער געגעבען אַ סך געלד און ער איז אַוועק. האָט אים זייער פאַרדראָסען, וואָס ער איז פאַרטריבען געוואָרען פון זיין מדינה אומזיסט, און ער האָט צו זיך אַזוי געזאָגט: „בין איך אַ בן־מלך קומט דאָך מיר בודאי ניט, אַז איך זאָל פאַרטריבען ווערען, און אַפילו, אַז איך בין ניט דער בן־מלך קומט מיר אויך ניט, אַז איך זאָל זיין אַ בורח אומזיסט, וואָרום וואָס? וואָס בין איך דאָ שולדיק?..."

אויס גרויס האַרצווייטיק און עגמת־נפש, בכדי צו פאַרטויבען זיך און צו פאַרגעסען זיך האָט ער, (דער אמתער בן־מלך), גענומען זיך צום טרונק. און ער האָט געוואָלט דערמיט פאַרברענגען זיינע יאָרען, ער זאָל שכורען און זאָל נאָכגיין נאָך וואָס זיין האַרץ געלוסט, ווייל ער איז פאַרטריבען געוואָרען אומזיסט...

און דער פאַלשער בן־מלך האָט אָפּגענומען (איבערגענומען) די מלוכה שטאַרק, און אַז ער האָט עפּעס געהערט, אַז מענטשען מורמלען און שמועסען עפּעס דערפון, אַז זיי זענען פאַרביטען געוואָרען, האָט ער זיי געשטראָפט און געפּייניקט און האָט זיך אָן זיי נוקם־געווען און ער האָט געקעניקט בתוקף ועוז".

ווייטער דערציילט רבי נחמן, וויאַזוי דער אמתער בן־מלך האָט ניט געקענט אַריבערטראָגען דאָס העסלעכע אַרט לעבען, וואָס ער האָט געפירט. נאָר ווי ער האָט זיך דערמאָנט אָן דער גרויסער עולה,

וואָס עס איז געטון געוואָרען, און איז זיין לעבען ניט ניחה געווען און ער האָט זיך געמוזט ווידער פאַרטויבען און ווידער פאַרזינקען אין זינד. ביז עס האָבען איהם, ענדליך, אָנגעהויבען צו פייניקען שרעקליכע חלומות. און ער האָט ניט געוואוסט ווו אַהינצוטון זיך פון ווייא אין חרטה. איינמאָל האָט זיך איהם געחלומט, אַז ער זאָל לאָזען אַלץ מיט איינאַנדער און זאָל פאָרען אויף אַ יריד און זאָל זיך פאַרדינגען פאַר אַ משרת בּאַ דעם ערשטען בעסטען סוחר, וואָס ער וועט אָנטרעפען. ער האָט אַזוי געטון. ער האָט געלאָזען זיינע שיינע מלבושים, זיין געלט און אַלץ, וואָס ער האָט געהאַט — אויף הפקר, האָט אָנגעטון אַן אָרעם פעלצעל און אַוועק אויפ'ן יריד. דאָרט האָט ער אָנגעטראָפען אַ סוחר פון בהמות, וואָס זוכט אַ משרת. ער האָט זיך פאַרדונגען צום סוחר און האָט גענומען טרייבען זיינע בהמות. איינמאָל האָבען די בהמות פאַרבלאָנדזשעט אין אַ וואַלד. ער וויל זיי פאַרנעמען און זיי לויפען הענדום־פענדום. ער יאָגט זיך נאָך זיי — זיי לויפען אַלץ ווייטער און ווייטער. ער איז אָפּגעמאַטערט געוואָרען, ער איז אָפּגעגאָסען געוואָרען מיט שווייס — זיי לויפען, ווי די רוחות. דערווייל איז צוגעפאַלען די נאַכט. אַ פינצטערע אימה האָט איהם אַדורכגענומען. דער געהויל פון די חיות לאָזט זיך הערען פירכטערליך, ער קלעטערט אַרויף, ווי עס איז, אויף אַ בּוים און דערוואַרטעט דעם טאָג אין גרויס אַנגסט. אינדערפרי זעט ער, אַז זיינע בהמות שטייען נעבען איהם, נון, וויל ער זיי פאַרנעמען. ווי ער וויל זיי, אָבער, פאַרנעמען — לויפען זיי ווייטער. זיי לויפען און ער לויפט ווידער גיך נאָך זיי אַ גאַנצען טאָג, ביז עס פאַלט ווידער צו די נאַכט. ווידער הערט זיך דער שרעקליכער געהויל פון די חיות און ווידער קלעטערט ער אַרויף אויף אַ בּוים. אויפ'ן בּוים טאַפּט ער אָן עטוואָס לעבעדיקס און ער ווערט פאַרציטערט און דערפרייט צוזאַמען, דערהערענדיק דאָס קול פון אַ מענטשען. „פון וואַנען ביסטו, ברודער, און ווי קומסטו אַהער?“ — פרעגט ער דעם מענטשען. איך בּין אויף אַ פערד געריטען און בּין

אַראָפּ אָפּצורוען. דערווייל האָט זיך מיין פערד צוטראָגען און איך בין געלאָפען זוכען עס. וואָס מער איך האָב עס געיאָגט אַלץ ווייטער איז עס געלאָפען, ביז עס האָט מיך אַהער געבראַכט. „לאָמיר, אַלדזאָ, חבר שאַפט שליסען" — האָבען די מענטשען איינער צום צווייטען געזאָגט. „לאָמיר ניט אָפּשיידען זיך איינער פון צווייטען, ווען אויך מיר וועלען קומען אין ישוב" — איז בא זיי געבליבען. מיט'ן אָנקומען פון טאָג האָט האָט ער (דער פאַרבלאָנדזשעטער, אמתער בן־מלך), געהערט „זייער אַ גרויס געלעכטער: כאַ, כאַ! כאַ! דאָס קול פון דעם געלעכטער איז געגאַנגען איבער גאָר דעם וואַלד, ביז דער בוים האָט געציטערט פון דעם קול פון דעם געלעכטער און ער האָט גרויס פחד געהאַט. האָט אים געזאָגט דער מענטש, וואָס האָט זיך געפונען דאָרט, אויפ'ן בוים: איך האָב שוין גאָר קיין פחד ניט דערפון, וואָרום איך נעכטיק דאָ שוין כמה נעכט און אַלע נאַכט, ווען עס קומט נאָענט צום טאָג הערט מען דאָס געלעכטער, ביז אַלע ביימער הייבען־אָן צו ציטערען און צו טרייסלען זיך"...

יאָגענדיק זיך אָהן אויפהער נאָך די בהמות, וועלכע לויפען אַלץ ווייטער און ווייטער און מען קען זיי אין קיין פאַל ניט דעריאָגען, מיד און פאַרשמאַכט, פאַרפייניקט און פאַרהונגערט, האָט דער בן־מלך, ענדלעך, געפונען אין ווילדען וואַלד אַ זאַק מיט ברויט, וואָס עס האָט אים זייער דערפרייט. האָט ער גענומען דעם זאַק אויף די פּלייצעס און איז ווידער געלאָפען נאָך די בהמות...

דערווייל האָט ער באַגעגענט אַ מענטשען. האָט ער זיך אין תחלה דערשראָקען, פונדעסטוועגען האָט ער פאָרט אַביסעל הנאה געהאַט פון דעם, וואָס ער האָט דאָ געפונען אַ מענטשען. האָט אים געפרעגט דער מענטש: „ווי קומסטו אַהער?" האָט ער געפרעגט דעם מענטש: „ווי קומסטו אַהער?" האָט אים יענער מענטש געענטפערט: „איך? מיינע עלטערען און מיינע עלטערענס־עלטערען זענען דאָ מגודל־געוואָרען, אָבער דו? ווי קומסטו צו דער, וווהין ס'קומט ניט קיין מענטש פון ישוב?

האָט ער (דער בן־מלך) זיך זײַער דערשראָקען, װאָרום ער (דער נײַער מענטש) זאָגט, אַז „זײַנע עלטערען און עלטער־עלטערען זענען דאָ מגודל־געװאָרען און קײן מענטש פון ישוב קומט אַהער ניט", משמעות, אַז דאָס איז גאָר קײן מענטש ניט"...

פונדעסטװעגען האָט דער מענטש פון װאַלד אים (דעם בן־מלך) קײן שום שלעכטס ניט געטון, נאָר ער האָט צו אים װידער געזאָגט: „װאָס טוסטו דאָ?" האָט ער (דער בן־מלך) אים געענטפערט: „איך יאָג זיך נאָך די בהמות". האָט זיך דער מענטש צו אים אָפּגערופען: „הער זיך שוין אויף צו יאָגען נאָך דײַנע זינד, װאָרום דאָס זענען גאָר קײן בהמות ניט, נאָר דײַנע זינד פירען עס דיך אַזוי אַרום... האָסט שוין אָפּגענומען דאָס דײַניקע... דו האָסט שוין אָפּגענומען דײַן שטראָף... הײַנט קום מיט מיר, װעסטו קומען צו דײַן זאַך"...

גײען זײ בײדע און זײ באַגעגענען דעם מענטשען, װאָס האָט זיך געיאָגט נאָך זײַן פערד. שעפּטשעט דער לעצטער דעם ערשטען (דעם בן־מלך) אויפ׳ן אויער: „היט זיך פון דעם, װאָס גײט מיט דיר, דען דאָס איז גאָר קײן מענטש ניט"...

דערװײַל דערזעט דער פערד־מענטש, אַז באַ׳ן בן־מלך איז דאָ אַ זאַק מיט ברויט אויף די פּלײצעס, בעט ער באַ אים ברויט. ענטפערט אים דער בן־מלך: „חייך קודמין"... זאָגט דער פערד־מענטש צום בן־מלך: „איך װעל זיך דיר פאַרקויפען פאַר אַ קנעכט". האָט דער בן־מלך אויף דעם אײַנגעשטימט. גײ־ען זײ אַלע דרײַ: דער װאַלד־מענטש, דער נײַער הער מיט׳ן נײַעם קנעכט. קומען זײ צו אַן אָרט פון שלאַנגען און עקדע־שען. טראָגט דער װאַלד־מענטש זײ אַריבער און פירט זײ צרײַן אין אײַן הויז, װאָס איז געבויט אין לופטען, גיט זײ עסען און לאָזט זײ פרײַ גײן. זיפצט דער פערד־מענטש: „צוליב אַ חיי־שעה בין איך געװאָרען אַן׳עבד־עולם"... איך, װאָס איך בין פריער געװען אין אַזאַ גדולה... פרעגט אים זײַן הער: „אין װאָס פאַר אַ גדולה ביסטו פריער געװען?" דערצײלט אים דער פערד־מענטש אַ גאַנצע מעשה: ער איז אַמאָל געװען אַ קעניג פון אַ

מדינה, נאָר ער איז ניט געווען קיין אמתער מלך, דען די
מלוכה האָט גאָר געהערט צו אַנ׳אַנדערען, וועלכען ער האָט
פאַרטריבען און פאַריאָגט. באַלד האָט אים, אָבער, אָנגעהויבען
ויין געוויסען אַזוי וויי צו פּייניגען, ביז ער האָט געמוזט
לאָזען זיין מלוכה מיט זיין גאַנץ עשירות און האָט זיך גע=
לאָזט אין דער וועלט אַריין, ביז ער איז, ענדליך, געוואָרען
אַנ׳עבד־עולם. שווייגט דער הער... ער זעט, אַז ער האָט דאָ
צו טון מיט זיין פריערדיקען רודף, דעם פאַלשען בן־מלך,
וועלכער איז איצט זיין קנעכט געוואָרען. באַנאַכט קומט ווי=
דער וואַלד=מענטש און גיט זיי צו עסען און טרינקען.
דערהערען זיי נאָענט צום טאָג ווידער דעם גרויסען געלעכ=
טער, פון וועלכען אַלע ביימער ציטערען. פרעגען זיי דעם
וואַלד=מענטש: „וואָס איז דאָס?“ ענטפערט ער זיי: דאָס לאַכט
דער טאָג פון דער נאַכט... די נאַכט פרעגט באַ דעם טאָג:
פאַרוואָס, אַז דו קומסט־אָן האָב איך נאָך קיין נאָמען ניט?..
טוט דער טאָג אַ גרויס געלעכטער — און עס ווערט ליכטיק...
און ווידער ווערט נאַכט און זיי הערען, אַז „דער לייב שרייט
און דער לעמפּערט ברומט מיט אַנ׳אַנדער קול און אַזוי די
איבעריקע חיות, יעדע ברומט מיט אַנ׳אַנדער קול, און די פֿיי=
געלעך סווישצען און קנאַקען, און עס הערען זיך פון אַלע
זייטען ווילד=משונהדיקע קולות. ווערען זיי מתחלת זייער דער=
שראָקען, דערנאָך נייגען זיי צו די אויערען און דערהערען,
אַז דאָס איז נאָר אַ קול פון אַ ניגון און דוקא אַ ווילד=ווילער
ניגון, וואָס עס איז אַ ווילד=גרויסער תענוג צו הערען אים,
וואָרום אַלע תענוגים פון דער וועלט זענען גאָרניש און באַ=
טרעפען גאָרנישט קייגען דעם גרויסען תענוג, וואָס מען האָט,
אַז מען הערט אַזאַ ניגון“. פרעגען זיי אויף מאָרגען אין דער
פרי דעם וואַלד=מענטש: „וואָס איז דאָס פאַר אַ ניגון?“ האָט ער
זיי געענטפערט: „דאָס מאַכט די זון אַ נייעם מלבוש דער לבנה,
זינגען אַלע איינוואוינער פון וואַלד אַ נייעם ניגון לכבוד דער
העלשערין פון דער נאַכט...“ וווּנדערען זיי זיך זייער. ענטפערט
זיי דער וואַלד=מענטש: „וואָס ווונדערט איר זיך אַזוי? איך האָב

אַ כּלי, וואָס איך האָב מקבּל-געווען פון מיינע עלטערען און מיינע עלטערען פון זייערע עלטערנס-עלטערען, וואָס באַשטייט פון אַזעלכע בלעטלעך און פאַרבּען, דאָס ווען מען לייגט זיי אַרויף אַ לעבּעדיק באַשעפעניש, שפּילט עס דעם וואַלד-ניגון...

בעטען זיי, ענדלעך, דעם וואַלדמענטש, ער זאָל זיי אַרויספירען אין ישוב אַריין, פירט ער זיי אין ישוב אַריין, שענקט די דערמאָנטע כּלי דעם בּן-מלך און זאָגט צו אים: „גיי און זוך אַ מדינה, וואָס זי הייסט: „דאָס נאַרישע לאַנד און דער קלוגער מלך", דאָרט וועסטו צו דיין גדולה קומען". ווייזט ער זיי דעם וועג און זיי גייען אַהין. לאָזט מען זיי אַהין ניט אַריין, דען דער קלוגער מלך פון יענער מדינה איז געשטאָרבּען און דער בּן-מלך איז גאָרניט קיין קלוגער אַזוי, אַז די מדינה הייסט איצט: „די קלוגע מדינה און דער נאַרישער מלך". און דער געשטאָרבּענער מלך האָט געלאָזען אַ צוואָה, אַז מען זאָל קיינעם ניט אַריינלאָזען אין מדינה, ווי יענער וועט זיך ניט אונטערנעמען צו אומקערען דער מדינה איר פריערדיקען נאָמען. דרייען זיי זיך אַזוי ווייט אַרום דעם טויער פון שטאָט בּיז זיי באַגעגענען אַ מענטשען, מיט וועלכען זיי מאַכען אַ קונציקען חלוף: דער בּן-מלך גיט יענעם מענטשען די כּלי, וואָס שפּילט דעם וואַלד-ניגון און יענער גיט דעם בּן-מלך אַ כּלי, פון וועלכער מען ווערט אַ מבין דבר מתוך דבר...

פאַרמאָגענדיק אַזאַ כּלי גייט דער בּן-מלך אַריין אין דער מדינה, וועלכע ער נעמט זיך אָן צו באַוואונדערען מיט זיין חכמה. בּאַווייזט מען אים אַ וואונדערגאָרטען, וווהין נאָר דער אַלטער מלך האָט געקענט אַריין, און אין וועלכען קיין ילוד אשה קען איצט ניט אַריין. דורך דער קונסט פון דער „בינה" גייט ער אין וואונדערגאָרטען אַריין. בּאַווייזט מען אים אַ וואונדערשטול, וואָס דער אַלטער מלך האָט מיט אַ כּיוון פונאַנדערגעטיילט און פונאַנדערגעלידערט, בּכדי דער נייער מלך-חכם זאָל עס אויפשטעלען. מיט דעם כּח פון זיין פאַרשריין „דבר מתוך דבר" געפינט ער די קונסט אויפצושטעלען

צוריק די וואונדערשטול, מיט אַלע אירע וואונדערפאַרבען און וואונדערגעשטאַלטען. ער ווערט אָנערקענט אַלס אמת'ער חכם און ער באַהערשט די גאַנצע מלוכה".

אָט די מעשה, וועלכע איז געבויט פון אָנפאַנג ביז'ן סוף אויף געוויסע סודות־הקבלה, און וועלכע איז אויך פול מוסר בנוגע צו דער נשמה אלקיה, וואָס זי איז פון איר אָרט פאַרטריבען אויף צו פיטערען בהמות (אַלערליי ליידענשאַפטען), ביז זי קומט נאָך אַלע וואַנדערונגען צו דער העכערער בינה („ולבבו יבין ושב ורפא לו"), האָט רבי נחמן אָנגעווענדט אויך נאַפּאָלעאָנען (זע „חיי מוהר"ן" ט"ו ע"ב, דפוס פּראַמפּאָל; וועגען דעם מוסר זע „לקוטי הלכות" הלכות ברכת השחר ה"ג), וועלכער איז אויסערליך ניט געווען קיין בן־מלך, אָבער אַ נשמה האָט ער געהאַט — לויט רבי נחמנס דיכטונג — פון איין אמתען בן־מלך, וועלכער האָט געזאָלט — לויט רבי נחמן — נאָך אַלע אומוואַנדערונגען איינפירען אַ רעכטלעכע אָרדנונג אין די לענדער, אָפּגעבען יעדערען דאָס זייניקע, בויען די חרב־געוואָרענע לענדער און אויפשטעלען פעסטע מלוכות.

פון „לקוטי מוהר״ן״.

ווער עס האָט מיט עטוואָס פאַראומרייניקט זיין געשלעכטסלעבען, פון יענעם ווערט אָפּגענומען די גאָב פון דאַווענען*).

דער יצר-הרע איז איבערהויפּט אָפּגעלייגט אויף צו פאַרפלעקען אונדזער געשלעכטס-לעבען: אין דעם לייגט ער אריין זיין גאַנצע טומאה.

דורכ׳ן אָנקוקען דאָס געזיכט פונ׳ם צדיק**) ווערען בטל אַלע שלעכטע מדות, וואָס שטאַמען פון דאָס ערדישע, בהמישע און חיה׳שע, וואָס איז דאָ אינ׳ם מענטשען, — שווערגעמיט, פוילקייט, שלעכטסקייט, בייזקייט און אַלץ, וואָס שטאַמט פון זיי.

ווען דו קומסט צום תלמיד-חכם מוזטו פאַר אים אויסרעדען דיין גאַנץ האַרץ, דען דורכדעם ווערסטו פאַראייניקט מיט דעם אין-סוף.

---

*) דאָס אומריינע געשלעכטסלעבען פארשפרייט א פינצטערען שאָטען אויף דאָס גאַנצע נשמהלעבען פון א מענטשען, און ווען די נשמה איז ניט ריין איז אויך די תפילה ניט ריין.

**) דער „צדיק״ באַ ר׳ נחמן איז ניט דאָס, וואָס מען רופט געוויינלעך אַ „צדיק״, נאָר דער הייליקסטער און שטאַרקסטער גייסט פון זיין דור.

דער, וואָס לעבט אינ׳ם אמתען צדיק, ברויך צו וויסען, אַז אַלץ, וואָס עס פּאַסירט מיט אים, איז נאָר פון זיין טובה־וועגען. ווען דער מענטש באַגרייפט עס — געניסט ער, דער־מיט, עטוואָס פון עולם הבא...

דורכדעם, וואָס דער מענטש האָט פאַר זיך אַנאַנדער ווילען, אויסער דעם ווילען פון דעם איבערשטען, באַקומט די אויסערלעכע מאכט אַ שליטה איבער אונדז. דער מענטש ברויך אויפצוגעבען זיין גאַנצען ווילען, דאָס ער זאָל קיין אַנדער ווילען ניט האָבען, אויסער דעם ווילען פון השי״ת: יאָ האָבען געלט, ניט האָבען געלט, יאָ האָבען קינדער, ניט האָבען קינ־דער—אַלץ נאָר, ווי גאָט באַגערט.

דער מענטש ברויך צו זאָגען: די גאַנצע וועלט איז נאָר צוליב מיר באַשאַפען געוואָרען (באַשטייט נאָר אין מיר), און דעריבער ברויך איך אויסצובעסערען די וועלט, פאַרפאָלקאָמע־נען זי און אין געבעט אויפהויבען זי!

דער מענטש ברויך צו טון די מצוות מיט אַזאַ גרויסער שמחה, אַז ער זאָל גאָרניט באַגערען קיין שכר פאַר זיי, ניט אויף דער וועלט, ניט אויף יענער וועלט, אויסער דעם איינאונאיינציקען שכר, אַז דער אייבערשטער זאָל אים פאַר איין געטוענער מצוה צושיקען נאָך אַ מצוה.

מ׳דאַרף דעם מח איינגאנצען באַפרייען פון אויסערלעכע חכמות און פון אַלע פרעמדע געדאַנקען: זיי זענען נישט מער, ווי חמץ, וואָס ברויזט אויף דעם געדאַנק, זיי פאַרשטאָפען און פאַראומרייניקען אים און דורך זיי קען דער מענטש ניט תפילה

פון בכונה און קען ניט פרייען זיך ווי געהעריק איז.

אויך ברויך דער מענטש צוהיטען זיך פון יעדער אויסער־לעכער פורכט, דאס הייסט: ער זאל ניט מורא האבען פאר קיין זאך אין דער וועלט אויסער השי״ת; דען אויך אויסערלעכע פורכט שטערט די תפילה און די שמחה.

דער עיקר מוז מען אבער אפהיטען דעם מוח פון נאך אנ׳ערגערען חמץ — שלעכטע געדאנקען און שלעכטע ליידענ־שאפטען, דען יענער חמץ איז — מיתה ממש.

יעדער מענטש דארף וואס ווייניקער צו זארגען פאר דעם אייגענעם כבוד און וואס מער צו זארגען פאר דעם אייבערשטענס כבוד. דער מענטש זאל גארניט יאגען זיך נאך כבוד, נאר אנטלויפען זאל ער פון כבוד, ערשט דאמאלט וועט ער זוכה זיין צו א געטלעכען כבוד און דאן וועלען מענטשען אויפהערען צו חוקר־ודורש זיין צי קומט אים כבוד, צי ניין. אנדערש איז אבער ווען דער מענטש יאגט זיך נאך כבוד, דען דאן איז ער צו א געטלעכען כבוד ניט זוכה און דעריבער — ווען ער האט אפילו כבוד — הערען מענטשען ניט אויף צו חוקר־ודורש זיין וועגען אים: ווער איז ער און וואס איז ער, וואס מען אכט אים אזוי? צי האט ער טאקע פארדינט אזא כבוד?...

דער גאנצער ענין פון תשובה באשטייט דערין: ווען ער (דער בעל־תשובה) הערט ווי מען איז אים מבזה זאל ער שווייגען און ליידען אלערליי בזיונות און שפיכות־דמים, דען דורכדעם ווערט ווייניקער זיין בלוט וואס פליסט אין לינקען חלל פון זיין הארצען, דורכדעם שענדעט ער זיין אייגענעם יצר־הרע און דורכדעם איז ער זוכה צו א געטלעכען כבוד.

„תשובה" איז אין דער בחינה פון „אהיה"*) (איך וועל זיין), דען פאר דער תשובה האט ער גאר קיין זיין ניט גע-האט, גלייך ווי ער איז גאר אויף דער וועלט ניט געווען, ווארום עס וואלט פאר אים פיל בעסער געווען, אז ער זאל גארניט באשאפען-ווערען; נאך דער תשובה איז ער אבער, אין דער מדרגה פון „אהיה" — פון היינט און ווייל איך שוין עפעס באטייטען אויף דער וועלט.**)

תשובה איז אויך אין דער בחינה פון „כתר", דען „כתר" הייסט אויך, ווארטען (כתר לי, זעיר...) און צו דעם בעל-תשובה זאגט מען: „ווארט א ווײַלע, מיר וועלען דיר אלע העלפען"... דער בעל-תשובה דארף אפילו, אכת, אנטלויפען וואס גיכער פון זינד, דערבײַ מוז ער אבער (ביים אריינגען אין קדושה) געניג געלאסען זיין און גיין מדרגות'ווייז, לויט ווי דער אמתער צדיק לערנט אים, דען עס איז נישט מעגלעך אריינצוקומען מיטאמאל אין דער קדושה אריין.

א מענטש דארף אייביק תשובה-טון, דען אפילו בעת דער מענטש זאגט: חטאתי, עויתי, פשעתי, זאגט ער עס ניט אן א כונה, מוז דערום דער מענטש שטענדיק תשובה-טון ניט נאר אויף זײַנע זינד, נאר אויך אויף זײַן פריערדיקער תשובה...

ווען א מענטש וויל גיין אין די ויעגען פון תשובה, מוז

---

*) לויט דער קבלה זערגייט תשובה ביז דער ספירה פון „בינה" און „בינה" ווערט באצייכענט מיט'ן הייליקען שם „אהיה"

**) דער הייליקער שם „אהיה" איז מרמז, לויט דער קבלה אויף „בינה" און אויך, נאך העכער, אויף „כתר"

ער דערווערבען פערשיעדענע קענטעניסען: קענטעניש אין ארויפ-לויפען (ארויפשטרעבען-„רצוא”) און קענטניש אין צוריקקערען (צוריקגיין, אפשטעלען זיך—„שוב”); קענטעניש אין אריינגיין און קענטעניש אין ארויסגיין. „פלי איך אין הימעל—ביסטו דארט, גיי איך טיף אין גרוב אריין — ביסטו דערזעלבער”. דער מענטש קען אנדערש ניט טון קיין תשובה, ווי ער באשליסט ניט פעסט אין זיין דעה, אז שטענדיק ווען ער גאט דינען, אז סיי ער ווערט פליען הימעל-הויך און סיי ווען ער ווערט אראפפאלען פון זיין מדרגה און ווערט זינקען אין שאול-תחתיה, וועט ער זיך דאך ניט מיאש זיין און וועט זיך באפעסטיקען און שטארקען אין עבודת הש״ית, ווייל אויך אין שאול-תחתיה געפונט זיך דער אייבערשטער, אויך דארט איז ער גרייט צו שטיצען דעם מענטשען און אויך דארט קען מען צו אים נאנט זיין. ווען דער מענטש פארמאגט ביידע ארטען קענטעניסען, גייט ער אין די ריכטיקע וועגען פון תשובה און איז זוכה צו גאטס כבוד און גאטס האנט איז דאן אויסגעשפרייט צו אננעמען זיין תשובה.

מען מוז זיך באמיען צו געפונען דעם זכות און דאס גוטע, וואס איז דא אין יעדען יודען; און מען מוז משפט׳ען יעדען מענטשען פון דער גוטער זייט, אפילו די וואס קריגען אויף אים און זענען אים מביזה. דורך דעם זען דאס גוטע, שאפט דער מענטש א קרוין פאר דעם אייבערשטען, ווו עס זענען איינגעזעצט פיל גוטע שטיינער.

דער גאנצער גלות קומט נאר פון מאנגעל אין גלויבען

פארהאן מענטשען, וואס טון אן אלע נסים אין א דרך-הטבע; און אז עס וועט א סוף נעמען צו אט די אלע אפי-קורסים, וואס גלייבען ניט אין קיין נסים און די אמונה וועט פארשפרייט ווערען אויף דער וועלט, וועט משיח קומען, דען

די גאַנצע גאולה איז נאָר פון דעם אָפּהענגיק: — פונ׳ם גלוי־בען.

דער מענטש קען אַנדערש ניט קומען צו דער וואָרהייט ווי נאָר דורכדעם וואָס ער ווייס (אין גייסט) נאָענט צו צדי־קים און פאָלגט זייער ראָט און קערט פון זייערע ווערטער ניט אָפּ רעכטס און לינקס. דורכדעם ווערט די וואָרהייט איינ־געקריצט אין זיין האַרצען און ער איז זוכה צו גלויבען, צו תפלה, צו ארץ־ישראל, צו נסים; און דורכדעם וועט די גאולה קומען.

ווען דער מענטש נעמט אויף אין זיך די געדאַנקען פון צדיקים, ווערט דערפון אַ מין הייליקע חתונה און אַ הייליק צוזאַמענלעבען, דען דורך אָט די געדאַנקען נעמט דער מענטש אויף אין זיך די הייליקע זאָמען פונ׳ם צדיק׳ס גייסט, הייסט עס, אַז דעם מענטשענס געשלעכטס־לעבען ווערט דורכדעם פאַרפיינערט. פאַרקערט, ווען מען נעמט אויף געדאַנקען פון רשעים, הייסט עס: חתונה־געהאַט מיט דער קליפה, און די עצות זייערע (פון די רשעים) זענען ווי די עצות פונ׳ם שלאַנג מיט זיין אומריינקייט (זוהמה), וואָס ער וואַרפט אַריין אינ׳ם מענשען, און דאָס געשלעכטס־לעבען פונ׳ם מענשען ווערט דורכ־דעם פאַרערגערט.

דאַווענען, וואָס דאָס איז איינס מיט גלויבען, שטאַרקט דאָס געדעכעניש און מען ווערט ניצול דורך אים, דורכן דאַווענען פון פאַרגעסען, וואָס דאָס איז איינס מיט מאַנגעל אין גלויבען.

איידער דער מענטש איז מקורב צום צדיק האמת איז ער נאך פון די, וואס אויף זיי שטייט: „השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועינו השע", דען זיין הארץ איז פארשטאפט און זיינע אויערען זענען פארמאכט און זיינע אויגען זענען בלינד פון צו זען דעם אמת און דערוועקט צו ווערען צו תשובה; ווען דער מענטש ווערט אבער נאנט צו צדיקים און פארנעמט זייער עצה, דאן ווערען ביי אים הארץ און אויערען און אויגען אויפגעעפענט און ער זעט דאן און ער הערט דאן און פארשטייט דעם אמת און איז זוכה צו תשובה.

דער זיפץ דערפילט אלע פעלער, דאס הייסט: ווען עס פעלט אים (דעם מענטשען) עפעס און ער זיפצט דערויף, יווערען דורכדעם אלע חסרונות אויסגעבעסערט".

פון דעם „צדיק הדור" אדער פונ'ם „רב הדור" באקומט מען דעם אטעם פון לעבען; און דורכדעם באקומט מען די מעגלעכקייט צו אויסבעסערען יעדען חסרון דורך א זיפץ.

ווען דער מענטש שייט אפ און טיילט אפ און טרייבט אפ און ראט אויס אלדאס בייז אין זיך, אזוי, אז עס בלייבט ביי אים פון קיין שום מידה קיין שלעכטס ניט זון ער איז דארום זיכער, אז ער וועט שוין אין קיין זינד ניט גע-שטרויכעלט ווערען, דאן איז ער אין דער בחינה „צדיק גמור" און דאן קען ער פארפירען א קאמף געגען די רשעים. דאס נעמלעכע איז אויך, ווער עס איז מקורב צו אזא צדיק גמור, קען ער אויך פארפירען א קאמף מיט די רשעים. אבער דער וואס האט דאס בייזע ניט אפגעשייט פון זיך אינגאנצען און עס ליגט נאך אין אים די מעגלעכקייט צו זינדיקען, כאטש בעצם זינדיקט ער ניט, הייסט ער ניט קיין „צדיק גמור" און

ער ב״וויך ניט צו פֿאַרפֿירען קיין קאַמף געגען די רשעים.

ווען מען טוט תּפילה אויף אַ זאַך, כאָטש דורך דער תּפילה ווערט די בקשה דערפֿילט, פֿונדעסטוועגען — איז עס נאָך אַלץ נאָר אין מעגלעכקייט. נאָר דורך דער תּ׳ו׳ר׳ה ווערט פֿון דער מעגלעכקייט — ווירקלעכקייט, נאָר דורך איר ווערט דעם מענטשענס פֿאַרלאַנג דערפֿילט.

די רשעים, וואָס זענען ניט צוגעבונדען צו צדיקים, זענען לעבעדיקע מתים, דען זיי האָבען ניט פֿון וועמען צו באַקומען דעם אמת׳ן לעבענס־אָטעם.

דער צדיק הערט אַלע זיפֿצען פֿון די, וואָס זענען צו־געבונדען צו אים, דען פֿון אים שטאַמט דאָס לעבען פֿון יעדען איינציקען פֿון זיי.

דאָס גאַנצע לעבעדיקייט באַקומט מען נאָר פֿון דאַוונען און דעריבער מוז מען דאַוונען מיט׳ן גאַנצען כּח, כּדי אַריינ־צולייגען דעם גאַנצען כּח אין די אותיות פֿונ׳ם דאַוונען.

דורך דער פֿאָלגענדער תּפֿלה איז דער מענטש משפּיע לעבען אין אַלע דריי טיילען פֿונ׳ם וועלט־אַל: די נידריקע וועלט, די שטערען־וועלט און די מלאכים־וועלט.

ווען אַ מענטש שטעלט זיך דאַוונען קומען אַלערליי ווילדע געדאַנקען און אַלערליי קליפּות און רינגלען אים אַרום,

ביז ער בלייבט אין דער פינצטער און קען ניט דאַוונען. וואָס-
ושע טוט מען דערצו? זע, אַז אַלע דבורים, וואָס דו רעדסט
פון דיין מויל אַרויס זאָל אַרויסגעזאָגט ווערען מיט אַ רעכטען
אמת, דען, דאַן וועט יעדעס וואָרט דיינס זיין אַ טויער, וואָס
וועט דיך אַרויספירען פונ׳ם חושך אין וועלכען דו ביסט גע-
פאַנגען און וועסט, ענדלעך, זוכה זיין צו תפלה טון ווי עס
געהער צו זיין.

פאַרשטייט זשע עס אויסגעצייכענט, דען דאָס איז אַ
גרויסער כלל און אַ גרויסער יסוד אין עבודת השם פון
וועלכען אַלץ איז אָפּהענגיק, אַז ווען דער מענטש איז איינ-
געזונקען, חס ושלום, אין עקסטער און שטאַרקסטער פינצטער-
ניש און ער איז דאָרט פאַרשפּאַרט און איינגעשלאָסען דורך
פאַרשידענסטע פאַרקריפּעלטקייטען, וואָס רינגלען אים אַרום פון
אַלע זייטען און לאָזען אים ניט צוטרעטען צו דער קדושה,
זאָל ער ציען (שטרעבען) נאָר צום אמת און זאָל אויסקוקען
דעם אמת און זאָל זוכען נאָר דעם אמת. און אַזוי איז אויך
אין דאַוונען, כאָטש דער מענטש קען אַמאָל גאָר ניט דאַוונען,
מחמת דעם גרויסען חושך (וואָס רינגעלט אים אַרום), פונ-
דעסטוועגען זאָל ער זיך באַמיען צו אויסרעדען יעדעס וואָרט
מיט אַן אמת, אין וואָס פאַר א נידעריקע מדרגה ער זאָל ניט
זיין; און ווען דער מענטש זוכט באמת די וואָרהייט גיבט עס
גאָרניט קיין פינצטערניש, וואָס זאָל זי אים פאַרשטעלעי, דען
די וואָרהייט, דאָס איז דאָס ליכט פון דעם אייבערשטען
זעלבסט און דער אויבערשטער וויל נאָר וואָרהייט. און נאָך
דער גרויסקייט פון דער וואָרהייט, אַזוי רוט דער אויבער-
שטער בא׳ם מענטשען און באַלויכט אים זעלבסט און באַווייזט
אים וויאַזוי אַרויסצוגיין פונ׳ם חושך און פון דער קליפה,
וואָס שטערט זיין דאַוונען און זיין עבודה און דורכדעם איז
ער (ד. ה. דער דאַוונער) מתקן אַלע עולמות.

דורכדעם וואָס דער מענטש (דער זינדיגער) ווערט דער-

וועקט צו גאָט מיט אַנ׳אמת איז ער זוכה צו אויפוועקען אַנ-
דערע רשעים, וואָס זענען פאַרזונקען אין חושך און זיי מחזיר
בתשובה זיין.

אַ מענטש מוז זיך באַמיִען צו קומען צו אַזאַ מדרגה,
דאָס זיין דאַוונען זאָל זיין אַזוי ווייט בכונה, ביז זיין הארץ
זאָל אויסגעגאָסען ווערען, ווי וואַסער פאַר גאָט, דען דאַן
קומט משיח

דורכדעם, וואָס מענטשען לײקענען אין וואונדער און
מײנען, אַז אַלץ קומט פאָר נאָר בדרך הטבע, פאַלען זיי אַריין
אין גלות.

דורך ריקודין (רעליגיעזע טענץ, וואָס ווערען אַרויסגע-
רופען פון עקסטאַז) און המחאת כף (האַנד-קלאַטשעריי אויס
איבערפולטער אינערלעכער רעליגיעזער פרייד), ווערט המתקת
הדינין (ווערען אַלע שטראָף-קרעפטען און אַלדאָס בייזע, האַר-
טע און שווערע איבערגעוואונדען).

דעם אמת׳ן זין פון דאַוונען ווייסען נאָר די צדיקי הדור
און דעריבער, ווען עמיצער האָט אַ צער אין זיין הויז, זאָל
ער גיין צום חכם און דער חכם זאָל פאַר אים גאָט בעטען,
און דערמיט ווערט דעם אויבערשטענס וואונש דערפילט, דען
דער אויבערשטער, גלויבט צו זייערע (די צדיקים׳ס) תפלות
און האָט פאַרגניגען פון זיי.

זאָל ניט מײנען יעדער אײנציקער, אַז ער קען אויך

אַזוי מתפלל זיין, ווייל ער האָט געפאַסט און געפּייניקט זיך און איז דעריבער אַ צדיק, דען ווען ער (אָט דער איינציקער) וואָלט גוט אַריינגעקוקט אין זיך, וואָלט ער דערזען, אַז נאָך אַלע תעניתים זענען דאָך אַלע זיינע תאוות פעסט צוגע-בונדען אין זיין גוף, און אַ גרויסע ציטערניש וואָלט אים באַ-פאַלען און ער וואָלט גאָרניט געדאַכט, אַז ער קען מתפלל זיין, דען ער וואָלט זיך דערזען אויף זער אַ געמיינער און נידעריקער מדרגה.

די בעלי-גאוה, וואָס ווילען אַליין ניט גיין צו צדיקים, אַז יענע זאָלען אויף זיי מתפלל זיין, אין דערלאָזען אַנדערע אויך ניט דערצו — דערלאָזען זיי דערמיט ניט, אַז דעם אוי-בערשטענס ווונש זאָל דערפילט ווערען.

מבטל-זיין די גאוה, וואָס דאָס איז דאָך אמת'ע עבודה-זרה, קען מען נאָר דורכ'ן „נאָנט זיין צו צדיקים".

דורכדעם, וואָס מען איז מבטל די גאוה, ווערען די „דינים" איבערגעוווּנדען.

דורכדעם, וואָס מען ווערט נאָנט צום צדיק, איז מען זוכה צום גלויבען און די כפירות ווערען בטל.

דורכדעם, וואָס מען איז מבטל גאוה, וואָס זי איז דאָך די עכטע עבודה-זרה, ווערט די חכמה באַפעסטיקט און מען איז זוכה דורכדעם צו לעבען און צו לאַנגע יאָרען.

תשובה האט דעם אייגענטלעכען זין, וואס ראש-חודש*), דעריבער, ווען עס קומט ראש-חודש נידערט אראפ דער תשובה-געדאנק אין אלע באשעפענישען. אפילו די רשעים באקומען א וואסער ניט איז חרטה, ווען עס קומט ראש-חודש: עפעס פארדריסט זיי דאן, זענען זיך מודה (אין זייער זינד) און שעמען זיך.

די גאנצע גרויסקייט פונ'ם אייבערשטען ווייזט זיך ארויס דאן, ווען די גאר-ווייטע ווערען נאנט צו זיין דינסט; דערמיט ווערט טייער און דערהויבען זיין נאמען יתברך. דעריבער האט דער מענטש ניט וואס צו מיאש זיין זיך און ניט וועלען, נאנט צוגיין צום אויבערשטענס דינסט, ווייל ער איז זער דערווייטערט געווארען פון השי"ת דורך זיינע פיל זינד און ער האט זער פיל שלעכטס געטון ח"ו; דען דוקא פון אים (פון זיין תשובה) ווערט דעם אויבערשטעס כבוד דערהויבען און געלויבט. אבער דער ווייטער קען אנדערש ניט נאנט ווערען צו השי"ת ווי נאר דורך די צדיקי-הדור.

דורכדעם וואס דער מענטש רעט דבורים אין דער תורה, לייכט אים יעדער דבור אין אלע ערטער ווו ער ברויך צו טון תשובה און דורכדעם איז זיין תשובה, אנ'עכטע תשובת-המשקל און איטלעך מאל, דורך יעדע תשובה, גייט ער אויף פון מדרגה צו מדרגה, ביז ער דערגרייכט פון א געמיינער מדרגה צום רעכטען טיפען אריינטראכטען זיך אין דער תורה.

דירכדעם, וואס דער מענטש האלט זיך קליין און נידריק און קוקט גארניט אויף זיין אייגענעם כבוד, דורכדעם איז דעם אויבערשטענס כבוד בשלימות און ער איז זוכה צו אזעלכע דבורים, וואס לייכטען אים אין דער תשובה, און ער

---

*) יעדע באנייונג פון דער לבנה איז, לויט דער מיסטיק, אויך א באנייונג פון לעבען. תשובה איז אויך א באנייונג פון גייסט

איז זוכה צו קומען צו ריכטיקען, טיפען אריינטראַכטען אין דער תורה.

גאוה איז (ווי עס איז שוין געזאָגט איניקע מאָל) — עבודה זרה, דורך איר קען ער, (דער מענטש) אַ מויל ניט עפענען און האָט גאָר קיין כלי ניט אויף אַרויסצורעדען ליכטיקע דבורים, און ווען די תורה קומט שוין יאָ אַריין אין זיין מויל, איז לא די, וואָס די דבורים פון דער תורה לייכטען אים ניט, נאָר אויך די תורה גופא ווערט מגושמ׳דיג און פאַרפינצטערט אין זיין מויל.

גאוה און ניאיף האָבען אַ נאָנטען צוזאַמענהאַנג, און ווען דער מענטש פירט אַ ריינעם געשלעכטס-לעבען און ווערט אָפּגעהיט פון גאוה, איז ער זוכה צום ליכט, וואָס לייכט אים אַריין אין זיין תשובה.

ווער עס פירט אַ ריינעם געשלעכטס-לעבען, כאָטש ער אַרבעט און האַנדעלט, טראָגען אַלע זיינע אַרבעטען דעם כאַראַקטער פון די מלאכות המשכן, וועלכע זענען (אין דערזעלבער צייט) ל״ט אורות. פאַרקערט, ווער עס פאַרפלעקט מיט עפּוואָס זיין געשלעכטס-לעבען, לויפט נאָך אים נאָך דער דלות און ער שלעפּט אַרויף אויף זיך דעם עול הפרנסה, וואָס איז איינס מיט ל״ט מלאכות און ל״ט מלקות...

דורכ׳ן ריינעם געשלעכטס-לעבען איז דער מענטש זוכה צו הלכה און צו קבלה און צו די העכסטע געהיימנישען („רזין דרזין״) און עס קומט דורך אים צו „יחידא עלאה״ און יחידא תתאה און ער איז זוכה זיך אַריינצוטראַכטען טיף אין

דער תּורה.

אַ מענטש דאַרף זיך דערווייטערען פון גרויסהאַלטען-זיך ביז צום לעצטען און ניט אַז דער מענטש זאָל זיין אַנ'ענו ווידער צוליב גדלות, דאָס הייסט: ווייל ער ווייסט, אַז לייט פאַראַכטען גאוה, דערפאַר וויל ער זיין אַנ'ענו, כּדי לייט זאָלען אים טייער-האַלטען און אַכטען. אָט די ענוות איז ערשט די עקסטע גאוה.

גרויס-האַלטען-זיך דאָס איז—זיבען בתּי-עבודה-זרה צוזאַמענגענומען. מיר זענען נאָך אַלץ ניט צוריקגעקומען צו אונדזער לאַנד, ווייל מיר יאָגען זיך נאָך כּבוד דורך גרויס-האַלטען-זיך.

ווען אַ מענטש לערנט בּקדושה ובטהרה אַ וואָסער ניט איז דין אָדער אַ פּסק, וואָס אַ יוואָסער ניט איז תּנא אָדער צדיק האָט אויפגעטון, ווערט דערפון „נשיקין", און דאָס איז „התדבקות רוחא בּרוחא" (גייסט מיט גייסט באַהעפט), דען דער גייסט פון'ם תּנא ווערט באַהעפט מיט דעם גייסט פון דעם, וואָס לערנט, און עס איז ווי ער קושט זיך מיט'ן תּנא און פאַרשאַפט אים גרויס פאַרגניגען.

ווען דו זעסט, אַז אַ לכדן קריגט אויף אַ צדיק און פון גרויס גאוה רעט ער אויף אים אויס אַלדאָסבייז, ווייס זשע, אַז מיט זיין קריגען און רעדען שלעכטס אויפ'ן צדיק, דאָ האַסט ער און פאַרפאָלגט אויך דעם הימלישען צדיק, יענעם צדיק, וואָס האָט אויפגעטון די תּורה, וואָס דער היגער צדיק לערנט, און די גאַנצע קראַפט, וואָס ער (דער למדן) האָט צו

רעדען שלעכטס אויפ׳ן צדיק, נעמט ער פֿון תּורה שבעל-פּה, דען די הויפּט-למדנות איז ניט אין חומש, נאָר אין גמרא און פּוסקים, וואָס דאָס איז תּורה שבעל-פּה, דאָס הייסט, אַז די תּורה שבעל פּה גיט אים אַ „פּה" (מויל) צו רעדען אויף צדיקים, דען אין דער תּורה איז דאָ שטענדיק צווייערליי משמעות׳ן: אַ משמעות צום גוטען און אַ משמעות פֿאַרקערט און — צדיקים ילכו בה ופושעים יכשלו בה" (צדיקים גיין אין אים און פּושעים ווערען געשטרויכעלט אין איר) און אָט דער למדן וואָס רעט אויף צדיקים לערנט נאָר פֿון גרויסקייט וועגען, כּדי מיט זיין למדנות אַנדערע צו דערנידעריקען, פֿון דער תּורה נעמט ער נאָר שמד-שטיק אַרויס און זעט אין איר די ניט גוטע משמעות. דעריבער זען מיר, אַז אָט דער למדן (וואָס רעט אויף צדיקים) טוט קיין תשובה ניט כאָטש בעצם האָט דאָך די תּורה, וואָס ער לערנט, געברויכט צו ברענגען אים צו תשובה; אָבער מחמת דעם, וואָס ער זעט אין דער תּורה נאָר די פֿ אַ ר ק ע ר ט ע משמעות, וויל ער גאָר קיין תשובה ניט טון און „פּושעים יכשלו בה", פֿון זיין לערנען באַקומט ער נאָר אַ מויל צו רעדען שלעכטס אויפ׳ן צדיק, און, ווען די תּורה שבעל-פּה קומט אין זיין מויל אַריין, איז עס ניט מער ווי גלות-השכינה: אַזאַ תּלמיד-חכם איז ניט מער ווי אַ יודישער טייוועל, אַ נבלה איז שוין בעסער פֿאַר אים.

אָבער דער מענטש וואָס לערנט תּורה-לשמה, פֿאַרבינט זיך אין גייסט מיט דעם תּנא, יועלכער האָט געזאָגט דעם אויפֿטו, וואָס ער לערנט יעצט, און דורכדעם טוט ער תשובה און באַגייט אַלע זיינע טעג, וואָס ער האָט אין חושך פֿאַרבראַכט, דען ער זעט אין דער תּורה נאָר די ג ו ט ע משמעות. אַזאַ תּלמיד חכם ברויך צו וויסען, אַז ווען ער זעצט זיך לערנען הערט צו דער צדיק אין גן-עדן זיין קול.

דורכדעם, וואָס מענטשען פרײַען זיך מיט יסורים און טון גוטס פון ליבע, הויבען זײ אויף די שכינה צו דער מדרגה פון חבוק (אַרומנעמונג).

ווען דער ערלעכער למדן לערנט די תורה פון אַ תנא, קערט ער אום די נשמה פונ'ם תנא אין זײַן (דעם תנא'ס) קערפער אריין.

דורכדעם וואָס מען צעברעכט די תאוה פון געלט, איז מען ממשיך פול השגחה (אויף דער וועלט).

כל-זמן עס איז נאָך דאָ אויף דער וועלט יענע עבודה-זרה, וואָס הײסט יאָגען זיך נאָך געלט, איז נאָך דאָ צאָרן אויף דער וועלט. אין דער מאָס אָבער, וואָס אָט די עבודה-זרה ווערט בטל, ווערט בטל דער צאָרן אויף דער וועלט און עס ווערט נמשך חסד אויף דער וועלט. קומט דעריבער אויס, אַז דורכדעם וואָס מען צעברעכט די תאוה פון געלט, איז מען גובר אַלע דינים און מען ווערט געראטעוועט פון אלע צרות.

דורכדעם, וואָס מען איז מבטל די תאוה פון געלט, ווערט אַנטפלעקט משיח און דער בית-המקדש ווערט געבויט.

דורכדעם, וואָס מען איז מבטל די תאוה פון געלט, ווערט נמשך וויסען אין דער וועלט און ער (דער וואָס איז גובר) אין זיך אײַנגאַנצען די תאוה צו געלט, ווערט אָנגערופען חכם.

דער, וואָס צעבּרעכט די תּאוה צו געלט, קען א׳יך מעלה־זיין יורשע נפשות און בּאַנייען זיי און ער איז זוכה צו אַראָפּבּרענגען תּורה אויף דער וועלט. אויך ווערט דורכדעם — יחוד קב״ה ושכינתיה, און ער איז זוכה דורכדעם, אַז עס זאָל אַנטדעקט ווערען די תּורה פון צוקונפט, די תּורה פון עתיקא סתימאה.

דורכדעם ווערט אויך דער תּקון פון מרכבה עלאה און מרכבה תתאה.

דורך צדקה צעבּרעכט מען די תּאוה פון געלט, דען דורך צדקה קילט מען אָפּ די היץ פון האַרצען, אויף וויפיל דאָס האַרץ בּרענט פון דער געלט־תּאוה; דורך איר (דורך דער צדקה) ווערט אָפּגעשוואַכט די תּאוה צו נגידות און עשירות און ער איז זוכה צו האַנדלען ערלעך און פרייען זיך (בּענוגענען זיך) מיט דעם, וואָס ער האָט; און ער האָט נחת פון דעם וואָס גאָט האָט איהם געגעבּען, און ער וויל גאָר ניט רייך ווערען און ווערט ניצל פון דער קללה: „בּזעת אפּיך תּאכל לחם", וועלכע ווערט דערפילט בּנוגע דעם, וואָס איז משוגע אין דער געלט־תּאוה און ער האָרעוועט שטענדיק און יאָגט זיך נאָך עשירות און האָט קיין הנאה ניט פון זיין עשירות. קומט דאָך אויס אַז דורך צדקה איז מען זוכה צו אַלע די זעלבּע מעלות, וואָס מען איז צו זיי זוכה דורכ׳ן אויסראָטען אין זיך די תּאוה צו געלט.

דורך צדקה צעבּרעכט מען די תּאוה צו געלט, און דאָס איז גלייך, ווי מען איז מקטיר קטורת.

דורכדעם, וואָס מען איז ממשיך תורה אויף דער וועלט איז מען ממשיך השגחה אויף דער וועלט און יעדער מענטש לויט זײן נאָענטקייט צו דער תורה, אַזוי איז נאָענט דעם אױבערשטענס השגחה אויף אים.

ווען אַ מענטש גלוסט שטאַרק צו עפּעס, הייסט עס, אַז דעם נפש זיינעם פעלט עפּעס און ער איז אין דער בחינה פון חנה, וואָס איז געווען אַ מרת-נפש, דען עס איז איר אויף דער נשמה ביטער געווען. דער מענטש איז דאַן אויך צווייט און די נשמה לייכט אין אים ניט. בכדי צו מתקן זיין עס, מוז יענער מענטש גיין צום חכם-הדור און יענער וועט שוין מתקן זיין און מעלה זיין אַלע פאַרהאַפטע רעיונות זיינע צוזאַמען מיט זיינע גוטע רצונות. דורך אָט דעם תקון וועט מקוים ווערן — „ונפש רעבה מלא טוב“ (די הונגעריקע נשמה האָט ער מיט גוטס געזעטיקט), און אויך: „והשביע בצחצחות נפשך“ (ער וועט אין וויסטעניש און טריקעניש דיין נשמה זעטיקן), און דעם מענטשענס יוגענט וועט ווי אַן אָדלער באַנייט ווערן, דען זיינע יונגע יאָרען, וואָס זענען אין פינסטערניש אַוועק, וועלען דורכגעלויכטען ווערען און דאַן וועט ער ערשט רעכט הייסען „אדם“; און אויך זיין קערפּער וועט דערהויבען ווערען און באַנייט ווערען דורכדעם, וואָס ער איז געקומען צום חכם.

אָט די אַלע, וואָס קומען צום חכם-הדור, האָט דאָך יעדער איינציקער פון זיי זיין רצון הטוב; און דער צדיק הויבט אויף די אַלע רצונות, דערמיט באַנייט ער די נשמות פון די מענטשען, וואָס קומען צו אים, און דערמיט ברענגט ער אַראָפּ די תורה, וואָס ער זאָגט זיי. קומט ממילא אויס, אַז יעדער איינציקער פון זיי האָט אַ חלק אין יענער תורה לויט דעם גוטען ווילען וואָס ער האָט צו גאָטס דינסט, און אויך זיין

נשמה ווערט באַנײט צום גוטען נאָך דעם ערך (פון זײן גוטען ווילען) דעריבער מוז זיך דער מענטש שטאַרקען צו קומען (צום צדיק האמת) מיט גוטע פאַרלאַנגען און מיט גוטע, שטאַרקע געלוסטונקען צו השם יתברך, כדי זײן נשמה זאָל וואָס שטאַרקער באַנײט ווערען. מיר האָבען אויך אָט וואָס גע־הערט: ווען דער חכם איז זיך מכין צו זאָגען תורה דאַרף יעדער (פון די צוהערער) נאָכדענקען וועגען זײנע מעשים און זוכען (אין זיך) גוטע רצונות צו השם יתברך און תפלה־טון דערויף, כדי דער חכם זאָל קענען אָנהאַלטען אים פאַר דער האַנט, אויפהויבען אים פון דעם אָרט, ווו ער געפינט זיך, און באַנײען אים צום גוטען נאָך זײן גוטען פאַרלאַנג נאָך.

דערפון קענסטו אויך פאַרשטײן דעם גרויסען הלוק, וואָס איז דאָ צווישען דעם, ווען דער מענטש איז אַלײן דערבײַ, בעת דער חכם זאָגט זײן תורה, אָדער ער הערט די זעלבע תורה פון אַנ׳אַנדערען, דען ווען ער איז אַלײן דאָרט, האָט ער ראָך זעלבסט אַ חלק אין יענער תורה און זײן נשמה ווערט ראַן באַנײט.

דורכדעם וואָס מען קומט צום צדיק איז מען ממשיך פולע השגחה (אויף דער וועלט).

דער מענטש דאַרף שטאַרק זוכען און נאָכפרעגען אויף אַ חכם, וואָס זאָל קענען אויפהויבען זײן נשמה און מתקן זײן זי. מען דאַרף שטאַרק גאָט בעטען, אַז מען זאָל זוכה זײן צו געפינען אַזאַ חכם

צווישען די מענטשען, וואָס פאָרען און קומען צום חכם

הדור, מוז געמערט ווערן ליבשאפט פון איינעם צום צווייטען און זיי ברויכן צו מעורר זיין איינע די צווייטע (צום גוטען) און דערמאָנען איינע די צווייטע וועגען גאָטס דינסט, און דאָס איז דער בעסטער באַווייז, אַז, בעת זיי זעען געווען באָם חכם. איז זייער כונה גוט געווען און זיי האָבן אָנגעהויבען באַנייט צו ווערן צום גוטען.

ווען מענטשען, וואָס זענען געווען אויסער דער קדושה, קומען אַריין אין דער קדושה, סיי גרים און סיי בעלי-תשובה (דען זיי זענען דאָך אויך פריער געווען אינדרויסען), ווען מען איז זיי מקרב און מען ברענגט זיי אַריין אינווייניק, איז אין דעם דער עיקר כבוד פונ'ם אויבערשטען. דורכדעם ווערט הויך און טייער דער נאָמען פון גאָט ברוך הוא אויווען און אונטען, דורכדעם ווערט דער כבוד אומגעקערט צו זיין שורש און דורכדעם איז מען ממשיך שלום אויף דער וועלט.

מען קען אַנדערש ניט מעורר זיין צו תשובה, סיי רשעים און סיי גרים, סיידען דורכדעם, וואָס מען שיינט אַריין תורה אין דעם אָרט, ווו זיי זענען. דורך דער תורה קאָן מען מעורר-בתשובה זיין אַפילו מענטשען, וואָס זענען ווייט פון איִם וויפיל מייל. אַפילו אַ פושע-ישראל, כל זמן ער טראָגט אויף זיך דעם נאָמען „ישראל", כאָטש ער האָט געזינדיקט, איז ער דאָך אַ ישראל, קאָן מען דאַרום אַריינשיינען דורך דער תורה אין דעם אָרט ווו ער געפינט זיך אַ האר פון זיין שורש נשמה און דורכדעם איז ער חוזר בתשובה.

דורך דער תורה קען מען אויך צוציען די גרים מיט די בעלי-תשובה און באַווייזען זיי דעם וועג, אויף וועלכען זיי ברויכען צו גיין.

יעדער מענטש, כאַוונדערס אַ תלמיד-חכם, ברויך צו זען, דאָס ער זאָל קענען אַריינשיינען, דורך וויין לערנען, אין דעם שורש הנשמות, און דורך דעם קען ער מקרב זיין און דער-וועקען צו תשובה אַפילו אַזעלכע רשעים און גרים, וואָס זע-נען זער ווייט פון אים, און דורכדעם וועט ער זוכה זיין, אַז אויך זיין זון זאָל זיין אַ תלמוד-חכם, אָבער ווען ער לערנט ניט אין אַזאַ בחינה, וועט זיין זון ניט זיין קיין תלמיד-חכם.

אַ מענטש קען אַנדערש ניט זוכה זיין צו תורה ווי נאָר דורך שפלות, דאָס הייסט, ער זאָל צעברעכען זיין גאוה אין פיערליי שפלות, דען דער מענש דאַרף זיך קליין האַלטען: א) פאַר גרעסערע פון אים. ב) פאַר מענטשען וואָס זענען גלייך צו אים. ג) פאַר מענטשען וואָס זענען קלענער פון אים. ד) פאַר זיך זעלבסט. דער מענטש מעג זיין אין גרונד אַ קטן שבקטנים, מוז ער זיך נאָך קלענער האַלטען, ווי ער איז אין אמת'ן, און מוז זיך זען שטענדיק, נידעריקער פון זיין איי-גענער מדרגה.

אַ מענטש דאַרף זיך היטען פון אַלע זאַכען, וואָס מענ-טשען האַלטען זיך מייסטענס גרויס מיט זיי, נעמלעך: חכמה, גבורה און עשירות. דער מענטש מוז ברעכען די גאוה וואָס ער האָט פון די דריי זאַכען און זיין בשיידען און קליין-גע-האַלטען אין אָט די אַלע זאַכען.

נאָך דעם ערך נאָך ווי דער מענטש ברעכט די גאוה, אַזוי הויבט ער אויף דעם כבוד פון השם יתברך און ברענגט אַראָפּ שלום אויף דער וועלט.

ווען מען מאַכט די פּושעי ישראל ליכטיקער און מען דערוועקט זיי צו תשובה, זענען זיי נאָך, באמת, גאַנץ ווייט פון קדושה; זיי קענען נאָך פיל שטערונגען האָבען; זיי מוזען נאָך פיל אָנשטרענגונגען האָבען צו אויסטון פון זיך די בגדים צואים, וואָס זיי האָבען אָנגעטין, דען די דאָזיקע בגדים צואים שטערען זיי צוריקצוקערען זיך צום אויבערשטען, זיי (די בגדים צואים) זענען ווי אַ טייך וואָס דערלאָזט ניט צו גיין, מען דאַרף זיי אַראָפּשליידערען פון זיך און דאַן ווערען בטל אַלע שטערונגען און אַלע פאָרהאַנגען, וואָס פאַר-שטעלען דאָס ליכט פון קדושה.

נאָך דעם כבוד גאָך, וואָס דער מענטש איז מכבד די יראי ד׳, גייט דער כבוד אויף צו זיין שורש. דער עיקר איז, אַז דער מענטש זאָל מכבד זיין די יראי ד׳ מיט׳ן גאַנצען הארצען, דען דורכדעם איז דער מענטש משלים די פעלערען פון זיין יראה און איז זוכה צו שלום.

דער מענטש דאַרף שטרעבען צו אינערלעכען שלום, דען פילמאָל ווערט גראָד אָט דער שלום געשטערט, אַזוי ווי עס שטייט: „אין שלום בעצמי מפני חטאתי״, דאָס הייסט: עס איז קיין שלום ניטאָ צווישען דעם גוף און דער נשמה; נאָר דורך יראה איז דער מענטש זוכה צו אָט דעם אינערלעכען שלום. צוקומען צו אָט דער יראה, קען מען אָבער נאָר דורך קליין-האַלטען זיך און דורך תורה.

צום הויפּט-זין פון תפלה קומט מען אויך נאָר דורך יראה, דען אַן יראה איז אין׳ם מענטשען דער אינערלעכער שלום צעשטערט און ווען אָט דער אינערלעכער שלום איז ניטאָ, איז דער מענטש אַ בעל-מום און אַז יווי תפלה איז

דאָך אייגענטלעך אַ קרבן, קען ער צו תּפלה ניט זוכה זיין, ווייל אַ בעל מום טאָר קיין קרבן ניט מקריב זיין. ווען דער מענטש האָט אָבער אין זיך יראה, האָט ער אין זיך שלימות און ער איז שוין גאָר קיין בעל-מום ניט, ממילא איז ער זוכה צו תּפילה און דורכדעם צום אַלגעמיינעם פרידען, שלום צווישען אַלע וועלטען, — גאַנצקייט פון אַלע וועלטען.

אַ מענטש דאַרף ניט פאַרלאַנגען קיין זאַך פון עולם-הזה, אויסער נאָר צוליב דער נשמה, אפילו אַלע תּפילות ברויכען אָנגעווענט ווערען בלויז דערויף אויף צו מקשר זיין די נשמה מיט די העכערע וועלטען. אפילו תּפילות וואָס רעדען אויסדריקלעך וועגען גוף, ווי צום ביישפּיל, „רפאנו“ „ברך עלינו“ און דערגלייכען, ברויך דער מענטש ניט צו דענקען וועגען זיין קערפּער, נאָר וועגען דער נשמה זייגער, אַז זי זאָל געבעזען ווערען און געהיילט ווערען. דען ווען עס ווערט אַ תּיקון אין רוחניות, ווערט דאָס גשמיות ממילא אויסגעבעסערט; דענקען דאַרף מען אָבער נאָר וועגען דער נשמה.

די תּאווה פון ניאוף איז — דאָס אַלגעמיינע שלעכטע, דען אַלע בייזקייטען פון אַלע פעלקער גיין אַריין אין אָט דער תּאווה. יעדעס פאָלק האָט אַנ'אָנהאַלט אין אַ וואָסער ניט איז באַזונדער בייזקייט, דאָס הייסט, אין אַ וואָסער ניט איז שלעכטע מדה אָדער שלעכטע תּאווה און איז פאַרזונקען דאָרט. די תּאווה פון ניאוף האָט אין זיך אָבער עטוואָס אַלגעמיינעס, דען אין אָט דער תּאווה זענען אויפגעזאַמעלט און קאָנצענטרירט אַלע בייזקייטען פון אַלע פעלקער און אָט די אַלע בייזקייטען ברענען צוזאַמען און עס ווערט פון זיי אַ שרעקלעך פייער, וואָס צינט אָן יעדען מענטשען, אָבער אונדז האָט דער אויבערשטער אָפּגעשייט פון אַלע פעלקער און האָט אונדז העכער-געמאַכט פון אַלע שפּראַכען, מוזען מיר דעריבער

אָפּגעזונדערט זיין פֿון אַלע זייערע בייזקייטען, פֿון אַלע זייערע תּאוות, וועלכע זענען נאַטירלעך פֿאַר זיי, אָבער ניט פֿאַר אונדז, און דערהויפּט מוזען מיר אָפּגעזונדערט זיין פֿון דאָס אַלגעמיינע שלעכטע; פֿון דער תּאוה צו ניאוף. אינדעם איז דער הויפּט-אונטערשייד, וואָס איז דאָ צווישען אונדז און צווישען אַנדערע פֿעלקער, ווען מיר שיידען זיך אָפּ פֿון אָט דער בייזער תּאוה. אינדעם איז די הויפּט-קדושה פֿון אַ יודען.

די תּאווה צו ניאוף, וואָס דאָס איז דאָס אַלגעמיין-בייזע אינ'ם מענשען, איז אייגענטלעך דער „נחש“, וואָס האָט איינגערעט חוה'ן און האָט זי פֿאַראומרייניקט, דער בייזער שטורם-גייסט אינ'ם מענטשען, דער „רוח-שטות“ אין אים, די „אשת כסילות“, וואָס וויל איבעררעדען דעם „רוח הקודש“, דעם „לשון הקודש“, וואָס ער, דער „לשון הקודש“, איז איינס מיט'ן ריינעם געשלעכטלעכען לעבען און וויל אים פֿאַראומרייניקען. דאָס איז דער זין פֿון: לפתח חטאת רובץ“, דער „חטאת“, דער „נחש“ ליגט אַרום מענטשענס האַרץ, ז'גט פֿון „אים“ און נאָגט פֿון אים, וועלענדיק פֿאַרפֿלעקען דעם מענטשענ'ס אינערלעכע צניעות, דען דער יצר·הרע שטאַרקט זיך באַזונדערס, צו מאַכען זינדיק דעם מענטשען גראָד אין אָט דער הינזיכט.

דער מענטש דאַרף אָפּק.לען זיין תּמימות דורך לשון הקודש“, אַזוי ווי עס שטייט: „חם לבי בקרבי — בהגיגי תבער אש — דברתי בלשוני“, וואָס דאָס הייסט: ווען עס ברענט אַ פֿייער אין מיר — שטיל איך אים דורך מיין רעדען הייליקע רייד. דער אָבער, וואָס שטילט ניט זיין פֿייער דורך הייליקע

---

*) אונטער „לשון הקודש“ פֿאַרשטייט ר' נחמן, די שפּראַך, וואָס האָט קיין אומריין וואָרט ניט.

וייד, שטילט אים דער בייזער שטורם-גייסט זיינער דורך אומ-ווײנע נאַכט-זעונגען.

דורכדעם, וואָס מען פאַרריכט אַלע זינד, וואָס מען האָט אומגערן געזינדיקט, איז מען זוכה צו דער פולקומענהייט פון „לשון-הקודש״.

דער איינפאַכער פירוש פון די ווערטער: „לשון-הקודש״ איז: דער מענטש זאָל אָפּהיטען זיין צונג און זאָל זי הייליקען מיט הייליקע ווערטער פון תורה און תפלה; אויך דאַן, ווען דער ייִד גיסט באַזונדער אויס זיין האַרץ פאַר גאָט, דאַן ווען דער יוד דאַרף אין איינפאַכען יודיש מתפלל זיין, בכדי זיין האַרץ זאָל מער דערוועקט ווערען, הייסט עס אויך „שלימות לשון הקודש״. מען ברויך נאָר אָפּצוהיטען די צונג פון שלעכטע דבורים, וואָס זענען פוגע דעם „לשון הקודש״.

ווער עס באַנוצט די פולקומענהייט פון „לשון הקודש״ אין היט אָפּ די פולע ריינלעכקייט פון זיין געשלעכטלעכען לעבען, קען ער אַרויסרופען דעם הייליקען שיין פון די אותיות, וואָס זענען דאָ אין יעדער זאַך, דאַן זענען אויך זיין עסען, זיין טרינקען, אַלע זיינע פאַרגניגענס דורכגענומען פון יענעם הייליקען שיין פון די אותיות.

אַ מענטש דאַרף אויסאיידלען זיין געזיכט, אַז עס זאָל אַזוי העל לייכטען און שיינען, דאָס יעדער איינציקער זאָל קענען אַריינקוקען אין אים, ווי אין אַ שפּיגעל, און זאָל דאָרט זיך דערזען און דורכדעם זאָל ער (דער אויסגעאיידעלטער, דורכגעלויכטענער מענטש) קענען מחזיר בתשובה זיין און אַז

מוסר, נאָר בלויז דורכדעם, וואָס יענער, אַרײנקוקנדיק אין זײן פּנים, װעט זיך דערזען פאַרזונקען אין פינצטערניש.

צו אַזאַ מין געשטאַלט איז מען זוכה נאָר דורך „שלימות לשון הקודש" דורך שטרענגען אָפּהיטען דאָס ריינלעכקייט פון'ם געשלעכטלעכען לעבען, דען דורכדעם איז דער מענטש זוכה, אַז אַלע זיינע (דעם מענטש'ס) פאַרגעניגנס זאָלען דורכגענומען זיין פון'ם הייליקען שײן פון די אותיות, און פשיטא שוין, אַז ער װײסט די אותיות, װאָס זענען דאָ אין יעדער זאַך פון דער װעלט, דערפון װערט זיין האַרץ ליכטיק און דורכדעם װערט זיין געשטאַלט פאַראיידעלט, ביז ער איז זוכה צו „פנים מאירות".

דער עולם פרעגט: צו װאָס דאַרף מען פאָרען צום צדיק הערען תורה פון אים, װען מען קען ביי זיך אין דערהיים לערנען מוסר-ספרים? אין אמת'ן איז אָבער דאָ אַ גרויסער חלוק צװישען דעם מענטשען, װאָס הערט פון'ם צדיק זעלבסט, און צװישען דעם, װאָס הערט די זעלבע תורה פון אַן'אַנדערען, װאָס יענער האָט געהערט פון'ם צדיק, און אַ פשיטא שוין — װען מען הערט עס פון אַ דריטען, דען פון מויל צו מויל גייט דער „דבור" אַראָפּ מיט אַ מדרגה נידעריקער. דער, װאָס הערט פון צדיק זעלבסט, איז מקבל דעם „דבור לשון הקודש" אינגאַנצען,? דאָס הייסט מיט פולע יראה, אָבער דער, װאָס הערט פון אַ צװײטען, איז שוין װייט פון אָט דער שלימות, דען דאָס װאָרט איז שוין אַראָפּ פון זיין פריערדיקער מדרגה. צװישען הערען און לעזען אין ספר איז אָבער נאָך אַ גרעסערער חילוק, דען דער ספר האָט אין זיך גאָר ניט די מעלה, װאָס עס האָט דאָס אוממיטעלבאַרע הערען פון'ם צדיק'ס מויל.

ווער עס וויל אַראָפּברענגען באורים צו דער תורה, דאַרף ער פֿריער אַראָפּברענגען פֿאַר זיך זעלבסט קויל-פֿייערדיגע דבורים און מיט די דבורים דאַרף ער תפילה טון פֿאַר השי״ת, דאַן קומט גרויס רחמנות אַראָפּ און דער לב העליון ווערט געעפֿנט און הייסע ווערטער קומען פֿון דאָרטען אַראָפּ; און אין זיי — באורי התורה.

אַז דער צדיק האמת דרשנ׳ט פֿאַר פֿיל מענטשען, פֿאַרבינט ער זיך אין גייסט מיט זייערע נשמות און פֿאַרבינדענדיק זיך מיט די נשמות, גיסט ער אויס זיינע רייד און געבעט פֿאַר השי״ת אַזויאַרום ווערט זיין תפלה אתפילת רבים און זי ווערט געוויס אָנגענומען, אַזויווי עס שטייט, „הן אל כביר ולא ימאָס”. אָט די תפלה פֿאַרמערט די קדושה אויווען און זי דערוועקט דעם לב העליון און דורכדעם ברענגט ער (דער צדיק) אַראָפּ די באורי התורה וואָס ער זאָגט; קומט דאָך אויס אַז יעדער פֿון די אָנוועזענדע בשעת׳ן דרוש, האָט אַ חלק אין דער תורה וואָס ער (דער צדיק) אַנטפּלעקט, דען וואָס מער מענטשען עס זענען דאָרט, אַלץ מער נשמות געבען דאָס זייריקע אַריין אין דער תפלה פֿונ,ם צדיק און אַלץ מער קדושה קומט צו און אַלץ מער ווערט דערוועקט דער לב העליון און אַלץ מער ווערט די תורה אַנטפּלעקט. אָט דאָס איז אויך דער חלוק צווישען דעם וואָס לערנט פֿון ספר און דעם וואָס הערט פֿון חכם זעלבסט. דען דער וואָס הערט פֿונ׳ם חכם זעלבסט, ווערט זיין נשמה, ווי עס איז שוין געזאָגט, פֿאַרבונדען מיט דער נשמה פֿונ׳ם חכם, בשעת זיין תפילה און, ווי עס איז שוין געזאָגט, האָט ער דורכדעם אַ חלק אין דעם באור. אויך דאָס: אָט די אַלע וואָס שטייען דאָרט בשעת׳ן דרוש, ווערט זייער בייזקייט נכנע, דורך דאָס גוטע וואָס איז דאָ אינ׳ם חכם וואָס דרשנט. און וואָס שטאַרקער עס איז די הכנעה, אַלץ מער ווערען די פֿיינט, די קליפּות נכנע און אַלץ מער ווערען זיי אַרויסגעצויגען פֿון דער סטרא-אחרא׳ס רשות און

אַרײַנגעצויגען ברשות הקדושה.

ווען ער דער צדיק טוט תּפילה פאַר׳ן דרוש, דאַרף ער בעטען תחנונים, אַ מתנת חנם זאָל ער בעטען און ניט אין זײַן אײגענע זכות זאָל ער עס תּולה זײַן. כאָטש יעצט ווערט דערוועקט דורך דער עבודה „דער מטה עוז" איז עס אָבער אין קײן פאַל, צו גרויסהאַלטען זיך מיט אים, נאָר צו מכניע זײַן דורכדעם אים, דאָס שלעכטע וואָס איז דאָ אין דער עדה, דען אין יעדער עדה איז דאָ גוטע און בײזע; און מען מוז מכניע זײַן—ווי עס איז שוין געזאָגט געוואָרען—דאָס שלעכטע, וואָס איז דאָ אין די בײזע, אָבער ער זעלבסט דאַרף שטײן פאַר השי״ת, ווי אַן אָרימאַן און נור תּחנונים זאָל ער רעדען און זאָל ניט תּולה זײַן אין קײן זכות.

אַ מענטש דאַרף זיך גיט אײנשפּאַרען וועגען קײן זאַך אין זײַן תּפלה, דאָס הײסט: ער דאַרף זיך ניט אײַנ׳עקשנ׳ען, אַז גאָט זאָל דוקא טון זײַן באַגער, נאָר ער זאָל תּחנונים בעטען: ווײַל גאָט געבען—זאָל ער געבען, ניט—ניט.

ווערטער פון גרויסע רביים.

„אז מען קומט אויף יענער וועלט, איז פאַרהאַן אַזוי אַ מענטש, וואָס ער איז מקיים כל התורה ומצוות, נאָר ער האָט נישט געהאַט דעם תענוג און דעם ברען, קומט ער אַהין — הייבט מען אים אַריין אין גן עדן, נאָר אַזוי ווי ער האָט נישט געפילט דעם תענוג אויף דער וועלט, פילט ער דאָרט אויך נישט דעם תענוג פון גן עדן; איז ער זיך מתרעם: וואָס איז דער לאַרם פון גן עדן... גיט מען אים אַ שליידער, אַז זיינע ביינער ווערן צעשאָטען".

(רבי שלמה קארלינער).

אַלץ קענען זיי בא מיר אַוועקנעמען, נאָר גאָט פון האַרצען — ניט!

(ר' אהרן קארלינער)

עס איז אַ מצוה אַ מענטשען דן זיין לכף זכות, אַ פשיטא שוין — גאָט!

(ה"נל)

יראה אָן אהבה איז ניט קיין שלימות; אהבה אָן יראה איז גאָרנישט. פרום איז פאַלש. כל זמן מען מאַכט זיך ניט חשוב, קען מען קיין רגילות ניט אַוועקוואַרפען. מיט איין שטי־קעלע פרישקייט קען מען אַלץ אַריבער...

(הנ"ל).

גאָט איז באַהאַלטען אין איטלעכען יודען. אַז עס טוט דיר אַ שיין אמאָל—זאָלסטו דאָס פאַרשליסען בײַ זיך!

(הצ"ל).

עצבות און שמחה.

עצבות איז דאָך ניט קיין עבירה, אָבער דעם טמטום הלב וואָס עצבות פאַרשטעלט, קען ניט פאַרשטעלען די גראָב-סטע עבירה.

שמחה. וואָס מיר שמועסען, אַז מען ברויכט שמחה, מיינען מיר ניט „שמחה של מצוה". ווארום שמחה של מצוה איז דאָך אַ מדרגה, קען מען ניט פאַרלאַנגען, אַז יעדער יוד זאָל זיין אַ בעל מדרגה. נאָר מיר מיינען — ניט קיין עצבות!—פשוט, אַ יוד וואָס גייט ניט אַרום מיט שמחה, מיט דעם וואָס ער איז אַ יוד, איז ער אַ כפוי-טובה דעם הימעל. און וואָס ער מאַכט זיך: צי בין איך אַ חסיד, צי ניט, — איז דאָס גאוה. וואָס עפּעס אַ חסיד?—אַ יוד!

ה"נל.

עצבות און מרירות.

עצבות איז שאול-תחתיה. וואָס איז דער עצם ענין פון עצבות? — עצבות איז טייטש: עס קומט מיר, עס פעלט מיר, הן בגשמיות הן ברוחניות; איז דאָך אַלץ — זיך; וואָס עפּעס — מיר פעלט אַבי אין הימעל זאָל גאָרניט פעלען.

מרירות איז טייטש—שבירת הלב, אַז איך האָב גאָר-ניט אָנגעהויבען. ווארום אַז'עדליכע האָר קען מען ניט האָ-בען אָן מסירת נפש, האָב איך דען געהאַט מסירת-נפש? איז דאָך דער טייטש, אַז איך האָב גאָרניט אָנגעהויבען—איז דאָס היפך פון עצבות, אַז איך האָב גאָרניט אָנגעהויבען צו טון, איז דאָך ניט שייך, אַז עס זאָל מיר קיינער נאָר פעלען,

פֿונדעסטוועגען שעפּ איך דאָך דעם אויר און האָב מיין הצטרכות--איז דאָך אַ שמחה! על כן איז מרירות טאַקי גוט. נאָר ניִשט מער: פֿון עצבות ביז מרירות איז כחוט-השערה, און די גאַנצע תורה איז כחוט-השערה.

יעלו שמים—ירדו תהומות!

יונגע לייט מיינען, זיי האָבען צעבראָכענקייט. עס קאָן גאָר זיין—„ירדו תהומות": עס איז גאָר עצבות, אז עס איז געווען אַ חשבון פֿון עצבות. אַיי דער סימן, אַז נאָכדעם לייגט מען זיך שלאָפֿען, מען קען זיך ניט ליידען, און דעם אַנדערען קען מען געוויס ניט ליידען, מען איז בייז, מען איז באַ זיך שאַרף, דאָס איז אַ סימן, אַז עס איז געוועזען אַ חשבון של עצבות. אָבער נאָך מרירות—לאָזט זיך ניִשט שלאָפֿען. וואָרוט וואָס איז מרירות?—אַז איך האָב גאָר ניט אָנגעהויבען צו טון! כאַפּט מען לערנען, דאַווענען, מען שפּירט אַ יוד, מען איז זיך נהנה אַז מען זעט אַ יודען, אוי מען איז ניט שאַרף, מען איז ביי זיך אַ ניִשט. נאָר פֿונדעסטוועגען: די איידעלסטע מרירות האָט פֿאָרט אַ נגיעה מיט עצבות, און די געמיינסטע שמחה וואַקסט פֿון קדושה.

(הנ"ל).

די ערגסטע שמחה איז בעסער פֿון דער בעסטער מרה שחורה.

ווען רבי נחום טשערנאָבילער פֿלעגט/קומען אין אַ שטאָט, פֿלעגט ער אַזוי זאָגען:

„איך בין אַ סוחר און האָב אַלץ אין דער וועלט.—איר קריגט באַ מיר וואָס אייער האַרץ געלוסט. ווילט איר שפּיזלען—קריגט איר, ווילט איר נאָדלען—קריגט איר. ווילט איר רפֿואות—האָט איר זיי. ווער עס דאַרף שפּילקעס,—באַקומט זיי. איך ברענג אייך גוטס און פֿרייד און לעבען, איך ברענג אייך יוגנעט-פֿרייד און יוגענט-ליבע. עס שפּראָצען די גראָזען, עס

קומען אַראָפּ אויף דער וועלט אַלערליי ברכות, עס צעגיסט זיך מיין וואָרט ווי אַ מעין המתגבר,—קומט צו מיר יעדער וואָס פילט זיך קראַנק פון עבירות

(„ארבעה מיטיבי לכת”).

דער חדושי הרי"מ פלעגט ערב יום-כפור זאָגען צו זיינע חסידים:

„אם אין אני לי — מי לי?” אַז איך וועל ניט טון מיינע עבודות — ווער וועט פאַר מיר טון? „ואם לא עכשיו — אימתי?” ווען וועט זיין דער „עכשיו”? דער יעצטיקער „עכשיו” אין דער מינוט וואָס מיר רעדען, איז דאָך פון בריאת עולם אָן ניט געווען און ער וועט ניט זיין, פריער איז געווען אַנ'אַנדער „עכשיו”, שפּעטער וועט זיין אַנ'אַנדער „עכשיו”, און יעדער „עכשיו” האָט אַנ'אַנדער עבודות. ווי עס שטייט אין זוהר הקדוש: לבושין דלביש בצפרא לא לביש ברמשא. און אַזוי זאָגט דוד המלך ע"ה: חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, — דער עיקר, מען זאל זיך מיגע זיין אין דער תורה מיט אַלע קרעפטען, ווערט מען צו דער תורה מקושר; ששים רבוא אותיות לתורה און ששים רבוא נשמות פון ישראל, געפינען זיך אין דער תורה, — ווערט מען אַ מחותן מיט'ן כלל, און אַז מען טוט אין כלל — האָט מען פון כלל. מען האָט פון כלל נאָך מער וויפיל מען טוט אין כלל: מען קען האָבען עפּעס פון יעדען יודען, פון זיין „עכשיו”, וואס ער האָט אין איס געטון עפּעס גוטס. וואָרום „כשאני לעצמי מה אני?” איך זאָל זיין אָפּגעטיילט פון כלל, טאָ ווען וועל איך קאָנען פאַרריכטען מיין עכשיו? אין עכשיו פאַר דעם צווייטען עכשיו, קען ניט פאַרריכטען, וואָרום יעדע רגע איז מצומצם אין אַנ'אַנדער אור. היינט ווער שמועסט, אַז ער האָט קאַליע-געמאַכט ח"ו? אז ער האָט געטון אַ גראָבע זאַך און ער טראַכט אין „סור מרע?” טראַכט ער דאָך אין דער געמיינקייט, וואָס ער האָט געטון און ווי מען טראַכט — דאָרטען

ליגט מען דאָך, מיט'ן נפש ליגט מען אינגאַנצען ווו מען טראַכט. הייַנט אַז ער ליגט אין געמיינקייַט, וועט ער געוויס קיין תשובה ניט טון: עס וועט נתגשם ווערען בייַ אים דער מוח, וועט ווערען אַ טמטום־הלב דערפון. ער וועט נאָך אַראָבציען אין עצבות חלילה. און אַפילו ווען ער האָט שוין ניט געטון גראָב, עס וועט שוין נישט נתגשם־ווערען דער מוח און ס'וועט שוין ניט זיין קיין טמטום־הלב — אַז ער וועט טראַכטען אין דעם „סור מרע", לוינט אַלץ ניט צו טון דערין. ממה־נפשך: מוטשע אַהין די בלאָטע, מוטשע אהער די בלאָטע—איז דאָך אַלץ בלאָטע...יאָ געזינדיקט, ניט געזינדיקט—וואָס האָט מען אין הימעל דערפון? אין דעם זמן, וואָס איך טראַכט וועגען דעם, קען איך זיין אַ נוקב־מרגליות, אַז אין הימעל זאָל מען אויך עפּעס האָבען. על־כן: „סור־מרע" — קער אַוועק פון דעם רע, לאָז אים אָפּ, דעם רע, קלער אין אים נישט! „ועשה טוב" — עשית חבילות עבירות, עשה מצוות כנגדן. דעריבער ברויך מען הייַנט פאַר יום הכפורים פילען עזיבת החטא, אין טאַקע מיט ישוב־הדעת, און טאַקע מעומקא דלבא, ניט דורך התפעלות און נעמען אַ קבלה בלב אויף להבא, און זיין פריילעך, און די „על־חטאים" דורכזאָגען וואָס צום גיכסטען: ניט ליגען אין זיי, נאָר צום „ותמלוך אתה ד' לבדך".

(פון א כתב יד).

נישט מיט קיין גאָלד און זילבער,
נישט מיט קיין שאָף און רינדער,
נישט מיט קיין ווייב און קינדער —
רק במלכותך לבדך!

(פון א גרויסען רבי'ן געבראַכט אין „זכרון ראשונים").

דאָרט ווו דעם מענטשענ'ס מחשבה איז, דאָרט איז ער אינגאַנצען...

(בעש"ט).

יעדע מחשבה איז אַ קומה שלמה; הרג'עט מען די מחשבה — הרג'עט מען אַ לעבעדיקען גוף. וואָס זשע דאַרף מען טון? — מען דאַרף יעדע מחשבה מעלה-זײַן...

(ה"נל).

די מחשבה איז ווי דער אומרו פון אַ זייגער: זי איז אין שטענדיקער באַוועגונג.

(רבי נחמן).

אַמאָל פליט עטוואָס דורך אין דער מחשבה, אַזוי ווי אַ ויך-פליענדער פויגעל. מען דאַרף האָבען פיל כח אין שכל דעם פויגעל צו כאַפּען...

(ה"נל).

דער בעש"ט פלעגט הערען ד ב ו ר י ם פון אַ פידעל...

(ה"נל).

דער בעש"ט פלעגט דערקענען אין דעם ניגון פון אַ כלי-זמר אַלץ, וואָס דער כלי-זמר האָט געטון פון זײַן געבורטס-טאָג אָן.

(דער נעסכיזער מגיד)

אַז דער בעש"ט פלעגט זאָגען אַ ווערטל — פלעגט מען דערפון אָנקווען אַפילו אין עולם האצילות.

(רבי נחמן).

יעדער תענוג איז פון גן-עדן, אַפילו אַ גלייך-ווערטעל.

(ר' פנחס קאָריצער).

אַלע עולמות און אַלע נשמות העלפען אַ מענטשן צו ביסען טרערען פון די אויגען..

(ה"נל).

איך האָב ליב צו דאַווענען גאַנץ פרי, איידער די וועלט איז אָנגעפּולט מיט נאַרישקייט און שקר.

(ה"נל).

בפני נכתב ובפני נחתם, — אויף דעם פנים פון'ם מענטשען איז פאַרשריבען, אויף דעם פנים פון אַ מענטשען איז פאַרחתמ'עט אַלץ, וואָס ער האָט געטון אויף זיין לעבען.

(רבי ברוך מעזיבוזער).

זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם. — די תורה איז אַמאָל דעם מענטשען אַן „עולה" און אַ „מנחה"; אַמאָל אָבער — אַ „חטאת" און אַן „אשם"..

(ה"נל).

שקר איז האַרב ווי עריות.

(ר' פנחס קאָריצער).

מדבר שקר תרחק — דורך יעדען פאַלשען דבור, אפילו דורך יעדער פאַלשער תנועה. ווערסטו דערווייטערט פון'ם אויבערשטען.

(ר' זישא האַניפּאָלער).

דער פסוק זאָגט: „אמת מארץ תצמח". איז דאָך די קשיא: פאַרוואָס הויבט מען אים ניט אויף? פאַרוואָס לאָזט מען אַזאַ טייערע זאַך, ווי דער אמת איז, אַרומוואַלגערן זיך אויף דער ערד? דער תירוץ איז: קיינער וויל זיך נישט איינבויגען..

(בעש"ט).

ווער עס איז תופס עפּוואָס פון דער אחדות איז תופס די גאַנצע אחדות.

(ה"נל)

יעדער מענטש דאַרף זיך האַלטען בא זיין מדרגה קיי-נער דאַרף ניט תופס זיין די מדרגה פונ'ם צווייטען. דעריבער איז — „ה בה עשו כר' שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם"...

(ה"נל).

בוא אתה וכל ביתך אל התבה —
צוהר תעשה לתבה —
אַז דו זאָגסט אַ וואָרט פאַר השם יתברך, זאָלסטו אַריינ-ברענגען זיך מיט אַלע דיינע רמ"ח אברים אינ'ם וואָרט — און —
אַ ליכטיקייט זאָלסטו מאכען צום וואָרט.

(ר' משה'לע קאָברינער און אנדערע).

„עוד היום גדול לא עת האסף המקנה". שוין גיך און באַלט וועט קומען דער יום הגדול. עס איז שוין ניטאָ קיין צייט איינצוזאַמלען קניני עולם הזה...

(הנ"ל).

של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש היא — טו אָפּ די שלעסער פון דיינע רגילות'ן—ועסטו דערזען, אַז אין יעדען אָרט, וואָס דו שטייסט, אין יעדער מדרגה, וואָס דו געפינסט זיך, איז דאָ די קדושה פון השם יתברך.

(הנ"ל).

קיין יאוש איז גאָרניט פאַרהאַן. און אַז מען ליגט גאָר אין בלאָטע, שרייט מען און מען שרייט. שרעק דיך ניט, ליב קינד, גאָט איז מיט דיר, אין דיר, איבער דיר, אַרום דיר. אפילו אין שאול תחתית קען מען זיך מתקרב זיין צו השם יתברך.

(ר' נחמן).

אַלט טאָר מען ניט זײַן!

(רבי נחמן).

אין ניקאָליי דעם ערש ענ׳ס ח׳ל האָט געדינט אַ גענעראַל — אַנ׳אַלטער און האָוויִן האָט ער געהייסען. איז אַמאָל ניקאָליי געווען אויף די מאַנעווערס נישט ווײַט פון קאָברין. האָט ער געפרעגט דעם גענעראַל: אַ שטאָ, האָוויִן, קראָוו גרע-יעט?" (נו וואָס, האָוויִן, דאָס בלוט וואַרעמט נאָך?) האָט דער גענעראַל געענטפערט: „ניעט, טאָלקאָ סלוזשבאַ גרעיעט" (ניין, די סלוזשבע אַליין וואַרעמט).

אַזוי דאַרף מען גאָט דינען...

(ר׳ משה׳לע קאָברינער).

מען האָט אַמאָל געפרעגט רבי יהוקיאל מקוזמיר: וויאַזוי דאַרף מען גאָט דינען?

איך וועל אײַך דערציילען — האָט ער געענטפערט — אַ מעשה:

איך האָב מיך אַמאָל צעשמועסט מיט אַ זעלנער, וואָס איז געשטאַנען אויף דער וואַך. זאָג איך צו אים:

שטייסטו שטענדיק אויף דער וואַך?

ניין, נאָר אַ געוויסע צײַט.

און דערנאָך?

דערנאָך קומט אַנ׳אַנדערער...

און ווען איינער וויל צוקומען צום אוצר, וואָס דו היטסט?...

טויט איך אים..

און ווען יענער טויט דיך?

ניטשעוואָ... דרוגאָי בודעט...

אָט אַזוי דאַרף מען גאָט דינען...

ווען די גייסט צווישען די ביימען און גערטנער — גייסטו ארויף און אראפ;

ווען דו דינסט דעם אויבערשטען — גייסטו ארויף און אראפ, אמאל איז דער יצר-הרע דיך מנצח און אמאל ביסטו אים מנצח. זע נאר, אז דער לעצטער קלאפ זאל זיין דיינער — אים...

(ר׳ משה׳לע קאברינער).

גאט קען מען נישט נארען און לייטען טאר מען נישט נארען. ווער עס וויל נארען לייטען — נארט ער נאר זיך, ער אליין בלייבט א נאר.

(הנ״ל)

ווען איינער לויפט אוועק אין טיפען וואלד אריין צו דינען דעם אויבערשטען, און בשעת מעשה טראכט ער, אז עמיצער וועט דאך זען זיין התבודדות, — יענער איז אין מיינע אויגען דער ערגסטער.

(דער רבי ר׳ בונם).

איך וואלט זיך מיט קיינעם ניט געוואלט בייטען, אפילו מיט אברהם אבינו, ווארום וואס וועט דעם אויבערשטען ארויסקומען פון דעם, וואס אברהם אבינו וועט זיין ווי דער בלינדער בונם און דער בלינדער בונם וועט זיין ווי אברהם אבינו?...

(הנ״ל)

איך האב זער ליב דעם מענטשען, וואס קען אליין מפקיר זיין, אבער נאר דעם, וואס איז זיך אליין מפקיר, אבער ניט דעם, וואס איז אנדערע מפקיר...

(הנ״ל)

די גאנצע וועלט איז אין מיינע אויגען ניט מער, ווי איין [illegible] די מענטשן [illegible] הוימער און גאט

האָט אויף דער וועלט מער קיינעם נישט, ווי מיך, און אין האָב אויך קיין אַנדערען נישט, ווי גאָט,

(ה״גל)

מלאכ׳על מלאכ׳על!
אַ קונץ ביסטו אַ מלאכ׳על?...
זיצסט זיך אין די הימלען,
עסען דאַרפסטו נישט,
טרינקען דאַרפסטו נישט,
קינדער האָסטו נישט,
אויף פרנסה זאָרגסטו נישט; —
קום נאָר אויף דער ערד אַראָפּ
פרווו נאָר עסען דאַרפען,
פרווו נאָר טרינקען דאַרפען,
פרווו נאָר קינדער האָבען, —
און דענצמאָל פרווו אַ מלאך זיין!...

(ר׳ משה׳לע קאָברינער).

והשיאנו ד׳ אלקינו —
זאָלסט אונז אַריינפלאַקערן און אַריינשיינען קדושת יום טוב.
לשמחה —
מען זאָל זיך קענען נעמען אַ שטיקעל שמחה —
קדשנו במצוותיך —
מען זאָל וויסען ביי יעדער מצוה, אַז דאָס איז דיין מצוה —
ותן חלקנו בתורתיך —
גיב יעדען יוד בני, חיי ומזוני, אָבער דער עיקר׳שט — אַ חלק אין דער תורה!

(הנ״ל).

דער „זוהר״

נאָכדעם ווי דאָס יודישע פֿאָלק האָט שוין אָנגעהויבען צו פֿאַרגעסען די „גאָלדענע צײַט״ אין שפּאַניען, נאָכדעם ווי די זון פֿון די אַראַבער האָט אָנגעהויבען אונטערגײַן און די שוואַרצע פֿינצטערע נאַכט פֿון די שוואַרצע, פֿינצטערע גלחים האָט אָנגעהויבען אירע פֿליגלען איבער שפּאַניען און אַנדערע לענדער צו פֿאַרשפּרייטען, נאָכדעם ווי דאָס ליכט פֿון בן-מימון איז פֿאַרלאָשען געוואָרען, נאָכדעם ווי אַנדערע גרויסע יודישע ליכטער זענען איינציקווײַז, איינציקווײַז אויסגעלאָשען געוואָרען און דאָס יודענטום האָט פֿאַר זיך צווײַ וועגען געהאַט: פֿינצטער און גרויזאַם ווערען ווי דער שונא, אָדער צום גרונד גײַן. — דאַן האָט דער יודישער גאָט זײַן שײַן אויף דער ערד אַראָפּגעשיקט און עס איז אין אַ „זוהר״ ענטדעקט געוואָרען...

אין דער צײַט ווען דאָס ליכט פֿון וויסענשאַפֿט האָט אָנגעהויבען זינקען, האָט מיטאַמאָל אויפֿגעפֿלאַמט אַ אינערלעכע ליכט.

דער „זוהר״ איז נישט אַנדערש, ווי אַ גרויסע געטליכע נשמה, וועלכע איז פּלוצלינג פֿון עולם האצילות אויף דער ערד אַראָפּגענידערט. אום צו בעווײַזען זיך פֿאַר מענשען אין מיליאָנען ליכטער און שאָטענס, פֿאַרבען און געשטאַלטען ..

גאָט ברוך הוא הצט אַ דימאַנט פֿון זײַן קרוין אַרויסגענומען. אויף דער ערד געשלײַדערט, — דאָס דימאַנט-ליכט האָט זיך איבער דער ערד צעזײַט און צעשפּרײַט צעשפּילט זיך אין צאָל-לאָזע קאָלירען, צעקלאַפּט זיך אין צאָל-לאָזע שטראַלען, וועלכע קומען פֿון אייביקייט, באַלויכטען אַלע פֿינצטערע ווינקעלעך, זעטיקען אַלעס וואָס לעכצט נאָך ליכט, באַלעבען און וואַרעמען אַלעס, וואָס ס'האָט אָפּגעטויט די קעלט פֿון וויסענשאַפֿט און די פֿינצטערקײַט פֿון פֿאַנאַטיזם. די גלײַכ-

גילטיִקייט און בליִנדקייט פֿון דער נ אַ ט ו ר און די שלעכטס-קייט, האַרטקייט און פֿאַרדאָרבענקייט פֿון מ ע נ ט ש ע ן....

דער „זוהר" איז אַנטדעקט געוואָרען דעם יודישען פֿאָלק און דער גאַנצער מענטשהייט אין אַן אַ שיִעור רייכע בילדער, פֿאַבולען, מעשיות, ווערטער-בליִצען, געדאַנקען-שפּיִזען, היִמעל-הויכקייטען, אָפּגרונד-טיִפקייטען, שטערען-שענהייטען, וואַלד-וויִלד-קייטען, ערדיִשע איִן איִבערערדיִשע אַנטדעקונגען.

דער „זוהר" — אַ גרויסער האָס פֿון טיִפסטע וואַרהיי-טען, איבערגלויבונגען, פּאַראַדאָקסען, גלייכע און קרומע ליניען; גלייכע וועגען און וועגען וועלכע פֿאַראיִרען, פֿאַרפֿירען איִן אַלע הרי חושך: געשטאַלטען זעלטען שענע און האַרמאָניִשע און געשטאַלטען משונה'דיקע און פּרעמדע; לייבען גבורה און ווייכקייט פֿון אַ קיִנד: גערויש פֿון וואַסער-פֿאַלען און אַ שטיִל פליִסטערען פֿון אַ קליין קוועלכעלע: פּיִנצטערע גריִבער און לאַנגע, פֿאַרבאָרגענע היילען; קורצקייט, קלאָרקייט און שאַרפֿ-קייט פֿון דער וועלט-חכמה און לאַנגע, לאַנגע געשפּרעכען, וועלכע ציִען זיך אומענדלעך, גיין אַריין איינע איִן די אַנדע-רע, מישען איבער איינע די צווייטע ווי איִן אַ לאַנגען, פֿאַר-פלאָנטערטען חלום...

לויט זיין א י נ ה א ל ט אין ר ײ כ ט ו ם איז דער „זוהר" דורכאויס — גאָטהייט; לויט זיין אויסערלעכקייט — פֿיל מאָל ח אַ אָ ט י ש. ווען מען וויל דאָס ה י מ ע ל י ש ע דער ע ר ד אנטדעקען, מוז מען פֿיל מאָל ווי דורך א טרוים רעדען...

אָפֿען איז דער „זוהר" פֿאר אלעמען. יעדער מענטש קען פֿון אים עטוואָס נעמען, עטוואָס געניסען, אריינגיין אין אים א י נ ו ו ײ נ י ק. באגרייפֿען זיין אמת'ן טיפֿסטען וועזען, קענען אָבער נאָר איינצעלנע מענטשען אין יעדער דור. די וואָס האָבען אַלעס מענטשלעכעס, ערדישעס און פינצטערעס אין זיך אומגעוואנדעלט אין געטלעכעס, הימלישעס און ליכטי-קעס. דאָרט ווו א געוועגליכער מענטש זעט געשטאלטען, דאָרט הערט דער זוהר-מענטש — גרויסען געטליכען געזאנג, איין מעלאָדיע, וועלכע ציט זיך פֿון איייביקייט צו אייביקייט...

אין „זוהר“ דרייען זיך אלע געשעענישען און געשטאלטען און געדאנקען ארום רבי שמעון און זיין חבריא. דאָס גאַנצע לעבען פון רבי שמעון מיט זיין חבריא זעלבסט זען מיר אָבער אויך נאָר, ווי דורך א חלום. דאָס איז ווי א חלום אין א חלום...

רבי שמעון מיט זיין גאנצער חבריא רעדען טאָג ווי נאכט וועגען דעם, ווי מיט יעדער קלענסטער באוועגונג קען מען רירען גרויסע, הויכע עולמות, ווי ניט נאָר מצוות און גוטע מנהגים סימבאָליזירען די געטלעכקייט, נאָר אלץ וואָס דער מענטש פילט, זעט, טוט, ווי יעדע קלענסטע זאך אין דער וועלט איז איין אויפרוף צו דעם מענטשען, א ווונק צו פארלאָזען דאָס אויסערלעכע, קערפערלעכע און ערדישע און פארזינקען ווערען אין אייביקען געטלעכען לעבען, — אין דער זעלבער צייט אָבער באטראַכט רבי שמעון זיך זעלבסט אויך נאָר ווי אַ סימבאָל..

עס ווערט געבוירען א מענטש, ער באקומט א געוויסען געשטאלט, צוזאמען מיט דעם געשטאלט ווערט אָבער באַשאַפען א צווייטער געשטאלט, א רוחניות׳דיקער. אין אָט דעם לעצטען געשטאלט שפיגעלט זיך אָב אלץ וואָס דער מענטש לעבט איבער, אָט דאָס געשטאלט באגלייט דעם מענטשען פון וויגעלע ביז׳ן קבר, אָט דעם געטלעכען געשטאלט דארף דער מענטש אָפהיטען מער ווי אלץ.

דריי ווערען שטענדיק דערקענט איינע דורך די צווייטע: דער גוף, די נשמה און די גאָטהייט. דורך די פארשידענסטע אברים פון גוף און דורך זיינע פארשידענסטע צושטאנדען זען מיר די טעטיקייט פון דער נשמה; דורך די פאַרשידענסטע אברים פון דער נשמה און דורך אנדערע פארשידענסטע צושטאנדען זען מיר די טעטיקייט פון דער גאָטהייט. ווייל די נשמה ווערט אָבער דערקענט ניט דורך זיך זעלבסט, נאָר דורכ׳ן גוף, און ווייל די גאָטהייט ווערט אויך דערקענט ניט דורך זיך זעלבסט, נאָר דורך דער נשמה, זענען זיי ביידע אין דער בחינה. אתידע ולא אתידע“ (דערקענט און דאָך ניט דערקענט).

יעדער טאָג פֿון דעם מענטשענס לעבען איז א באזונדער וועזען, א באזונדערע נשמה, א באזונדערע רוחניות'דיקע וועלט עס שוועבען די טעג ארום דעם מענטשען. יעדער טאָג, וואָס אין אים איז קיין גוטס ניט געטון געוואָרען, ווערט אומגעקערט צו זיין שעפֿער מיט גרויס בזיון. יעדער טאָג וואָס אין אים ווערט אָבער גוטס געטון, וועבט אַ הייליגען לבוש פֿאַר מענטשען. ווען דער מענטש גייט פֿון דער וועלט אוועק, ווערט ער אין אָט דעם לבוש אָנגעטון.

אַלץ וואָס דער מענטש זעט ארום זיך איז נאָר אַ משל. ווען ער זעט אַ זאַך דאַרף ער דענקען וועגען יענע הייליקע עולמות, אויף וועלכע די זאַך באַווייזט, אַזוי, למשל, סימבאָליזירט די רויז צווישען דערנער מיט אירע רויטע און ווייסע פֿאַרבען די כנסת ישראל (שכינה — רחל) אין דער וועלט און איר דין און רחמים. אָט אַזוי איז פֿיל סימבאָלען, לויט'ן זוהר, יעדער געזאַנג פֿון פֿויגעל, יעדער פֿלוג, יעדער פֿליגעל-גערויש.

באַזונדערס גיט זיך אָבער דער זוהר אָפּ מיט דעם מענטשענס נשמה און קערפּער. הונדערטער עמודים פֿון זוהר באַשרייבען גענוי יעדען מענטשענס געדאַנק, יעדען מענטשענס שטימונג און ניגונג. אין דער זעלבער צייט באַשרייבען אַנדערע הונדערטער עמודים גענוי יעדען מענטשענס גליד און קער. אַלע געטלעכע וועלטען, וועלכע זיי סימבאָליזירען און ווי-אַזוי פֿון דעם ערדישען „אדם" (מענטש) אַנען מיר דאָס געהיימסט-געטלעכע וועזען.

דער זוהר איז ניט נאָר ווי אַדאָלף פֿראַנק האָט די קבלה אָנגערופֿען „די הייליקע כעמיע", נאָר אויך די הייליקע „פּסיכאָלאָגיע" און נאָך מער: די הייליקע אַנאַטאָמיע, ער פֿאַרטיפֿט זיך אָן אַ שעור אין דעם מענטשענס קערפּער-געבוי זעענדיק אין אים אַ מאָדעל פֿאַר'ן קאָסמאָס-געבוי, פֿאַר דער געטלעכער קונסט...

דער זוהר איז אינגאַנצען אַ גרויסע געטלעכע פּאָעמע אין וועלכער עס ווערט געשילדערט דאָס געטלעכע לעבען פֿון

דעם הויפט העלד:— רבי שמעון בן יוחאי. רבי שמעון האָט אָבער קיין אנדער לעבען ניט אויסער די גאָטהייט. דאָס גאַנצע לעבען פון רבי שמעון איז איין פלאַם, איין תשוקה צו דעם „סתימא דכל סתימין״ (פאַרהוילענעם פון אַלע פאַרהוילענע). רבי שמעון שטאַרבט און עס איז דאַן אַ הייליקע חתונה, רבי שמעון׳ס נשמה ווערט פון איר גאָט געקושט ווי אַ כלה פון אַ חתן...

א בריף פון בערעל חסיד.

ווײסט ווער איך בין? — איך בין בערל חסיד. אמאל פינצטער ווי די פינצטערע נאכט, אמאל ליכטיק ווי דער ליכטיקער טאג. אמאל זינק איך אין אפגרונד; אמאל שטייג איך ארויף, ארויף. די נשמה פליט הויך, הויך, אויפ׳ן הארצען ווערט גרינג, די אויגען ווערען ליכטיק, די פיס הויבען זיך אליין. איך זינג מיר דאן דעם רבי׳נס ניגון, גײ מיר א רקוד׳ל און ששון ושמחה!

אפט-מאל בלאנדזשע איך ארום אין אלע וויסטע דרכים, אין אלע ווילדע מדבריות, איך זוך מיר אלץ א נאנטען וועג צו משיח׳ן, עס דוכט זיך מיר אלץ אז אט, אט, אט דערזע איך אים, אט געפין איך אים.

פון ווײטען זעט זיך עפעס ווי א פײערל, אפשר איז עס טאקי דער אור פון משיח, איך גיי צו אלץ נענטער און נענטער דערזע איך ווײטער פאר זיך א צעפוילט שטיקעל האלץ, מעשה לצים!

איך גײ און גײ, זוך און זוך, געפין נישט קיין שטעג און קיין וועג קער מיך צוריק מיד און קראנק, צעבראכען, צעשלאגען.

און עס ווילט זיך מיר דאן מהפך זײן הקערה על פיה, וואס איז טאקי פאר אן׳ אײביקע זוכעניש?

יושב בשמים ישחק. גאט שפילט זיך מיט אונדז. ער שפילט זיך אין באהעלטעניש.

ער באהאלט זיך, מיר ווילען אים אבער געפינען. מיר מוזען אים געפינען.

און איך לאז זיך מיר ווײטער בלאנדזשען, איך לאז זיך מיר גיין ווהין די אויגען טראגען.

און זוכענדיק און בלאנדזשענדיק פארגיי איך אפט-מאל אין הרי חושך, ווער באקאנט מיט אלע כחות הטומאה, און

ווער פֿאַרפֿירט פֿון אַלע תאוות און חטאים.

און עס רופֿען מיך אַלעדליי קליפּות: קום צו אונדז! גיי מיט אונדז! אַלע אוצרות פֿון הימעל און ערד זענען אין אונדזערע הענט. מיר וועלען דיר אַלץ געבען, די קרוין פֿון סמאל וועלען מיר דיר אָפּגעבען.

און אין יענער צייט דערהער איך פּלוצלינג דעם בת קול וואָס זאָגט: שובו בנים שובבים!

עס גייט אַרויס דער בת קול אַלע טאָג און רופֿט צו תשובה. האָט עמיצער געהערט דעם בת קול? — קיינער נישט. היינט ווי באַלד, אַז קיינער הערט אים נישט, צוליב וואָס גייט ער אַרויס?

דער בת קול איז אָבער די הרהורי תשובה וואָס לאָזען קיינעם נישט רוען. זיי לאָזען נישט רוען אפֿילו דעם גרעסטען חוטא.

אלא וואָס דען? — מענטשען מאַכען זיך נישט הערענדיק און נישט וויסענדיק. זיי לאָזען זיך אַלץ מער אַריין אין חטאים, ווערען פֿאַרזינקען אין מ"ט שערי טומאה, כדי צו פֿאַרטרייבען די הרהורי תשובה, כדי צו פֿאַרטויבען דעם בת קול.

מיינע אויערען הערען אָבער צו גוט דעם בת קול, מיין האַרץ פֿילט צו שטאַרק די הרהורי תשובה, עס העלפֿט נישט קיין פֿאַרטרייבען, עס העלפֿט נישט קיין פֿאַרטויבען.

און איך זאָג מיר צו אַלע לצים: גייט אייך! גייט אייך! איר האָט ניט געטראָפֿען דעם אָרט, איך בין ניט אייערער.

און איך נעם מיר ווייטער מיין שטעקען אין האַנט, מיין פּעקעל אויפֿ'ן פּלייצע און גיי מיר אַנדערע דרכים זוכען.

איך פֿאַרשטיי שוין דאַן גאַנץ גוט אַז מען מוז אייביק זוכען, אַז אַזוי האָט שוין גאָט די וועלט באַשאַפֿען אַז מענטשען זאָלען אייביק זוכען און קיינמאָל נישט געפֿינען.

דער זוכען אַליין איז אַן עסק. דער מענטש וועט קיינמאָל נישט געפֿינען, ער וועט אייביק זוכען, זוכענדיק אַלץ מער און מער קומט אים אויס אויסצושטיין אַלערליי שווערע

נסיונות, קומט ער דורך אָט די אַלע נסיונות, ווערט ער אַלץ גרעסער און שטאַרקער, איידעלער און פיינער.

ער מוז טאַקי גאַנץ אָפט פאַלן, און אַמאָל טאַקי ברע־כען האַלדז און נאַקען—קיין פעולה נישט, עס העלפען קיין חכמות נישט. אַזוי מוז עס זיין. ווילסטו אַרויף אַלץ העכער און העכער, מוזטו טאַקי אַמאָל פאַלען אויך.

די מתנגדישע מוסר׳ניקעס זאָגען אויף מיר: ער איז נישט קיין כסודר; אונדזערע רופען מיך דער נופל. פאַרשטייט זיך, אַז זיי זענען אַלע גאַנץ היפשע שוטים.

מילא וועגען די מתנגדים, איז דאָך שוין לאַנג אָפגע־רעט. עס איז דאָך שוין לאַנג ידוע, אַז אַ מתנגד וויינט נאָר דאַן ווען מען שלאָגט אים מיט אַ שטעקען, און לאַכט נאָר דאַן ווען מען קיצעלט אים... ווי קומען זיי צו פאַרשטיין אַ מענטשען וואָס לאַכט און וויינט, איז פריילעך און טרויעריק, זוכט עפּעס און קען נישט געפינען, בלאָנדזשעט איינביק אַרום און האָט קיין מנוחה נישט? זיי ווייסען נאָר איין דרך: זיצן אַרום וואַרימען אויוועך, קוועטש טאָג און נאַכט די גמרא, קלויב מצוות אויף מצוות, מצוות אויף מצוות, קלויב אָן אַגרוי־סען היפשען פעקעל און באַקום טאַקי דערפאַר אַ היפשען שטיק לויתן אויף יענער וועלט.

זיי זענען דאָס, וואָס מען רופט אָן אויף איינער לשון קאַפּיטאַליסטען. דער חלוק איז נאָר דאָס, וואָס די קאַפּיטאַליס־טען קלויבען קאַפּיטאַל אויף דער וועלט, און זיי קלויבען קאַ־פּיטאַל אויף יענער וועלט.

נאָר אַפילו אונדזערע, די וואָס האָבען אין פלוג גע־דאַרפט יאָ וויסען און פאַרשטיין, אַפילו זיי קאָנען עס אויך נישט משיג זיין.

זיי האָבען אַפילו אַלע געלערנט, אַז ירידה צורך עליה, זיי ווייסען אַפילו דאָס וואָס די ספרים הקדושים זאָגען, אַז דער צדיק מוז אָפט מאָל אַראָפּפאַלען פון זיין הויכער מדרגה זיי פאַרשטייען אָבער נישט, וואָס הייסט פאַלען.

זיי מיינען אַז פאַלען הייסט פון בענקעל אויפ׳ן פאָדלאָגע

גע, און אַרויף הייסט אויפ'ן בוידעם קריכען. אין אמת'ן הייסט אָבער פאַלען פון העכסטען שפּיץ-באַרג אין טיפען גרוב אַריין. און דאָך, אויב עס בלייבט נאָך אַ רוח חיים פּרווען אַל'ץ העכער שטייגען.

נאָר זיי קאָנען אַזעלכע זאַכען נישט משיג זיין. ערלע־כע יודען זענען טאַקי אונדזערע, אָבער מיט קליינע השגות:

ווי זינגט מען טאַקי ביי אונדז?

„די מוטער האָט געהייסען ניסעלעך רייסען,
ניסעלעך רייסען,

הויך זענען די ניסעלעך,
קליין זענען די יודעלעך,
זיי קענען נישט דערגרייכען,
זיי קענען נישט דערגרייכען".

די הויכע השגות זענען טאַקי ניט פאַר זייערע מוח'לעך. זיי זענען משיג אַל'ץ אין קטנות: קליינע עברה'לעך, קליינע מצוה'לעך, אַביסעל אַשטיף געטון, און תיכף דשיבנו נאַזאַד, בים באָם און פאַרטיק!

זיי קענען אָבער קיינמאָל נישט קומען צו מוחין דגדלות. זיי קענען נישט משיג זיין קיין גרויסע עברות און קיין גרויסע מצוות, זיי פאַרשטיין ניט ווי קען מען טאַקי אין אַלע קליפות זיין און בלייבען חי וקים.

דאָס אַל'ץ איז העכער פון זייערע השגות און עס איז קיין פעולה נישט, אַז איר וועט מיט זיי טענה'ן טאָג און נאַכט בכדי משיג צו זיין גרויסע השגות, מוז מען טאַקי אַפּנים געבוירען ווערען מיט אַ הויכער נשמה.

הויכע נשמות האָט אָבער גאָט זער ווייניק אַראָפּגעשיקט אויף דער וועלט. ס'רוב גיין אַראָפּ אויף דער וועלט נשמה'לעך קליינינקע, אָרימינקע, שרעקענדיקע, נעבעכדיקע. גייט דערציילט זיי פון הויכע עולמות!

זיי קענען אפשר אַמאָל משיג זיין, אַז עס זענען פאַר־האַן הויכע עולמות, זיי קענען אָבער קיינמאָל נישט וויסען וואָס איז עס אַזעלכעס.

ווען זיי זענען אַפילו גרויסע מקובלים, ווייסען זיי נאָר די נעמען פון די אַלע עולמות, זיי ווייסען אַפילו אַלע ערטער דאָרטען, און דאָך ווייסען זיי נישט וואָס זענען יענע עולמות באמת. אָט ווי אַ שטייגער, איינער זיצט אין וואַרשע און ווייסט אַז עס איז דאָ אַ שטאָט פּאַריז, ער קען אַפילו וויסען פון ביכער די נעמען פון אַלערליי גאַסען און ערטער דאָרט, ער איז אָבער דאָרט קיינמאָל נישט געווען. זיי רעדען פון די היכלות, היכלע עולמות, זיי זענען אָבער קיינמאָל נישט געווען דאָרטען. און וואָס איז דער חדוש, אַז זיי ווייסען נישט וואָס הייסט פאַלען און וואָס אַרויפשטייגען, און וואָס הייסט אייביק זוכען די אמת'ע נקודה.

מילא, האָב איך זיי אַלעמען געלאָזען, די קאַלטע מתנגדים מיט די וואַרימינקע חסידימ'לעך און בין מיר אַוועק-געגאַנגען אין דער וועלט אַריין...

אינערליכע תפלות.

אויף מאָטיווען פון ספרים.

א.

דו האָסט אַזוי געזאָגט צו דיינע קנעכט יונה בן אמתי:

„דו האָסט זיך דערבאַרימט אויף דעם קיקיון, וואָס דו האָסט אויף איהם קיין מי נישט געלייגט און האָסט איהם ניט געלאָזט וואַקסען, וואָס דורך דער נאַכט איז ער פאַרשוואונדען און איך זאָל קיין רחמנות ניט האָבען אויף דער גרויסער שטאָט נינוה וואָס האָט מער ווי צוועלף רבוא מענטשען, וואָס ווייסען נישט פון רעכטס ביז לינקס און פיל פי??!"

זענען אָבער מיר, די קינדער פון אברהם, יצחק, יעקב, ערגער פון יענע נינוה'ס קינדער? רופען מיר דען נישט צו דיר מיט'ן גאַנצען האַרצען? שרייען מיר דען נישט צו דיר מיט אונדזער גאַנצען כח? גיסען מיר דען נישט פאַר דיר אונדזערע טרערען? ווערען מיר דען ניט גע'הרג'עט, ווייל מיר זענען י ו ד ע ן? ווערען מיר דען ניט גערויבט טאָג-טעגליך, ווייל מיר זענען י ו ד ע ן? זענען מיר דען ניט צו שאַנד און צו שפּאָט אין די מיילער פון אונדזערע פיינט, ווייל מיר זענען י ו ד ע ן?

ווי יענע נינוה'ס קינדער, ווייסען מיר אויך ניט „פון רעכטס ביז לינקס". מען הרג'עט אונדז גלייך, סיי פון „רעכט", סיי פון „לינקס". מיר זען דעריבער נישט אונדזער ישועה, נישט אין „רעכטס" און נישט אין „לינקס". מיר זען אונדזער ישועה נאָר אין דיר, אין דיין קראַפט, אין דיין מאַכט, אין דיין חסד, אין דיין אמת, אין ד יי ן אייביקייט און וועלכער דו האָסט אָנגעקניפּט א ו נ ד ז ע ר אייביקייט —

ווּעסטו אונדז דען פאַרלאָזען?

ב.

דו האָסט געזאָגט אין דייַן תורה:

„אַז דו וועסט קויפען אַנ'עברי פאַר אַ קנעכט — זעקס יאָר זאָל ער דינען און אין זיבעטען זאָל ער פרייַ ווערען.

און ווען וועלען מיר פאָרט פרייַ ווערען?

אַ קנעכט ווערט אויך פרייַ אין שמיטה, אין יובל, זע נאָר זע, וויפיל שמיטות, וויפיל יובלות מיר זענען שוין אָפּגעקומען אין פינצטערקייט אין דלות, אין עלענט, אין פייַן. ווען וועלען מיר פאָרט פרייַ ווערען? ווען וועלען מיר אויסגעלייזט ווערען? ווען וועט דייַן ליכט אָנהויבען אויף אונדז צו שייַנען?

אַ קנעכט ווערט אויך פרייַ, ווען זייַן האַר האַקט אים אויס אַ צאָן, ווען זייַן האַר נעמט אים אַרויס אַנ'אויג. וויפיל זענען מיר דען פאַרוואונדעט? וויפיל זענען מיר דען צובייַלס?

די טויזענט־יעריגע יסורים האָבען אין אונדז קיין איין גאַנצען אבר נישט איבערגעלאָזט. איז עס נאָך ווייניק?

טויזענטער יאָרען איז אויף אונדז אויסגעגאָסען דייַן צאָרן — איז עס נאָך ווייניק?

טויזענטער יאָרען, אַז מיר האָבען קיין איין פרייַע מינוט — איז עס נאָך ווייניק?

אין טויזענטער געפענגנישען זענען מיר שוין אויסען געוועזן; אין טויזענטער קייטען זענען מיר שוין געבינדען געוועזן, — איז עס נאָך ווייניק?

„און אויב דער קנעכט וועט זאָגען: איך האָב ליב מייַן האַר און מייַן פרוי (די דינסט), איך וויל נישט פרייַ ווערען" —

מיר זענען דאָך אָבער נישט ווי יענער קנעכט. מיר ווילען דאָך מיט אַלע כחות פרייַ ווערען. מיר רייַסען זיך דאָך מיט דער גאַנצער נשמה צו באַפרייַט ווערען. ווען וועלען מיר פאָרט פרייַ ווערען?

ג.

„רופֿט די קלאָגערקעס, זאָלען זיי קומען און צו די קלוגע שיקט און זאָלען זיי קומען, און זאָלען זיי אײַלען, און זאָלען זיי אויפֿהויבען אויף אונדז אַ קלאָג און אונדזערע אויגען זאָלען טרערען גיסען, און אונדזערע ברעמען — וואַסער".

„עס זענען דאָ היכלות פֿון געזאַנג. יענע ווערען געעפֿענט נור דורך געזאַנג. פֿאַרהאַן היכלות פֿון טרערען. יענע ווערען געעפֿענט נור דורך טרערען".

האָבען מיר אָבער דען ווייניק טרערען פֿאַרגאָסען זינט מיר זענען פֿון אונדזער לאַנד פֿאַרטריבען געוואָרען?

איז דען נאָך אַלץ נישט פֿול דער „נאד של דמעות"?

ווו איז דען אַן אָרט אויף דער וועלט, אויף וועלכען עס איז נישט פֿאַרגאָסען געוואָרען אונדזער בלוט, און ווו איז דאָ אַ שטיקעל ערד, וועלכען מיר האָבען נישט נאַס געמאַכט מיט אונדזערע טרערען?

„און אַזוי האָט דער אויבערשטער געזאָגט צו ירמיהו, ווען דער בית-המקדש איז חרב געוואָרען: גיי, רוף די אָבות און משה'ן. יענע קאָנען גוט וויינען"...

און אונדזערע טרערען זענען גאָר נישט? און דאָס געוויין פֿון אײביקע יתומים איז גאָר נישט? און דאָס געוויין פֿון אומשולדיקע קינדער איז גאָר נישט?

ד.

„מיין האַרץ ברומט אין מיר, איך קאָן נישט איינשווייגען. דען אַ קול פֿון אַ שופֿר האָב איך געהערט, מיין זעל — מלחמה-שאַל.

אַ בראָך נאָך אַ בראָך איז געקומען, דען דאָס גאַנצע לאַנד איז צעריבט געוואָרען, פּלוצלינג זענען מיינע געצעלטען צעריבט געוואָרען, אין איין רגע — מיינע פֿאָרהאַנגען:

ביז וואַנען וועל איך זען דעם פֿלאַג, ביז וואַנען וועל איך הערען דעם קול פֿון שופֿר.

אַ בראָך נאָך אַ בראָך. פֿאַגראָמען נאָך פֿאַגראָמען.

שחיטות נאָך שחיטות. אונדזער לעבען — הפקר, אונדזער גוטס — הפקר. אונדזער נאָמען — צו שאַנד און צו שפּאָט. אונדזער כבוד — מיט די פּיס געטראָטען, קלאָג — אָן אויפהער. זיפצען — ווי מען קערט זיך און מען ווענט זיך. הענט — אָראָפּגעלאָזטע. געמיטער — געפאַלענע.

ביז וואַנען װעלען מיר אַלץ זען דעם מלחמה-פלאַג. ביז װאַנען װעלען מיר אַלץ הערען דעם מלחמה-שופר.

ווען וועלען מיר שוין אַן׳אַנדער פלאַן זען? ווען וועלען מיר שוין אַן׳אַנדער שופר הערען?

ווען וועלען מיר זען דעם פלאַג פוּן אמת׳ן שלום? ווען וועלען מיר הערען דעם שופר פון משיח?

ה.

רבונו של עולם! טו די תפילה פאַר דיינע קינדער, זיי די אונדזער וואָרט, אונדזער געבעט, אונדזער גוטס-זאָגער:

„אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף". האָבען מיר ניט קיין מלאך-מליץ פאַר זיך — זיי דו אַליין אונדזער מליץ. ווער ווייסט נאָך אַזוי אונדזער עלענט, אונדזער פּיין אַזוי ווי דו!

„ואני — תפילה". .

„הקדוש ברוך היא מצלי"...

טו תפילה פאַר אונדז. מיר אַליין זענען צו-שוואַך פאַר דעם. מיר האָבען שוין ניט יענע אַלטע „יודעי תפילה". מיר האָבען שוין נישט יענע, וואָס האָבען געקאָנט זייער האַרץ אויסגיסען פאַר דיר גאַנצע פערציק טעג נאָכאַנאַנד.

אונדזערע מוחות און אונדזערע הערצער זענען אָפּגעשוואַכט געוואָרען פון פיל גרושים און צרות, אונדזערע אויגען זענען אויסגעטריקענט געוואָרען פון טרערען, שטום שטייען מיר פאַר דיר.

„הקדוש ברוך הוא לבן של ישראל".

דו ביזט אונדזער „האַרץ", אונדזער גרעסטער ווונש אונדזער טיפסטע האָפנונג, מיט דיר זענען מיר — אַלץ, אָ דיר זענען מיר — נישט..

ו.

רבונו של עולם! מיר זענען אין דיין האַנט — כחומר ביד היוצר.

ווען מיר זאָלען אָנווענדען אַלערליי מעגלעכסטע עצות און תחבולות אין דער וועלט אויף צו אויסגעלייזט ווערען, און אַלע מענטשען פון דער וועלט זאָלען אונדז וועלען העלפען, נאָר דו איינער זאָלסט אונדז דיין הילף נישט געבען, — זענען מיר פאַרלוירען.

זאָלען אָבער אַלע מענטשען פון דער וועלט — וועלען אונדז אומברענגען, זאָלען זיי שטורמען ווי דער ים, זאָלען זיי אָנווענדען אַלערליי מיטלען אין דער וועלט געגען אונדז, נאָר דו איינער וועסט זיין מיט אונדז — זענען מיר אויסגעלייזט.

וואָס־זשע בעטען מיר ביי דיר?

גיב אין אונדז אריין דעם קלאָרען באַוווסטזיין פון דעם, אַז מיר זאָלען צו יעדער צייט, אין יעדען שרעק־לעכען מאָמענט, אין יעדע פינצטערע שעה, קלאָר זען עס, געדענקען און ניט פאַרגעסען, אַז מיר זאָלען האָבען אין יעדען אויגענבליק דעם הויכען פאַרשטאַנד פאַר דעם; אַז פאַלשע ליכטער זאָלען אונדז נישט פאַרפירען, אַז פאַלשע תורות זאָלען ניט פאַרטונקלען דעם באַוווסטזיין וועגען דיר דעם איינציקען דעם אמת׳ן, דעם אייביקען.

ז.

שיק אונדז דיין ליכט, שיק אונדז דיין אמת. קער־צו דיין פנים צו אונדז — דאַן זענען מיר געהאָלפען.

ווי די ערד, וואָס לעכצט נאָך טוי, אַזוי לעכצען מיר נאָך דיר.

ווי די טויב אונטער די נעגעל פון׳ם רויב־פויגעל, אַזוי ברומען מיר צו דיר.

ווי חנה די „מרת־הנפש״, אַזוי גיסען מיר אויס אונדזער הארץ פאַר דיר.

ווי אליהו בעת ער האָט געשריען: „נעם־צו מיין נשמה״

אַזוי שרייען מיר צו דיר.

ווי דוד אין דער מדבר פאַרוואָגעלט און פאַריאָגט פון אַלעמען, זינגט אונדזער נשמה צו דיר.

„מי שענה" לכל החסידים הישרים והתמימים הוא יעננו. ווער עס האָט געענטפערט צו אַלע חסידים און רעכט-פאַרטיקע און תמימים, יענער זאָל אונדז ענטפערן. מיר זענען אָבער נישט קיין חסידים און נישט קיין ישרים ותמימים. וואָס-זשע דען בעטען מיר ביי דיר.

„מי שענה לתברי לבא הוא יעננו. ווער עס האָט געענטפערט צו צעבראָכענע הערצער. יענער זאָל אונדז ענטפערן.

מיר קומען צו דיר נור מיט אונדזערע צעבראָכענע הערצער.

ח.

גרויסער, הייליקער פאָטער:

ווו איז דער, וואָס זאָל קענען ציילען די נעמען פון אַלע די, וואָס האָבען מיט זייער טויט געהייליקט דיין נאָמען? ווי אַזוי קען דיין הימעל-מזבח איינהאַלטען. אַזוי פיל נשמה-קרבן עולות? ווו טוט זיך אַהין דער אַש פון אַלע די, וואָס זענען פאַרברענט געוואָרען פון דיינעטוועגען? צי זענען דיינע בגדים נאָך אַלץ ניט רויט פון אונדזער בלוט, וואָס ווערט פאַרגאָסען דורך די צוררים, צאַפּעלט און זיט שרייט און רופט צו דיר, פאַרוואָס ווערט אונדזער בלוט ניט אַריינגעבראַכט אין דיין קדשי-קדשים אויף צו פאַרגעבען אַלע זינד? בלוט פון אָקסען האָסטו יאָ באַוויליקט און אונדזער פאַרגאָסען בלוט באַוויליקסטו ניט?...

„ומה זו סמיכה?" וואָס איז עפּעס פאַר אַ שטיצע, וואָס די האַלסט אין איין אונטערהאַלטען די הענט פון די, וואָס פאַרגיסען אונשולדיק בלוט, טויטען דיינע קינדער, קוילען דיינע שעפּעלעך?

שאַנד צעברעכט אונדזער האַרץ, מיר זוכען טרייסט — און נישטאָ.

אוי, דו הייליקסטער! ביז וואַנען וועסטו זיך אַלץ איינ־האַלטען און צוזען ווי אַלע זיצען רוהיק אין זייערע לענדער און נור דיינע קינדער זענען פאַרוואָגעלט און פאַריאָגט, פאַר־אָרעמט און פאַרשטויסען? ביז וואַנען וועלען קנעכט אַרומטאַנ־צען אין דיינע הייליקע פּאַלאַצען און דיינע קינדער — אין דער פרעמד, אין פינצטערען, וויסטען עלענט און פּיין? דערנער לאָזטו וואַקסען און וויין אין דער ערד — פוילען... דיינע שטילע שעפּעלעך האָסטו אין פינצטערע קעלערס אַריינגעזעצט... די צווייגעלעך פון דיינע וויינטרויבען האָסטו געלאָזט פאַרדאַ־רען, פאַרוועלקען, פון ווינט אויסגעקלאַפּט ווערען..

זכריה דיין זעער האָט פאַר דיר געזאָגט: „ביז וואַנען וועסטו זיך ניט דערבאַרעמען איבער ירושלים און איבער די שטעט פון יהודה אויף וועלכע דו צאָרנסט צייט זיבעציק יאָר".

וואָס זשע זאָלען מיר שוין זאָגען, נאָכדעם ווי מיר זע־נען שוין טויזענטער יאָרען אין גלות און אין געפענגניש — האָסטו שוין טאַקע אויף אייביק פאַרמיאוסט יהודה? קענסטו שוין ציון ניט אַריבערטראָגען? ווערט שוין קיין מאָל קיין רפואה ניט זיין צו אונדזער מכה? וועסטו אונדז אויף אייביק פאַר־געסען? ברענט דיין צאָרן אַזוי ווי פייער — זאָלען די קוואַ־לען פון דיינע חסדים לעשען דעם פלאַם. האָבען אונדזערע זינד אַ פינצטערען וואָלקען געמאַכט — זאָל דיין גוטער ווינט דעם וואָלקען צעיאָגען, זאָלען די שטראַלען פון דיין זון דעם וואָלקען דורכדרינגען, זאָל, די הייליקייט פון דיינע דרייצען מדות דורכלויכטען די רויטקייט פון דיינע דינים, זאָל דער ליכט־טוי וואַשען די פלעקען פון אונדזערע זינד, זאָלען די אויבערשטע רחמים אויפגיין אין לבנה־שיין און זאָל הויך, אויפ־גיין די קרוין פון אונדזערע אור־עלטערן...

שטייט אויף איר ישני חברון פון אייערע קברים, גייט אויף ביז צום כסא הרחמים און טוט תפלה פאַר אייערע קינדער וואָס עטעמען קוים אונטער דער בייטש פונ'ם פיינד —

„ודפקום יום אחרי ומתו כל הצאן"...

שטיי אויף די געליבטער אברהם און בעט: דו האָסט

מיר צוגעזאָגט אין ברית בין הבתרים, אַז מײַנע קינדער וועלען זיין ווי די שטערען אין הימעל — און ווי זענען זיי היינט?

לאָז זשע ניט מײַנע קינדער צווישען ליַיבען און וועלף, און האָבען זיי געזינדיקט פֿאַר דיר און זענען חייב שרפה — געדענק, אַז איך האָב זיך געלאָזט ברענען פֿאַר דיר און האָב זיין נאָמען געהייליקט, דורך מיין שרפה זאָלסטו זייער שריפה אויסמיידען!

שטיי אויף דו יצחק וואָס דו ביזט אויף דער עקידה געבונדען געוואָרען, גיס דײַנע טרערען פֿאַר דעם דערבאַרעמיקען פֿאָטער און בעט: ביז וואַנען וועט ישראל'ס הויז זיין צו שאַנד און צו שפּאָט, שטעל דיך פֿאַר דיין גרויסען נאָמען וואָס איז פֿאַרשוועכט ביי די פֿעלקער, און האָבען מיינע קינדער געזינדיקט פֿאַר דיר און זענען חייב הרג, — געדענק, אַז איך האָב מיין האלז אויסגעשטרעקט צום חלף און בין גרייט געוועזען אויפצוגיין אויפ'ן מזבח פֿאַר דיר. דורך מיין עקידה זאָלסטו זייער הריגה אויסמיידען!

שטיי אויף דו יעקב איש תם און בעט דעם וואָס פֿאַרנעמט אַלע תפילות: ביז וואַנען וועסטו לאָזען מיינע קינדער זיצען און קרעכצען אין אָרעמקייט, דחקות און שפלות אין די הענד פֿון עשו. געדענק וויפיל איך האָב זיך מוסר נפש געווען צוליב מיינע קינדער און היינט זענען זיי הפקר פֿאַר יעדען טויגעניכטס און פֿאַר יערען אויסוואורף. העלף זשע פֿאָרט מיינע קינדער, וועלכע זענען אויך דיינע קינדער. און אויב זיי האבען געזינדיקט אוז זיי זענען חייב גלות —. געדענק ווי איך בין לעבען-לאַנג נע ונד געוועזען, ביי טאָג האָט מיך געגעסען די היץ און ביי נאַכט — די קעלט. איך האָב ניט געהאַט קיין שלאָף און קיין רו. זאָל מיין גלות אויסמיידען דעם גלות פֿון מיינע קינדער!

שטיי אויף דו משה רועה נאמן, זע ווי די וואָס דו האָסט פֿון מצרים אַרויסגעפירט ווערען היינט געשלאָגען און געפייניקט און פֿון אַלע ביזוויליקע און הויכמוטיקע אויסגע-

לאַכט. אוי, דו רועה נאמן! דו ביזט דאָך פאַר דיין לעבען געווען ווי אַ פאָטער פאַר יודען. — שטעל זיך יעצט אויך ווי אַ פעלז פאַר זיי און בעט דעם דאַר:

דאָס פאָלק וואָס דו האָסט פון מצרים אויסגעלייזט מיט אַזאַ קראַפט — לאָז עס ניט פון חיות אויפגעפרעסען ווערען. פיר זיי ווידער מיט דיין רעכטער האַנט אין זייער היילינק לאַנד!

שטיי אויף דו מלך המשיח און בעט דיין האַר:

ביז וואַנען וועסטו מיך לאָזען אין ווייטאָגען און אין קרענק? ביז וואַנען וועל איך זיין ווי אַ שעפעלע צו דער שחיטה געפירט און ווי אַ שעפסעלע פאַר איר שערער שטום? ביז וואַנען וועל איך אין מיינע קייטען געבונדען זיין? ביז וואַנען וועל איך הערען דעם ביטערען יאָמער פון מיינע קינדער און וועל זיי ניט קאָנען העלפען? בין איך דען פון שטיינער? איז מיין לייב קופער? און וואָס האָט געהאָלפען מיין טויזענטיעריגער פיין? און וואָט העלפען מיינע וואונדען, ווען מיינע קינדער ווערען נאָך אַלץ ניט אויסגעלייזט?

געדענק זשע אָן דוד מיין פאָטער, צי אויס ישראל דיין זון וואָס טרינקט זיך אין גרויסען אָפגרונט. מיינע קינדער, וואָס זייגען צווישען גוים אויסגעמישט — צי זיי אַרויס פון זייער פינצטערניש, די וואָס זענען זינדיק — לייז אויס פון זינד; די ליידענדע, פאַרשוילדיקטע וועלט זאָל דיין מלוכה אָנערקענען, הויב זי אויף לייטער זי מיט דיין ווילען. באַלויכט זי און באַלעב זי מיט דיין חסד!

דער זין פון די וועלט-געשעענישען אין'ם ליכט פון הב"ד.

וואָס איז משפט„ און וואָס צדקה„?

„משפט" הייסט — אַוועקשטעלען יעדע זאַך אויף איהר גרונט, אומקערען יעדע זאַך צו איר אָרט, אויסגלייכען אַלעראַרט

פּאַציונגען און געבען זיי אַ העכערען תּקון' "משפּט" — דאָס איז די העכערע, געטלעכע אָרדנונג, דאָרט ווו יענע געטלעכע אָרדנונג דערשיינט איז קיין אָרט נישטאָ פאַר דער צוזאַמענ-מישונג פון איין מין מיט'ן צווייטען מין. דער „משפּט" צו-שייט, טיילט-אָפּ, זונדערט אָפּ דאָס פּסולת פון דעם גאָלד, קלויבט אויס דאָס גוטע פונ'ם בייזען. איידער דער משפּט קומט, איז דאָס גוטע מיט'ן בייזען צוזאַמענגעמישט: גוטס פון דער פּראָ-בע, פון יענער פּראָבע, אָבער דאָס רעכטע, אמת'ע גינגאָלד, דאָס רעכטע אמתע גוטע, איז נישט בנמצא, קומט אָבער דער משפּט — אַזוי פאַרנעמט דאָס גוטע דעם אָרט, וואָס גע-הערט צו אים—צום גוטען, און דאָס בייזע — דעם אָרט, וואָס געהערט צום בייזען. דער „משפּט" איז נישט מבטל דאָס בייזע אינגאַנצען, מיט'ן וואָרצעל אויס, אַזוי, אַז קיין זכר זאָל דער-פון נישט בלייבען ניין! ער מאַכט עס בלויז אונטערטע-ניק. דערמיט אַליין, וואָס ער מאַכט דאָס בייזע אונטערטעניק דעם גוטען, דערמיט וואָס דאָס בייזע באַקומט איב'ם גוטען דעם אויבער-האַר, — ווערט דעם בייזען געגעבען זיין געהע-ריקער פּלאַץ. דאָס בייזע איז לכתחלה באַשאַפען געוואָרען, אום עס זאָל שטענדיק זיין געבויגען און נכנע אונטער דער הער-שאַפט פון גוטען, אָבער דער מענטש מיט זיינע מעשים גיט צו דעם בייזען פיל קראַפט און פיל ענערגיע, און גיט אים אויף אַזאַ אַרט די מעגלעכקייט זיך צודערהויבען איבער'ן גו-טען, גרויסען זיך איבער אים און זאָגען: „אני אמלוך" („איך וועל הערשען!") דאַן דערשיינט דער משפּט און זאָגט אים: „אם תּתרומם כּנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאום ד'" (די מעגסט זיך אויפהויבען, ווי אַן אָדלער, און צווישען שטערען דיין ווין מאַכען,— אויך פון דאָרט וועל איך דיך אַראָפּשלעפּען אונטען, זאָגט גאָט).

דער „משפּט" ברענגט אַריין אַ צעשיידונג אונאַ צעש-פּאַלטונג אויך צווישען די פאַרשידענע טיילען פון דעם גוטען גופא, פאַרטרייבט פון דאָרט יעדע צעמישונג, יעדע צונויפשמעל-צונג פון מינים, און ווייזט-אָן יעדער שאַטירונג איר געהעריי-

גײַען אָרט. אײדער דער „משפט" קומט, זענען די גרענעצן נאָך נישט שאַרף באַצײכענט, אָבער װי דער „משפט" קומט, — באַקומט יעדע זאַך איר השפעה, און צוזאַמען דערמיט אויך איר באַשטימונג און דעם באַװוסטזײַן פון איר שליחות, און יעדע נשמה הויבט אָן צײען דאָס חיות אירס פון דעם אײגענעם שורש.

אין „חושן" איז געװען אַ באַשטימטע צאָל שטײנער: צװעלף, לויט דער צאָל פון די שבטי-ישראל. צװעלף שטײנער — אַ רמז דערויף, אַז יעדער אײנציקער פון די צװעלף שבטים באַקומט, זײַן געטלעכע השפעה פון דעם אײגענעם שורש. און דערפאַר װערט נאָר דער „חושן" אָנגערופן: „חושן המשפט" — אָבער נישט דער „אפוד"...

„משפט" — דאָס איז די סומע פון אַלע לא-תעשה׳ס, װאָס זענען געשריבן געװאָרן אין דער תורה, װאָרום דער אינהאַלט פון אַלע לא-תעשה׳ס, איז — דער אויסװאַל, די לײַטערונג, די אָפּטײלונג פון גוטס און בײז. דער צװעק זײער איז: דערלײזען דאָס גוטע פון דער געפאַנגענשאַפט פון בײזן, אַרויספירען דאָס גוטע אויפן אײגענעם װעג, צוריקפירען עס צום פאַסיקען אָרט, צום אײגענעם מקור.

די גאַנצע תורה קען אויסגעדריקט װערען דורך דער צוזאַמענשטעלונג פון די צװײ באַגריפן: „צדקה" און „משפט": „צדקה" — דער סך-הכל פון אַלע מצוות-עשה, „משפט" — דער סך-הכל פון אַלע מצוות לא תעשה.

„צדקה" — דאָס איז דאָס גוטע, װאָס געהער צו געטון װערען. דאָס איז — דאָס גוטע אָן און פאַר זיך. דאָס קומט נישט ספּעציעל צו מאַכען אַ ב י ר ו ר, נאָר צװײען דאָס גוטע, צו פלאַנצען אים, צו לאָזען אים װאַקסען און שפּראָצען צו יעדער צײַט און אין יעדען אָרט. אמת, אַז אויך דאָס גוטע אָן און פאַר זיך—די „צדקה". די מצוות-עשה, מאַכען דעם בירור. דאָס קומט אָבער ממילא, דאָס קומט װי פון זיך. דאָס בײזע אַנטלויפט ממילא פון׳ם גוטען. „כהמס דונג מפני אש כן יאבדו אויביך ד׳" (אַזוי װי װאַקס צוגײט פון פײַער אַזוי זאָ-

לען, גאָט, דײַנע פֿײַנד צום גרונט גײן). די זון איז נישט אויסען צו מאַכען צוגײן דעם וואַקס. שײַנט זיך דיס די פֿײַערדיקע זון פֿאַרלירט עס ממילא זײַן יש. אַנדערש איז אָבער — „משפט״. דער לעצטער קומט לשמו ולשמה צוליב דעם בירור, אָפּטײלען, קלאָר מאַכען.

ווײסען מיר שוין וואָס איז „משפט״ און „צדקה״. וואָס זשע איז „שלום״ וואָס קומט נאָך דעם בירור? „שלום — דאָס איז דער כח וואָס פֿאַראײניקט צווײ אַנטקעגענזעצטע כוחות וואָס שטײען אונטער אים. „עושה שלום במרומיו״. מיכאל איז שר של מים, גבריאל שר של אש, — און גאָט מאַכט שלום צווישען זײ בײדען. אויף וואָס פֿאַר אַן אופֿן ווערען פֿאַראײניקט אָט די כחות, וואָס זענען דורכאויס אַנטקעגענגעזעצטע דורך ב ט ו ל. ווען ס׳אַנטפּלעקט זיך די העכערע געטלעכקראַפֿט, וואָס איז אין דערזעלבער צײַט אויך די העכערע גוט, לעכע שענקײַט, דאַן הערט דאָס פֿײַער אויף צו זײַן פֿײַער און דאָס וואַסער הערט אויף צו זײַן וואַסער, און אַלע קאָנטראַסטען ווערען בטל פֿון זיך זעלבסט. דאָס איז אַ שטײַגער, ווי צווײ דינער קריגען זיך שטאַרק אַרום, קומט אָבער אָן דער בעל-הבית, שרעקלעך-שײן און פֿול לײַטזעליקײַט צוזאַמען, אַזוי ווערט די גאַנצע אַרומרײַסעניש פֿון זיך בטל און די, וואָס האָבען זיך אָקאָרשט אַזוי הײס געאַמפּערט, שווײַגען פּלוצלונג שטיל. פֿאַרוואָס? ווײַל די אויגען און די הערצער פֿון די בײדע דינער זענען געווענט צו זײער האַר, אַז ער זאָל זײ באַגנעדיקען. די שטאַרקע פֿורכט פֿאַר׳ן האַר מאַכט צו נישט אַלע סכסוכים צווישען די קריגענדע, לכל הפחות, אויף דער צײַט פֿון דער פֿורכט.

ווען איך קוק מיך צו צו די גרויסע געשעענישען, וואָס קומען איצט פֿאָר אויף דער וועלט. פֿאַרפֿלײצענדיק מיט בלוט אַ שטיק אײראָפּאַ, ווען איך באַטראַכט זײ אין ליכט פֿון די אויבענדערמאָנטע געדאַנקען פֿונ׳ם חב״ד, — אַזוי באַגרײף איך ערשט דעם גרויסען משפט, וואָס ווערט אַצינד אויסגעפֿירט, און צוגלײַך — ווי און פֿון וואַנען וועט קומען דער שלום.

דער זין פון דעם משפט, וואס קומט איצט פאר, איז פאלגענדער. יעדעס פאלק — אזוי זאגט און אזוי וויל די גע-רעכטיקייט — דארף צוריקקערען אויף זיין ארט, אופהערען צו באראובען פרעמדע גיטער, דערפילען די אייגענע שליחות, און נאר אט די שליח'ת, און אנטוויקלען די קרעפטען פון זיין אינ-דיווידואליטעט לויט די געזעצען פון העכערער גערעכטיקייט און אבסאלוטען יושר. אט די גאנצע שרעקלעכע מלחמה, וואס איר גלייכען איז נישט געווען זינט די וועלט שטייט, איז גע-קומען נאר צוליב דעם, אז עס זאל ווען נישט איז, דאך ענט שטיין די אמת'ע, אבער טאקי די אמת'ע גערעכטיקייט.

און פון וואנען, פרעגט זיך, וועט דער שלום קומען? דער שלום וועט קומען נישט פון די קריגער גופא, וואס זענען אין דער בחינה פון פייער מיט וואסער, נאר פון און דורך יענער קראפט וועט ער קומען, פון יענער העכער, דערהויבע-נער און שרעקלעכער קראפט, וואס שטייט איבער זיי און מאכט שלום צווישען זיי, דורך צווינגען, דורך שטארקען צווינגען דערצו, אט די העכערע קראפט, ווען זי נידערט אונ-טען, פארקלייט זיך אין אלערארט געשטאלטען און נעמט אן אן א שיעור פארמען, און אויך די גרויסע איבערקערענישען ווענען אמאל די געטרייע דינער אירע, די דערפילער פון אי-רע באפעלען.

נאר אז מען גראבט א ברונעם גייט פון אנפאנג שלאם, נאכהער — אומרייניגעס וואסער, נאכהער — ריינערעס, ביז עס באוויזט זיך דער אמת'ער קוואל. ניט מיט אמאל וועט קומען דער אמת'ער לעצטער שלום אויף דער וועלט. דורך ווילדע שטורמען, דורך ברויזענדע ימים, דורך ערד-ציטערנישען, דורך וולקאנען, דורך פייער-זיילען, דורך וואלקען-זיילען וועט ער קומען. עס מוז דערביי אבער אויך דאס טרויעריקסטע געשען. עס מוזען פריער קומען קרעפטען בלינדע, פינצטערע, גרויזא-מע, אלץ-פארוויסטענדע, אלץ-פארניכטענדע, מיט'ן לאזונג „אי-בערקערעניש צוליב איבערקערעניש", מיט'ן שווערט פון מלאך המות, כלים פון דעם אל-נקמות, כלי משחית, מיט'ן אויסערלע-

כען גלאַנץ פון אמת, מיט טעאָריעס, מיט תורות.

און אינ׳ם נאָמען פון העכערער גערעכטיקייט און אַבסאָ-ליוטע גלייכהייט וועלען אָפּגעטון ווערען די שרעקלעכסטע מעשים וואָס גיין איבער מיט זייער גרויזאַמקייט אַלע ערגסטע מלחמה-געשעענישען, עס וועלען דערוועקט ווערען ברידער-קרי-געריי́ען, וואָס די וועלט האָט ניט געוווסט פון זינט זי שטייט, דאָס לעבען פון מענטשען וועט ווערען מער הפקר ווי דאָס לעבען פון הינט, —

און מענטשען וועלען זיך זוכען באַהעלטעניש אין שטיי-נער, אין היילען, אין ערד-גרובען, און וועלען זיך קיין אָרט ניט געפינען —

און ניט פון האַרמאַטען און קוילען וועלען זיי זיך באַ-האַלטען, נאָר ברודער פון ברודער, פאָטער פון קינד, קינד פון פאָטער —

פון זיך זעלבסט וועלען זיי זיך באַהאַלטען...

אַרויס וועלען זיי פון די לעכער נאָר מאָמענטענווייז אויף צו „רעדען", „דיסקוטירען", נייע טעאָריעס מאַכען און ווידער אַנטלויפען אין דער פינצטערניש —

שרעקען וועט מען זיך פאַר׳ן שאַטען פון זון, פאַר׳ן איי-גענעם שאָטען —

ניטאָ קיין הערשער, קיין קלאָגער, ניטאָ קיין ריכטער,— אַלע זענען גלייך תלינים, איינער איבער׳ן צווייטען און יע-דער איינער איבער זיך..

אַלע וועלען זיך שטיקען און ווערגען אין דער בלוי-שווערער לופט וואָס וועט אָנפילען די ערד —

און וועלען וועט מען אַלץ „בעסער מאַכען" און וואָס מען וועט אַלץ וועלען „מער בעסער" מאַכען, וועט מען ער-גער מאַכען, ביז עס וועט שוין באמת קיין כח ניט בלייבען אַריבער צו-טראָגען —

און מיד און מאַט וועלען די מענטשען אַוועקוואַרפען זייערע שווערדען, זייערע רעדערייען און אַלע בייזע געדאַנ-קען —

און קומען װעט דאַן ניט קײן „סאָציאַלע רעװאָלוציע", נאָר אַ גרױסע גײסטיגע רעװאָלוציע, אַלעס װעט ערװאַכען צו אַ גרױסען נײעם לעבען, —

אַ לעבען פול פרײד, אַ לעבען פול ליבע, אַ לעבען פול גליק, אַ שטרעבען צו זון, צו דער העכערער זון, צו דער געטלעכער זון —

און נײ געבױרען װעט װערען די ערד און נײע הימלען װעלען פאַרשפרײט װערען איבער איר —

און אַ נײע שירה װעט געהערט װערען, אַ נײע שירה פון זון, לבנה און שטערען, פון שרפים, חיות, אופנים, פון פײער פון שטורם, פון בארג און טאָל, מדבר און װאַלד, ים און טײך, בױם און גראָז, מענש און טיר —

און גרױס װעט אַ נײער פרימאָרגען און װעט באַלױכטען דעם מזרח און פונ'ם מזרח װעט זיך פאַרשפרײטען דאָס ליכט איבער אַלע עקען װעלט—

און דורכגעלױכטען װעלען װערען אַלע נשמות געלײטערט, גערײניקט" אױפגעהױבען —

און פאַלען װעט אַלעס אומרײנע. דער „רוח הטומאָה" װאָס האָט פאַרניכטעט װעלטען און דורות װעט זעלבסט פאַרניכטעט װערען —

און אױפהױבען װעלען מענטשען די אױגען ניט צום אױסערלעכען שלום, װעלכער קען ניט זײן אײביק און דױערהאַפט, נאָר צום אינערלעכען שלום, פון װעלכען עס װעט אַרױסקומען אױך דער אױסערלעכער שלום —

אַלץ לױט די העכערע געטלעכע געזעצען, אַזױ איז די װעלט באַשאַפען געװאָרען — פריער פינצטערניש, נאָכהער ליכט.

„ניט פון װײסאַפעל זעט דער מענטש, נאָר פונ'ם שװאַרצאַפעל. פון דער פינצטערניש װערט דאָס ליכט געבױרען" — און אַלע שטורמען און חרבנות מוזען פריער דורכגײן ביז עס באַװײזט זיך דאָס אמת'ע ליכט.

אַזױ האָט אליהו פריער געזען דעם גרױסען װינט דעמט

פונאַנדער בערג און צעבּרעכט פעלזען, נאָכהער דעם גרויסען רעש, דעם גרויסען אַלץ פאַרניכטענדען פייער און ערשט נאָכהער האָט זיין אויער פאַרנומען דעם „קול דממה דקה" —

אַזוי האָט אויך דער צופה במרכבה פריער געזען אַ שטורם-ווינט, אַ גרויסען וואָלקען, בּראַנד פייער (רוח סערה, ענן גדול, אש מתלקחת — שלש קליפות הטמאות), גאָכהער דעם שיין פון גוטס („ונוגה לו סביב" — „קליפת נוגה מעורבת טוב ברע") און ערשט נאָכהער דאָס אמת'ע גוטע, דאָס אמת'ע הייליקע, דאָס רייגסטע געטלעכע.

„אויפ'ן באַרג שטייט א בוים".

„אויפ'ן באַרג שטייט אַ בוים,
שטייט ער איינגעבויגען:
גייט אַ ייד קיין ארץ-ישראל
מיט פאַרוויינטע אויגען".

איך קען דעם באַרג, איך קען דעם בוים, אַמאָל, גאָר אַמאָל, האָב איך אויך דעם יידען געקאַנט. איך האָב געקענט דעם „יידען מיט די פאַרוויינטע אויגען". הייגט קען איך אים ניט, הייגט זע איך אים ניט. ווו איז ער?

אַמאָל האָב איך אים געזען פאַרגיסען אַ טרער אויף די בלעטלעך פון „איכה", „שאלי שרופה באש", „ציון הלא תשאלי"

איך האָב געזען די אַלטע, פאַרקנייטשע בלעטלעך דורכגעזאָפּט פון טרערען, דאָס חלבנע ליכטעל, דעם ייד אויף דער ערד זיצען, דעם קאָפּ איינגעבויגען. איך האָב געהערט אַ זיפץ נאָך אַ זיפץ. פרי, גאַנץ פרי האָט זיי מיין אויער פאַרנומען און האָט זיי אויף אייביק אין מיין האַרצען פאַרזיגעלט...

איך האָב געזען ווי דער ייד איז אויפגעשטאַנען אין האַלבע נאַכט, האָט אָנגעצונדען אַ לעמפּעל וואָס האָט קוים געצאַנקט, צווישען די שאָטענס איז געווען די שכינה אין

שוואַרצען איינגעהילט, זי האָט געקלאָגט אויף איר חרוב הויז, אויף אירע פאַרטריבענע קינדער. איר קינד, דער ייד, האָט מיט איר געקלאָגט, זיין געוויין אין דער טיפער שטילקייט פון נאַכט האָט זיך געטראָגען איבער'ן שלאָפעדיגען שטעטעל, איבער פעלדער, איבער וועלדער, האָט זיך געטראָגען אין הויך, האָט געשפּאָלטען הימלען, איז אָנגעקומען צום כסא הכּוד...

און אָט גייט דער וואָס האָט געמאַכט רוען זיין נאָמען אויף יענעם הייליקען הויז וואָס איז היינט חרוב און אויף יענעם הייליקען לאַנד וואָס איז היינט וויסט און לאָזט וויסען דעם גרויסען צער פון דער וועלט אין דעם היכל פון משיח און אַלע צדיקים אין גן-עדן —

און פון דעם טרויער ווערט אַ שטילע האָפנונג געבוירען און עס ווערט חסד דערוועקט און אַ ריח פון גן-עדן צעגיסט זיך איבער באַרג און טאַל, און די שוואַרצע שאָטענס פאַרשווינדען ביסלעכווייז, און דאָ און דאָרט באַווייזען זיך ווייסע פאַסען אין הימעל און עס ווערען ווייס די שויבען פון שטוב —

און רויט ווערען די ווינקלען פון מזרח און פייער-רויט איז די זון, ווייל זי איז פאַרביי די טיר פון גהינם פאַרביי-געגאַנגען —

און ביסלעכווייז, ביסלעכווייז ווערט זי העלער און ווייסער און ווייסע ליכט-שטראַלען שיקט זי אַריין אינ'ם פענצטער —

און אַ בלוי-ווייסער טלית וויקעלט אַרום דעם יידען —
„עוטה אור כשלמה, נוטה שמים כיריעה״ —
און ער ווערט באַקרוינט מיט דעם חותם פון זיין שעפער אופ'ן מוח און געגען האַרצען —
און אין זיין בעטען איז פרייד און טרויער אויסגעגאָסען און זיי בייטען זיך: צמאָל שטיקט דאָס געוויין, אַמאָל זינגט די האָפנונג —
און פחד און שמחה און ליבע און גלויבען —
„ולירושלים עירך ברחמים תשוב״ —

„את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח״ —

„ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים״ —

און צום ענדע —

„לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו בשמך״ —

און עס גייט ארויס דער ייִד פון שטוב און האַנדעלט און וואַנדעלט —

אָבער —

„אני במערב, ולבי — במזרח״...

ער האַנדעלט, ער וואַנדעלט. וואָס דאַרף ער אָבער? — „די לו בקב־חרובין מערב־שבת לערב־שבת״...

ער איז מפרנס זיין ווייב און קינדער. ער פאַרדינט אָבער יעדען גראָשען זיינעם מיט שווייס און אַרבייט, פון זיינע כשר־פאַרדינטע גראָשענס טיילט ער אָפּ מעשר פאַר אָרימע.

ער זאַמעלט נאָך אַ גראָשען צו אַ גראָשען. באַהאַלט, היט אָפּ, קאַרגט, דערעסט ניִשט, דערטרינקט ניִשט.

וואָס קאַרגסטו רבי ייִד? וואָס עסטו ניט? וואָס טרינקסטו ניט? וואָס זאַמעלסטו דאָרט די מטבעות אין ערגעץ אַ באַהאַלטען שופלעדעלע?

— איר וועט שפּעטער זעהן.

עס רוקט זיך אָן די עלטער. דער אַלטער נעמט זיין אַלטע אוןביידע פאָרען זיי אַהין, אַהין...

און אָט פאָרט דער ייִד פון אָרט צו אָרט און אָט גייט ער פון שטאָט צו שטאָט —

און אָט ווערט ער מיד פון ווייטען וועג און אָט זעט ער פאַר זיך אַ בוים אַלט און איינגעבויגען ווי ער —

און אָט גיסט ער זיינע טרערען אונטער׳ן אַלטען, איינגעבויגענעם בוים —

און אַ שטילע, איניגערלעכע טרייסט פילט־אָן זיין האַרץ און ער גייט ווייטער —

„גאָט, גאָט, גרויסער גאָט,
לאָמיר דאַווענען מנחה״

אַז ייִדען װעלען גײן קײן ארץ-ישראל
װעט זײן גרױס די שמחה...״

װוּ איז הײנט יענער ייִד? װוּהין איז ער פֿאַרשװוּנדען? איך זע אים הײנט ניט. איך הער אים ניט.

איך זע נאָר הײנט דעם שאָטען פֿון יענעם ייִדען, אָבער ניט אים זעלבסט. װעט ער קײנמאָל ניט קערען צוריק?

איז ער פֿאַרשװוּנדען מיט די שאָטענס פֿון טאָג, אָדער ער האָט „עלית-נשמה" געהאַט און ער װעט צו אונדז צוריק-קערען מיט אַ שײן פֿון העכערע, ליכטיקערע װעלטען?...

אין די טרומײטען פֿון דער װעלט-מלחמה, — צי הערט זיך ניט אַמאָל פֿון װײט, אױך די ערשטע תקיעות פֿון שופר של משיח?...

די מדה פון „תפארת“.

(געדאנקען).

דער זוהר און אלע ספרי קבלה זענען פול מיט געדאנקען וועגען „יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה“. וואס מיינען זיי, די מקובלים, מיט „קודשא בריך הוא“ און וואס מיינען זיי מיט „שכינה“? דערויף ענטפערען זיי: „קודשא בריך הוא“ דאס איז „זעיר אנפין“ (זעקס מדות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד); „שכינה“, אבער, איז די מדה „מלכות“.

דאס איז, אבער, אויך גאנץ ווייניק קלאר. כדי צו דערקלערען דאס, מוז מען פארלייגען אלע יסודות פון קבלה, נאר עס איז נישט דא דאס ארט דערצו. אין קורצען קאנען מיר, אבער, באמערקען: ז״א (זעיר אנפין)—הייסען אין קבלה די מדות, דורך וועלכע גאט פירט די וועלט, ווי זיי זענען אליין פאר זיך, ווי זיי זענען אין זייער געטלעכער הויכקייט. אין „שכינה“, אין „מלכות“, ווערען זיי אין דער וועלט אנטדעקט, באוויזען, אויסגעשפראכען. די „שכינה“ (דאסזעלבע, ווי די מדה מלכות) הייסט, אלדזא, אפט „דבור“, „מאמר“, ווייל דער „דבור“ (ריידר) אנטדעקט דאס, וואס איז אינעווייניק געטראכט געווארען. „שכינה“ הייסט, אלדזא, די עפענטלעכע נאטהייט.

אונטער „קודשה בריך היא“ פארשטייען, אבער, אפטמאל די מקובלים נאר די מדה „תפארת“. דעמאלט האט שוין דער אויסדרוק „יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה“ א מער עססעטישען זין.

באַטראַכטען עסטעטיש דעם אויסדרוק,—הייסט ער אייגענטלעך: די געטלעכע, העכערע שיינהייט פאַראייניקט מיט דער וועלטשיינהייט.

„תפארת" וועט הייסען — די ריינע געטלעכע שיינהייט; „שכינה" וועט הייסען די געטלעכע אַלוועלטלעכע שיינהייט. „תפארת" האָט מיט דער וועלט נישט צו טון; „שכינה" איז מיט דער וועלט, אין דער וועלט און נאָר אין דער וועלט.

אַמאָל איז די וועלט אינגאַנצען פאַראייניקט מיט גאָט. דאַן ווערט שמחה וחדוה אין אַלע עולמות עליונים. די געטלעכע שיינהייט שיינט העל, אָפען, קלאָר פאַר אַלעמען און אין אַלעמען. עס ווערט אַלץ אויסגעלייטערט, אויפגעהויבען. קומט עס, הייסט עס, פאַר דער „יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה", די פאַראייניגונג פון גאָט און וועלט, גאָט און מענטש, הימעל און ערד. עס טרעפט, אָבער, אַז די וועלט איז [פינצטער, פאַרזונקען, דערווייטערט פון שעפער, פאַרשלאָסען אין זיך, אָפגעטיילט און דערווייטערט. דאַן קומט פאַר דער „פירוד" (אָפשייד), די שכינה ווערט דערווייטערט פון „קודשא בריך הוא" עס בענקט אפילו, עס פילט, אַז עס פעלט עפּעס, מען קאָן, אָבער, צו דער גאָטהייט נישט צוגיין;— צו פיל דערווייטערט איז זי, צו פיל אָפגעטראָטען.

און גרויס איז דאַן דער צער פון דער „שכינה". די שיינהייט זוכט איר געטלעכען שורש, זי וויל דערהויבען ווערען, אויסגעלייזט ווערען; זי איז, אָבער, אין דער וועלט פאַרזונקען, די וועלט-פינצטערניש נעמט זי אַרום, די וועלט-קייטען פאַרבינדען זי. זי איז בא דער וועלט אין געפענגעניש, זי קאָן צו זיך נישט קומען, זי קאָן פון איר צרה נישט באַפרייט ווערען.

נאָר עס איז גרויס דער צער. און וואָס עס ווערט גרעסער די בענקשאַפט נאָך דער געטלעכער שיינהייט, ווערט די וועלט אַלץ מער באַפרייט. עס ווערט גרעסער די בענקשאַפט און עס הייבען אָן ביסלעכווייס די קייטען אַראָפּצופאַלען, עס הייבט זיך אָן די תפיסה ברעכען, עס הייבען אָן פליגלען

וואַקסען.

דער צער ווערט פֿאַרוואַנדעלט אין בענקשאַפֿט, די שטענדיקע לייַדענשאַפֿטלעכע בענקשאַפֿט — אין פֿאַרשטעלונגען, די פֿאַרשטעלונגען — אין וואָס מער נאָנטקייַט צו דער גאָטהייט.

און די שכינה הייבט אָן ביסלעכווייַס באַפֿרייַט ווערן, און עס הייבט אָן ווידער פֿאַרקומען דער יחוד; פֿון אָנהייב טעגווייַס, מאָמענטענווייַס, דערנאָך מער און מער, ביז וואַנען עס הייבט ווידער אָן שייַנען די האָפֿנונג, ביז וואַנען דער גרויסער טאָג ווערט אַלץ נענטער און נענטער.

און ניצוצי קודשה (פֿונקען פֿון הייליקייַט) זענען אין דער גאַנצער וועלט פֿאַרזייט און פֿאַרשפּרייט. אומעטום זענען זיי, אומעטום, אַפֿילו אין די אומרייַנסטע, שמוציקסטע ערטער. מען דאַרף נאָר זיי קאָנען אויפֿזוכען, מען דאַרף נאָר קאָנען אויפֿקלייַבען זיי, צוזאַמענשטעלען זיי, מען דאַרף נאָר אויפֿזוכען זיי, ווו זיי זענען ניט פֿאַראַן, כּדי זיי פֿאַרצושטעלען אין איין גרויס בילד, כּדי זיי צו ברענגען צו איין שעפֿונג.

און דאָס גרויסע געטלעכע בילד איז אַ קומה שלמה, אַ געטלעכער אָרגאַניזם, עס ווערט אַ מרכבה פֿאַר די גאָטהייט, די וועלט ווערט רייַנער און העכער, שענער און ליכטיקער.

ווי זשע קלייַבט מען, צונויף אָט די ניצוצי קדושה? זוכט מען זיי. און ווי זוכט מען זיי? ווי מאַכט מען פֿון פֿאַרשידענע זאַכען איינס?

דערמיט באַשעפֿטיקט זיך די קבלת האַר"י, דערמיט באַשעפֿטיקט זיך אויך די חסידות. וואָס אָנבאַלאַנגט, אָבער, צו שייַנהייַט, דאָ האָט די חסידות איר באַזונדער טיפֿען בליק.

אין חסידות גייט עס אַריין זייער „אין אַ הויכען דרך פֿון „העלאת המחשבות הזרות" — אויפֿהייבען די פֿרעמדע געדאַנקען (די שלעכטע געדאַנקען).

דער וועג איז אַפֿילו, לויט אייניגע פֿאָרשטייער פֿון חסידות, זייער געפֿערלעך. דער רב מלאַדי זאָגט אָן, מען זאָל זיך ניט פֿאַרנעמען מיט אויפֿהייבען די מחשבות זרות. אויף יענע חסידישע כּתבים, וואָס פֿאַרנעמען זיך פֿיל דערמיט, זאָגט ער, אַז

זײ האָבען שלעכט פֿאַרשטאַנען זײער רבינס (בעש"ט) כּונה. רבי נחמן בראַסלאַווער הײסט די גרויסע צדיקים אָדער, בעסער געזאָגט, דעם גרעסטען צדיק (וואָס ער איז בבחינת משה משיח) זיך דערמיט באַשעפֿטיקען. פֿאַר אַלעמען האָט ער, אָבער, אַנ'אַנדער כּלל: אַל תכנס עם כּתוייך בטוען ונטען (זאָלסט ניט אַרײַן אין טענות ומענות מיט זײנע רײצענדע געדאַנקען). פֿאַר די, וואָס פֿאַרשטײען גוט דעם בעש"טס מײנונגען איז, אָבער, קלאָר, אַז דער ענין פֿון אויפֿהײבען די מחשבות זרות איז בײַם בעש"ט געוועזען אײנער פֿון די גרעסטע עיקרים.

כּדי צו פֿאַרשטײן עס ווי געהעריק איז, מוז מען זײן באַקאַנט, כאָטש אין אַלגעמײן, מיט'ן בעש"טס מײנונג אויף גוטס און שלעכטס.

די גאַנצע וועלט איז גאָטהײט (אלהות). גאָט און וועלט — דאָס איז אײנס. אויסער גאָט איז גאָר נישטאָ. אַלץ, אַלץ איז גאָטהײט, וואָס דו הערסט, וואָס דו זעסט, וואָס דו פֿילסט, וואָס דו דענקסט. אין גוטס און אין שלעכטס, אין פֿרײד און אין ווײ, אין הויך און אין דער נידער, אין גרויס און אין קלײן, אין שײן און אין מאוס — אומעטום איז די גאָטהײט. דאָ שײנט זי אָפֿען, דאָרטען איז זי פֿאַרבאָרגען און באַהאַלטען, זי איז, אָבער, אומעטום גלײך פֿאַראַן.

אַלץ, אַלץ איז אותיות פֿון דער תּורה, צרופֿים פֿון גאָטס געדאַנק, פֿאַרשידענע דערשײנונגען פֿון אײן זאַך, פֿאַרשידענע איברים פֿון אײן גוף; דער גרויסער מלך גאָט איז אין דער גאַנצער וועלט אַנטדעקט, אַלע זענען זײנע און ער איז אַ עמענס.

ווען אַלעס איז גאָטהײט, צי קאָן מען דען אײגענטלעך רעדען פֿון שלעכטס, בײז זינד, מאוס, אומרײנקײט? אַז אומעטום איז גאָט גלײך פֿאַראַן, קאָן מען דען חלוקים מאַכען? צי קאָן מען דען זאָגען: דאָס איז גוט און דאָס איז שלעכט, דאָס איז כּשר און דאָס טריף, דאָס איז רײן און דאָס איז אומרײן? איז דען נישט אַלץ גלײך? זענען דען נישט אַלע אותיות גלײך? זענען דען נישט אַלע איברים גלײך?

וואָלט דער בעש"ט זיך פֿאָרגעשטעלט די גאָטהייט, ווי שפינאָזאַ, וואָלט ער אויך מוזען זאָגען צוזאַמען מיט שפינאָזען, אַז אַלע פֿאָרשטעלונגען פֿון גוטס און שלעכטס, פֿולקאָמען און נישט פֿולקאָמען, זענען ריין מענטשלעכע. די ריינע גאָטהייט האָט מיט זיי נישט צו טון. ווייל מענטשען האָבען נישט קיין פֿולקאָמע אידעען, דוכט זיך זיי, אַז דאָס איז גוט, און דאָס — שלעכט. דער אַלוועלטלעכער עצם — נאַטור — גאָט — איז נישט גוט און נישט שלעכט. מענטשען ליבען, פֿרייען זיך, ליידען, לעבען, שטאַרבען — צו גאָט, אָבער, האָט עס נישט.

דער בעש"ט, אָבער, כאָטש ער האָט געדענקט אין געוויסען זין פּאַנטעיסטיש, כאָטש ער האָט תמיד געזען די איינהייט פֿון גאָט און וועלט, האָט ער דאָס זיך, אָבער, אין גאַנצען אַנדערש פֿאָרגעשטעלט. גאָט און וועלט איז איינס, גאָט איז, אָבער, אין דער וועלט נישט געבונדען. די וועלט אינגאַנצען איז אַ מין פֿאַרבלענדעניש, אַ מין פֿאָרשטעלעניש פֿון גאָט. וויל ער, ווערט זי שוין אויס. די וועלט איז פֿון איין זייט די גאָטהייט אַליין. פֿון דער צווייטער זייט איז זי, אָבער, אַ שעפּפֿונג, אַ קונסטווערק, אַ מייסטערווערק. אַלס אַ שעפּפֿונג האָט זי, די וועלט, איר ציל, זי ווערט צו איר ציל פֿון צייט צו צייט נענטער, זי גייט אַלץ העכער און העכער, ריינער און ריינער.

שפינאָזעס גאָט איז אָהן לעבען, אַ ריינע אידעע, דעם בעש"טס גאָט איז, אָבער, דאָס, וואָס לעבט, שטרעבט, וואַקסט און בליט, ליידט און דיכטעט, דענקט און שאַפֿט, — צו וואָס עס רייסט זיך דאָס האַרץ און גלוסט די נשמה. דעם בעש"טס גאָט איז אין מענטשען, אפֿילו זיינע פֿעלערען און ליידען, זיין זינד און קליינלעכקייט.

דעריבער קאָן אויך דער בעש"ט נישט זאָגען, ווי די, וואָס טראַכטען, אַז דאָס שלעכטס האָט קיין ממשותדיקען קיום נישט. ניין! דאָס שלעכטס האָט אַ ממשות. מיר פֿילען עס, ווי מיר קערען זיך און ווענדען, מיר זעען זיין ווירקונג אויף יעדען שריט און טריט, מיר הערען זיין שווערען אָטעם. האָט

דען קיין מבשותריקן קיום נישט דאָס, וואָס לאָזט אונדז ניט לעבען, קיועלט און פּייניקט אונדז פֿון וויג ביז'ן קבר?

דער בעש"ט דענקט דעריבער אַזוי: דאָס שלעכטע איז די קלענצטע מדרגה פֿון גוטס. דאָס שלעכטס איז נישט קיין היפך פֿון גוטס, נאָר דאָסזעלבע גוטס אין זייער אַ קליינער מאָס. מחמת מענטשען זעען נישט אָט דאָס ביסעל גוטס, וואָס דערין איז פֿאַראַן, רופֿען זיי דאָס אָן שלעכטס. אין יעדער זאַך פֿון דער וועלט זענען דאָ פֿאַרשידענע מדרגות פֿון דעם העכסטען ביז דעם נידעריקען. דאָס גוטס האָט אויך זייער פֿיל פֿאַרשידענע מדרגות, אין די העכע מדרגות איז דאָס גוטס זייער גרויס, אין די נידעריקע—ווייניקער. אין דער נידעריקסטער—גאָר ווייניק. עטוואָס גוטס איז, אָבער, אומעטום פֿאַראַן; אָהן דעם וואָלט עס גאָר נישט געקאָנט עקזיסטירען.

דאָס שלעכטס האָט, דעריבער, אַ ממשות, אָבער עס עקזיסטירט אַלס די קלענצטע מדרגה פֿון גוטס און עס קאָן דערהויבען ווערען.

מאַכט די דערמאָנטע הנחה ברייטער און טיפֿער, פֿאַר־שטייט איר שוין גאַנץ גוט, ווי מען דאַרף שטרייטען מיט דעם שלעכטס, מען דאַרף דאָס שלעכטס נישט אויסרייסען, מען קאָן נישט אויסרייסען דאָס וואָס גאָט באַשאַפֿט, מען דאַרף עס פשוט אויפֿהייבען, דערהעכערען. אַלץ, וואָס געפֿינט זיך אויף די נידעריקע מדרגות דאַרף מען אויפֿהייבען אויף העכערע מדרגות. בשעת עס געפֿינט זיך אויף די נידעריקע מדרגות הייסט עס—גוטס.

איין בוים, אויף אים זיינען פּירות פֿאַרטיקע, נישט פֿאַרטיקע. נישט דערוואַקסענע און אפֿילו ויערעמדיקע; איין מאַטעריאַל—און פֿון אים מאַכט מען כלים בעסערע, ערגערע, גאָר שלעכטע. עס צעברעכען זיך די כלים און עס בלייבען שטיקלעך שערבלעך. קיין היפך איז דאָ נישטאָ; עס זענען פֿאַראַן נאָר פֿאַרשידענע מדרגות—אייניקע מער פֿולקאָמע, אַנ־דערע ווייניקער פֿולקאָמע און ווידער אַנדערע גאָר ווייניק פֿולקאָמע.

אויפ'ן בעש"טס לשון הייסט עס אזוי: יעדע וועלטלעכע ליבע, יעדער וועלטלעכער שרעק, איז אַן'אָראָפּגעפאַלענע געטלעכע יראה, יעדע וועלטלעכע שיינהייט איז אַן'אָראָפּגעפאַלענע געטלעכע שיינהייט, יעדע וועלטלעכע חכמה איז אַן'אָראָפּגעפאַלענע חכמה עליונה.

וואָס האָט, אלזוא, דער מענטש צו טון? ער דאַרף צונעמען די וועלט, ווי זי איז, ער דאַרף באַטראַכטען און פאַרשטעלען יעדע זאַך, ווי זי איז פאַראַן, ער דאַרף נאָר יעדע זאַך צוריק אומקערען צום שורש, ער דאַרף פון יעדער ליבע אַ געטלעכע ליבע מאַכען, פון יעדער שרעק אַ געטלעכע יראה מאַכען, יעדע שיינהייט צוריק אומקערען צו דער געטלעכער „תפארת".

באַטראַכטענדיק און פאַרשטעלענדיק, אַז אין יעדער זאַך איז פאַראַן גאָטהייט: זעענדיק אין יעדער זאַך באַזונדער עטוואָס געטלעכס, לאָזט ער דאָס „עטוואָס" און וויל דערגרייכען דעם כלל, דעם עיקר, דעם עצם. אַזוי ווערט יעדע זאַך דערהעכערט און פאַרגעטערט.

דו זעסט שיינהייט און ווילסט עס זינליך גראָב פאַרשטיין, דאַרפסטו גוט באַטראַכטען, אַז אין דעם, וואָס עס ציט מיך און געוועלטיקט איבער מיר, איז פאַראַן עטוואָס געטלעכס, אַז אין דער שיינהייט, וואָס איך זע, איז פאַראַן עטוואָס פון דער העכערער געטלעכער שיינהייט, אַז דער עיקר איז דערפאַר דאָס געטלעכע, וואָס דערין איז פאַראַן. צו וואָס-זשע איז איין שטראַל, אַז פאַר מיר איז די גאַנצע זון? וואָס איז פאַר מיר איין טראָפּען, אַז פאַר מיר איז דער גרויסער ים? איך דאַרף גאָט ליב האָבען—דאָרטען איז אַלעס פאַראַן.

אַזוי קומט דער מענטש פון דער שיינהייט, וואָס ער זעט, צו דער גאָטהייט. אַלעס קליינלעכע און זינלעכע פאַרשווינדט, און עס ווערט אַלץ ריין און הייליק.

די װעלט אַלס פֿאַרבלענדעניש.

אײנער פֿון די גרונט-עלעמענטען אין דעם בעש"טס װעלט-אַנשױונג איז דער באַקאַנטער אַפֿאָריזם, װאָס װערט געבראַכט פֿון זײַן נאָמען-װעגען אין פֿיל ספֿרים: „דאָס, װאָס די װעלט זעט אױס, װי אַ ממשותדיקע, קאָנקרעטע זאַך, איז— אַבסאָלוט פֿאַלש"; און אױב דאָס געפֿינט זיך נישט בײַ אים אין ערגעץ מפֿורש אַרױסגעזאָגט, לאָזט זיך עס, אָבער, קלאָר זען פֿון דעם משל, װאָס װערט געבראַכט אין „כתר שם טוב" (ערשטער טײל):

„עס איז געװען אַמאָל אַ מלך, אַ גרױסער חכם, האָט ער פֿאַרבלענדעט אַלעמען די אױגען און געמאַכט מױערען, טורעמס און טױערען, און ער האָט באַפֿעלען אַז מ'זאָל גײן דורך די דאָזיקע טױערען און טורעמס, און אין יעדען טױער באַזונדער האָט ער געהײסען פֿונאַנדערשיטען די אוצרות המלך; און אַמאָל איז ער צוגעגאַנגען צו אײן טױער און גענומען געלט און זיך אומגעקערט צוריק א. אַ. װ., ביז זײַן אײנציקער זון האָט דורכױס געװאָלט צוקומען צו זײַן פֿאָטער, דעם מלך. דאַן האָט ער געזען, אַז צװישען אים און זײַן פֿאָטער איז אין דער אמתען קײן שום מחיצה נישטאָ, װײַל אַלץ איז נישט מער, װי אַ פֿאַרבלענדעניש". דער געדאַנק פֿון דעם משל פֿאַרשטײט זיך אַלײן. גאָט באַהאַלט זיך אין אַ סך מחיצות און קלײדער. די גאַנצע װעלט איז פֿול מיט גאָטס כבוד און יעדע באַװעגונג און יעדער געדאַנק קומט נאָר פֿון זײַן ליבען נאָמען, און אױך אַלע מלאכים און די „היכלות"— אַלץ איז געשאַפֿען און געמאַכט געװאָרען פֿון אים אַלײן. די גאַנצע שעפֿפֿונג איז זײַן לבוש און אָט דער לבוש איז פֿון אים און אין אים...

די גאַנצע נאַטור איז אױף אַזאַ אופֿן בלױז אַנ'אײַנרעדעניש, אַ פֿאַטאַ מאָרגאַנאַ, אַנ'אילוזיע; אַלץ איז פֿאַרדעקט און באַהאַלטען, אַלץ איז פֿאַרבאָרגען; פֿאַר'ן בליק פֿון דעם העכערען מענטשען איז, אָבער, אַלץ אָפֿען און קלאָר. װען דער

מענטש קומט צו צו דער איבערציגונג, צו דעם אמת-ען באַוואוסטזיין, פֿאַרשטייט ער, אַז די גאַנצע נאַטור איז נישט מער, ווי אַ פֿאַרבלענדעניש, און ער באַגרייפֿט דעם אמתען „עפּעס״, די גאָטהייט. דאַן ווערען שוין ממילא בטל-ומבוטל אַלע שלעכטיקייטען און צרות, אַלע דינים און שטראָפֿען, וואָרום דער מקור פֿון די אַלע זאַכען איז דאָך בלויז דער וועלט-טעות, דעם מענטשענס איינרעדען זיך, אַז ער איז עפּעס, אַז ער איז ווירקלעך פֿאַראַן. ווען דער מענטש פֿאַרשטייט שוין, אָבער, אַז אַלץ אין דער וועלט איז נאָר אַ פֿאַלשע איינבילדונג, אַז גאָט האָט אַלץ געמאַכט, כדי ער, דער מענטש זאָל צוקומען צו דעם באַוואוסטזיין פֿון דעם, אַז פֿאַראַן איז נור די גאָטהייט—פֿאַרשטייט ער שוין אויך דאָס, אַז אַלערליי ליידען האָבען קיין שום ממשותדיקען יוערט נישט.

און ווען גאָט שטראָפֿט אפילו שטאַרק דעם מענטשען, און ווען ער דערווייטערט אים פֿון זיך, וואָס מער דער מענטש וויל צו אים נאָענט זיין,—זאָל אויך דער מענטש נישט אַריינפֿאַלען אין קיין יאוש, וואָרום עס טרעפֿט אַמאָל, אַז גאָט דערווייטערט אים פֿון זיך בכיוון, כדי ער זאָל זיך צו אים נאָך מער דערנענטערן, און „דאָס איז גלייך צו אַ מענטשען, וואָס האָט אַ קליינעם זון און ער וויל אים צוגעוויינען צום גיין; שטעלט ער אים אויף דר׳ערד און רוקט זיך אָפּ פֿון אים אַביסעל און רופֿט אים, ער זאָל צוקומען נענטער, און ווען דאָס קינד קומט שוין צו צום פֿאָטער, דערווייטערט ער זיך נאָך אַביסעל, און אַזוי אַ סך מאָל, ביז ער געוויינט אים צו צום גיין אַליין. אַזוי איז אויך גאָט ברוך-הוא: ער וויל שטענדיק, אַז דער מענטש זאָל נישט שטיין אויף איין אָרט, נאָר גיין פֿון איין מדרגה צו דער אַנדערער דורך תורה און מעשים טובים און גוטע מדות, ווי עס שטייט געשריבען: „ווויל איז דעם, וואָס האָט מורא פֿאַר גאָט און גייט אין זיינע וועגען״; דעריבער דערווייטערט זיך גאָט פֿון אים און שטראָפֿט אים כלומרשט, כדי ער זאָל נאָכזוכן זיינע מעשים און זיך דערנענטערן צו גאָט און גיין פֿון מדרגה צו מדרגה״.

וואָס מער גאָט דערוויטערט זיך פונם מענטשען, אַלץ מער דאַרף דער מענטש נענטער צו גיין צו גאָט דורך אונטער־טעניקייט און דעמוטיקייט און דבקות (באַהעפטונג); און וואָס שוואַכער דער קערפּער, אַלץ שטאַרקער דער שכל. די הויפּט־זאַך איז, דער מענטש זאָל געדענקען, אַז „אין יעדען מין צער, סיי אין גשמיות און סיי אין רוחניות, איז פאַראַן אַ היילקער פונק פון זיין געבענטשטען נאָמען, נאָר ער איז באַהאַלטען אין אַ סך לבושין (הילעס, קליידער), און ווען ער וועט זיך באַטראַכטען, אַז אפילו דאָ (אין זיין צער) איז אויך גאָט ברוך־הוא מיט אים, וועט אָפּגעדעקט ווערען דאָס לבוש און בטל ווערען דער צער":

און אויב עס וועט קומען איינער און פרעגען:

גוט, לאָמיר שוין אָננעמען, אַז די אַלע גשמיותדיקע און רוחניותדיקע שלעכטיקייטען פון דער גאַנצער נאַטור זענען נישט מער, ווי איינבילדונגען; אָבער פאָרט איז דאָך אָט די גרויסע איינבילדונג, וואָס מיר רופען זי אָן „וועלט", „נאַטור", „לעבען" א. אַ. וו., פון גאָט געשאַפען, און אויב קיין זאַך איז נישט אָפּגעטיילט פון אים, ווייל אַלץ איז פון אים און אַלץ איז אין אים", נעמט ער דאָך אַריין אין זיך אויך די איינבילדונג, וואָס איז דער מקור פון שלעכטס, היינט וויאַזוי־זשע אַנטהאַלט ער עס אין זיך די ביידע קאָנטראַסטען: גוטס מיט שלעכטס? אָדער מיט דעם בעש"טס אייגענעם נוסח: „אַזוי־ווי די שכינה איז כולל אין זיך אַלע עולמות (וועלטען) און דעם דומם (מינעראַלוועזען) און דעם צומח (פלאַנצונגס־וועזען) און דעם חי (לעבעדיקען, טיר־וועלט) און דעם מדבר (דעם רעדעוודיקען, דעם מענטשען) און אַלע גוטע און שלעכטע באַשעפעניששען, און די איינקייט איז די שכינה; היינט וויאַזוי קענען עס זיין צוויי הפכים (געגענזאַצען, קאָנטראַסטען) אין איין נושא (וועזען, געגענשטאַנד)?"

אויף דעם ענטפערט דער בעל שם טוב, אַז „דאָס שלעכטע איז בלויז די כסא (שטול) פאַר דאָס גוטע", און „ווען דאָס שלעכטס ברענגט צו גוטס,—ווערט עס אַ כסא

פאַר דאָס גוטע און אַלץ הייסט שוין גוטס", דאָס הייסט: „שלעכטס איז נישט דער געגענזאַץ פון גוטס, נאָר אַנ׳אונטערשטע מדרגה פון גוטס", ווייל אַלץ גייט נאָכ׳ן תכלית. און דער תכלית איז דאָך די העכסטע גאָטצערקענטעניש, ווו עס הערשט שוין קיין שלעכטס נישט...

נאָענט צום בעל-שם-טוב, אינם גרונט פון זיינע מיינונגען און אָנשויונגען איבער דער פראַגע פון גוטס און שלעכטס, איז זיין אייניקעל ר׳ נחמן ברעסלאַווער; ער צייכענט זיך, אָבער, אויס מיט מער שאַרפקייט, מיט מער פּאָעזיע און מיט אַנ׳אומגעווייגלעך מילדער באַרימהערציקייט צו דעם גאַנצען מענטשלעכען געשלעכט.

„אַלץ, וואָס עס פעלט דעם מענטשען, זאָגט ר׳ נחמן, סיי אין גשמיות און סיי אין רוחניות, איז דער חסרון דערפון אויך אין דער שכינה כביכול; נאָר ווען דער מענטש וועט וויסען, אַז דער חסרון איז אי אויבען (אין דער שכינה), אי אונטען (אין דעם מענטשען), וועט ער דאָך אַוודאי אַריינפאַלען אין גרויס צער און עצבות (טרויער), און נישט קענען דינען גאָט מיט שמחה, דעריבער דאַרף ער זיך באַרעכענען: וואָס בין איך און וואָסער ווערט האָט מיין לעבען, אַז דער מלך (גאָט) אַליין זאָל מיר דערציילען זיין חסרון? איז דען דאָ אַ גרעסערער כבוד פון דעם? און דערווייל קומט ער דורך דעם צו אַ גרויסער שמחה און די געדאַנקען זיינע באַניייען זיך",

אין אַלע צעשטרייטע און פאַרפלאָנטערטע אַפאָריזמען פון ר׳ נחמן ברעסלאַווער גייט אַדורך אָט דער געדאַנק: דעם מענטשנס לעבען איז בלויז אַ רייע פון אומגליקען און אָנשיקענישען, פון בהלות און ציטערנישען, אויב גאָט איז נישט מיט אים

„יעדער מענטש—זאָגט דער ברעסלאַווער—דאַרף שרייען צו גאָט און בעטען הילף בײַ אים ריכטיק, ווי ווען ער וואָלט זיך געפונען אין מיטען ים, הענגענדיק אויף אַ האָר, און דער ווינט שטורעמט און טראָגט די כוואַליעס ביז׳ן הימעל, אַזוי אַז מ׳הייס גאָרנישט, וואָס צו טון און ס׳איז כמעט גאָר קיין צייט

נישטאָ אַפילו צו שרײַבן: אוי! אין גרויס סכנה איז דער מענטש אויף דער וועלט, ווי יעדער ווײס עס פון זיך אַליין".

זײַער טיף איז זײַן מײנונג איבער דעם מענטשענס אַלע מיני פאַרלאַנגען, באַגערען און שטרעבונגען.

ער זאָגט:

„אויסער דעם, וואָס פון דער נאַטור אַליין שלעפּט זיך דער מענטש נאָך נאָך אַלע תאוות און שלעכטע מדות,—אויסער דעם איז עס נאָך געוואָרען בײַ זײ—בײַ די מענטשען—עפּעס אַ מין אמונה, אַז דאָס איז דעם מענטשענס תכלית, און יעדע כתה פון מענטשען האָט אויסגעקליבען באַזונדערע נאַרישקײטען, און מער פון צלע איז פאַרקראָכען און האָט געגרײזט יענע כתה פון מענטשען, וואָס האָט אויסגעווײלט דאָס געלט פאַר איר תכלית".

די נאַרישקײט פון די פאַרשידענע וועלטלעכע אײַנבילדונגען דערקלערט ער מיט דעם משל:

„דער יצר-הרע איז געגליכען צו אײנעם, וואָס גײט אַרום מיט אַ פאַרמאַכטער האַנט צווישען מענטשען, וועלכע ווײסען נישט, וואָס ער האָט דאָרט אין האַנט, און נאַרט אַלעמען אָפּ און פרעגט: וואָס האָב איך דאָ? יעדערער גלויבט, אַז אין האַנט ליגט דאָס, וואָס ער וויל האָבען, און דעריבער לויפען אַלע נאָך נאָך אים; דערנאָך עפענט ער אויף די האַנט און ווײַזט, אַז ער האָט אין איר גאָרנישט. דער יצר-הרע נאַרט אויך אַזוי אָפּ דער גאַנצער וועלט און אַלע לויפען אים נאָך, ווײַל יעדערער מײנט, אַז אין דער האַנט ליגט דאָס, וואָס ער דאַרף האָבען צו דערפילען זײַן תאוה; און ווען ער עפענט די האַנט—איז אין איר גאָר נישטאָ, וואָרום ס'איז נישטאָ קײן אײנער, וואָס זאָל דערפילען זײַן תאוה".

מיר געפינען אפילו, אַז רבי נחמן מיט זײַן תמימות איז צוגעקומען צו דעם זעלביקען געדאַנק, צו וועלכען דער פילאָזאָף שאָפּענהויער איז צוגעקומען, אַרויסגײענדיק פון אַ טיף-פילאָזאָפישען שטאַנדפּונקט; איך מײן דאָ דעם געדאַנק אַז אין דער צײַט, ווען די לײַדעז זענען עטוואָס פּאָזיטיווס. אין

דאָס פֿאַרגעניגען נישט מער, ווי די נעגאַטיווע זייט פֿון צער.

„אַלע קולות (שטימען) פֿון דער וועלט — זאָגט רבי נחמן — שטאַמען בלויז פֿון חסרונות (ליידען), וואָרום יעדער איינציקער באַזונדער שריט איבער זיין חסרון; און אפֿילו די שמחות פֿון דער וועלט זענען אויך נאָר דערפֿון, וואָס עפּעס אַ חסרון איז דערפֿילט געוואָרען."

פֿון דעם כלל שליסט ער, אָבער, אויס דעם צדיק, „וואָס אין זיין גליקלעכען לעבען איז קיין חסרון נישטאָ", „ווייל די גאַנצע וועלט איז פֿאַר אים נישט אַזוי וויכטיק, אַז עס זאָל זיך שיקען דערביי צו זאָגען: „חסרון". און דאָס איז נישט דערפֿאַר, וואָס דער צדיק האָט אַ שטיינערען האַרץ און פֿילט נישט די ליידען פֿון דער וועלט; אַדרבא: רבי נחמנס צדיק האַלט גאָר, אַז „די אַלע יסודות פֿון דער נאַטור, פֿון דער ערשטער עמאַנאַציע ביז דעם צענטראַלען פּונקט פֿון דער קערפּערליכער וועלט, האָבען בלויז דעם איינציקען צוועק: צו אַנטדעקען און אַרויסצווייזען גאָטס רחמנות", און „וואָס מער וויסען — אַלץ מער רחמנות"; דער צדיק פֿילט און פֿאַרשטייט אָבער, אין דער זעלביקער צייט די גאַנצע נישטיקייט און און קליינלעכקייט פֿון אַלע עולם הזה-עניגים, און דעריבער פֿאַרנעמען די יסורים קיין שום פּלאַץ נישט, — ער איז זיי אין האַרצען מבטל און שפּירט זיי גאָרנישט.

וואָס העכער דער מענטש הייבט זיך אויף, אַלץ נישטיקער און קלענער ווערען ביי אים די אינטערעסען פֿון אונזער וועלטעל מיט אירע געשעפֿטען, פֿאַרלאַנגען, צרות און ווייטיקען. באַזונדער האָט דעם דאָזיקען ענין דערקלערט דער רב מלאַדי אין זיין „אגרת הקודש": „דיר צו איבערצייגען — זאָגט דער רב — אַז נישט דאָס איז דער וועג פֿון גאָטס ליכטיקייט צו זיין אַריינגעטון אין קערפּערלעכע תאוות, און געזונטהייט, קינדער און מזונות (פּרנסה), דען אויף דעם האָבען די חז"ל (חכמינו זכרם לברכה: אונזערע חכמים, זייער נאָמען זאָל געבענטשט זיין) געזאָגט: זיי מבטל דיין ווילען פֿאַר זיינעם (גאָטס),

ד. ה. אז זיין (דעם מענטשענס) רצון (ווילען) זאל בטל ווערען במציאות און ער זאל אינגאנצען קיין רצון נישט האבען אין די ענינים פון דער וועלט, וואס ווערען אויסגעדריקט אין דעם פארלאנג פון געזונט, קינדער און מזונות, און ווי די חז"ל האבען געזאגט א. א. וו.

און די דערקלערונג פון דעם ענין איז דאס, אז דער מענטש זאל טיף גלייבען אין דעם באשעפער פון דער וועלט, ד. ה. אז די גאנצע נאטור איז אנטשטאנען פון גארנישט און ווען דער מענטש וועט קיין איין איינציקע מינוט נישט אויפהערען צו טראכטען וועגען דעם מיט זיין טיפען פארשטאנד און כסדר זיך פארשטעלען, אז ער איז אנטשטאנען פון גארנישט, ווי וועט דאס אים ארויספאלען אויפ'ן רעיון, אז אים איז שלעכט? דער אמתער מאמין פילט, אבער, קיינע יסורים נישט, און אלע ענינים פון דער וועלט האבען פאר אים אבסאלוט דעם זעלביקען ווערט צי זיי זענען יא דא, צי זיי זענען נישט דא א. א. וו.

פאסענד צו אונזער ענין זענען אויך די ווערטער פון „אדרת אליהו":

„איך האב געהערט אזא דערקלערונג פון דעם מאמר חז"ל: ווען א מענטש זעט, אז עס קומען אויף אים יסורים, זאל ער נאכזוכען אין זיינע מעשים דער אמתער גאטספארכטיקער און פרומער, פילט גאר קיינמאל נישט קיין יסורים, ווען ער איז אזוי צוגעבונדען צו גאט און האט אים אזוי שטארק ליב, אז אלץ איז בא אים גוט; דער, אבער, וואס איז נישט פרום מיט אן אמת, פילט באלד די יסורים, ווייל ער איז ווייט פון גאט און אפגעזונדערט פון אים און איז ארייַנגעגעבען נאר אין די עניני עולם הזה און אין די פארשידענע תאוות און פארגעניגענס פון לעבען, ער דערשפירט, דעריבער, גלייך די יסורים און וויל זיי אפשטויסען פון זיך, ווייל זיי געפעלען אים נישט; און דאס איז די באדייטונג פון דעם מאמר: ווען א מענטש זעט, אז עס קומען אויף אים יסורים, ד. ה. ווען

ער זעט די יסורים און שפּירט זיי, זאָל ער נאָכוען זײַנע מעשים".

בײַ דער דאָזיקער מײנונג האַלטען זיך אַלע גרויסע חסידים, כאָטש זיי זענען ווײַט אײנע פֿון די אַנדערע אין אַ סך אײנצעלהײטען. זיי זענען אײנגאַנצען מבטל די לײַדען פֿון דער וועלט, אויפֿהײבענדיק זיך גאַנץ הויך איבער איר מיט אירע לײַדען צוזאַמען. און דאָס דינט זיי אַלס מאַסשטאַב, אויף צו מעסטען די גרויסקײט פֿונ'ם גײַסט-מענטשען: אויב ער באַזיצט די קראַפֿט אײנגאַנצען צו איגנאָרירען די אינטערעסען פֿון דער קערפּערליכער וועלט, אויב ער קוקט אויף אַלע לעבענס-אינטערעסען, ווי אויף פֿאַרבײַגײענדע דערשײַנונגען, וואָס האָבען קײן באַדײַטונג ניט אַנטקעגען די הײליקע גײַסט-שטרעבונגען, — הײסט עס, אַז ער האָט ווירקליך דערגרײכט אַ הויכע מדרגה; קוים, אָבער, האָבען נאָך די ענינים פֿון דער וועלט אַ שטיקעל שליטה איבער אים און שטערען אים אין זײַן גײַסטקער טעטיקײט, אָדער זיי דערשלאָגען זײַן געמיט, איז עס אַ באַווײַז, אַז ער איז נאָך צוגעבונדען צו די קלײנליכקײטען פֿון לעבען און דער „אָנזען פֿון דער וועלט" הערשט איבער אים.

די דערהויבענע גײַסטיקע שטימונג פֿון דעם אמתען חסיד האָט קלאָר אויסגעדריקט און געשילדערט דעם לאַדיער רבס זון, דער גרויסער עקסטאַטיק און טיפֿער דענקער דער רבי ר' בער, ווען ער באַטאָנט די ענלעכקײט צווישען דעם טיפֿען אינערלעכען טרויער פֿון יעדען גײַסט-מענטשען און דער התלהבות'דיקער נשמה-שמחה, וואָס עס פֿאָדערט די הײסע אמונה.

ער זאָגט אין זײַנע „שערים" אַזוי:

„דער, וואָס זײַן האַרץ איז שטענדיק פֿאַרזאָרגט, שטײט זײער אויף אַ הויכער מדרגה, וואָרום (ער איז דאָך פֿאַרזאָרגט) ניט דערפֿאַר, וואָס ער וויל עפּעס דערגרײכען, נאָר ווײַל די אינערליכע נקודה פֿון זײַן האַרצען איז אַזוי שטאַרק פֿאַרבונדען מיט דעם עצם פֿונ'ם אין-סוף — (אומענדליכען, גאָט), אַז אַלע אַנדערע פֿאַרלאַנגען האָבען פֿאַר אים קײן שום באַדײַטונג, דעריבער זאָרגט זיך שטענדיק זײַן האַרץ: ווען וועט ער שוין

זען די שיין פון דעם לעבעדיקען גאָט, דעם אמת פון דער אומענדלעכער ליכטיקייט. און די דאָזיקע דאגה איז אַזוי שטאַרק, אַז ער איז פּראָסט מבטל אינגאַנצען זיין וועזענטלעך לעבען, וואָס האָט קיין שום ממשות נישט קעגען דער אמתער, אינערלעכער ליכטיקייט פון זיין חיות און קעגען דעם גליק פון באַהעפטען די אייגענע נשמה מיט דער (געטלעכער) אייביקייט. און דאָס איז די זעלביקע מדרגה פון דעם פרייליכען לעבען און פון די אייביקע פאַרגעניגענס, וועלכע שטאַמען פון דביקות און עצמות פונם אין סוף, וואָס מיר געפינען בא די גרויסע צדיקים, ווי משה רבינו, למשל, וואָס איז געשטאָרבען „בנשיקה“ (געקושטערהייט) אין זיין טיפער געטלעכער דביקות (באַהעפטונג) און פאַר זיין לעבען האָט אויך די שכינה אַרויסגערעדט פון אים און די שטאַרקע ליכטיקייט פון דעם אומענדלעכען האָט באַלויכטען זיין נשמה און זיין שטראַלענד פנים.“

נאָך מער פון דעם לעצטען האָט געזוכט אויסצוגעפינען דאָס גלייכגעוויכט צווישען דעם טיפען טרויער און דער גייסטיקער דערשלאָגענקייט פון איין זייט, און דער דערהויבענער מונטערער נשמה-שטימונג פון דער צווייטער זייט, — זיין תלמיד — דער ווייניק באַקאַנטער אָבער אומגעוויינלעך טיפער מעטאַפיזיקער ר׳ אייזיק עפשטיין אין זיין „השפלות והשמחה“:

„וואָס עס ווערט דערמאָנט אין דער גמרא דער ענין פון „גם זו לטובה“ הייסט עס אַזוי: די דאָזיקע צדיקים האָבען געשפּירט דעם פ אַ ר ג ע נ י ג ע ן, וואָס עס האָבען אין זיך די י ס ו ר י ם דאָס איז געגליכען צו די זייער שטאַרקע געטראַנקען, וואָס איינער טרינקט זיי און פילט אַ גוטען טעם אין דעם, ווייל ער איז אַ שטאַרקער פון דער נאַטור און האָט אַ געזונטען קאָפּ; אַן אַנדערער, אָבער, טרינקט די זעלביקע משקה און קען דאָס נישט פאַרטראָגען, ווען ער האָט אַ שוואַכע נאַטור און אַ שוואַכען קאָפּ אַזוי, אַז ער איז צו-שוואַך צו געניסען פון דער הנאה, וואָס דער ערשטער האָט פון דער דאָזיקער ברענענדיקער שאַרפקייט. פאַר אים איז די שאַרפקייט אַ ווייטיק, אַ רייסעניש, כאָטש אין דער אמתן ווירקט דאָס

אויף אים אויך גוט! און יענע חכמים, וואס האבען געזאגט: „גם זו לטובה", האבען געהאט אין זיך אט די שטארקייט פון דער נאטור; זיי האבען ארויסגעזאגט זייער צופרידענהייט און אויסגעדריקט אין אנ׳אויסערליך געפיל די באהאל־טענע גוטסקייט, וואס איז פאראן אין דער שארפקייט פון די יסורים. אנדערע ווידער זענען פאראן, וואס האבען נישט דעם גרויסען כח, אויסצודריקען אויסערליך זייער פארגעניגען דערפון; אבער אינערליך פילען זיי פונדעסטוועגען די פאר־בארגענע גוטע זייטען פון די אלע צרות; אויף די האט מען געזאגט: זיי פרייען זיך מיט זייערע יסורים, דאס הייסט זיי שפירען טאקע ממש די יסורים און פונדעסטוועגען פרייען זיי זיך, ווייל זיי שפירען אויך דאס גוטע, דעם פארגעניגען."

צוויי נשמות אין׳ם מענטשען.

(לויט׳ן „תניא״)

דער מעטאָד פֿון תניא אין דער פֿאָרשונג פֿון דער נשמה איז דער אַלטער, אַלטער מעטאָד פֿון איוב: „מבשרי אחזה אלוה״ (פֿון מיין לייב זע איך גאָט). דעם מענטשענס נשמה, ווייבאַלט זי איז פֿון אויבען גענומען, איז זי אַ שפּיגעל פֿון אָט דעם אויבען. אַזוי ווי די זון שפּיגעלט זיך אָפּ אין אַ טראָפּען וואַסער, אַזוי שפּיגעלט זיך אָפּ די גאַנצע אומענדליכקייט אין דעם מענטשענס נשמה. קענען מיר נישט אויפֿפֿאַסען די געטלעכע זון, ווי זי איז אַן און פֿאַר זיך, קענען מיר זי דאָך אויפֿפֿאַסען לכל הפּחות אויף וויפֿיל זי שיינט אַריין אין אונז זעלבסט. אויך דאָס וועזענטלעכקייט (עצמות) פֿון אונזער אייגענער נשמה איז אונז ניט באַקאַנט. מיר ווייסען, אָבער, און באַגרייפֿען אירע הויפּטקרעפֿטען (כחות) און אירע אויסערונגען (לבושים). אַנאַליזירען מיר קלאָר און גענוי אָט די כחות און די לבושים ווייסען מיר פֿון וואָסערע עלעמענטען זיי פֿאַשטייען און וויאַזוי אָט די עלעמענטען ווערען פֿאַראייניקט איינע מיט די צווייטע און ווערען אָפּגעשטויסען איינע פֿון דער צווייטער; ווייסען מיר וויאַזוי די פֿונאַנדערגעגלידערטע עלעמענטען ווידער צו ברענגען צו איין אַחדות (צו אַ העכערען סינטעז) און וויאַזוי זיי ווערען ענדלעך בטל אין עצמות הנפֿש, — קענען מיר אונזער אייגענעם נפֿש נעמען אַלס משל, אַלס סימבאָל פֿון דעם העכערען, פֿון דעם געטלעכען, פֿון דעם אומפֿאַסבאַרען און צו באַגרייפֿען, וויאַזוי אַלעס קומט פֿון דעם אחד (אייניאונאיינצ קען) און אַלץ קערט ווידער צום אחד.

קודם כל מוז מען, אָבער, קלאָר מאַכען זיך וואָס רופֿען מיר אָן מיט׳ן נאָמען „נפֿש״.

פֿון אײביק אָן איז דאָ אַ מחלוקת צווישן דעם גלויבן פֿון אײן זײט און דער פּאָזיטיווער „וויסענשאַפֿט" און מאַטעריאַליסטישער פֿילאָזאָפֿיע פֿון דער צווייטער זײט. דאָס גלויבן באַטראַכט דעם מענטשענס נפֿש אַלס עטוואָס, וואָס איז לחלוטין ניט אָפּהענגיק פֿון דעם קערפּער, וואָס לעבט זיך זײַן רוחניותדיק לעבן און פֿאַרהאַלט זיך צום קערפּער ווי אַ הער צו זײַן קנעכט; ריכטיקער געזאָגט, דער קערפּער איז נאָר דער אויסערלעכער לבוש פֿון דעם נפֿש אַזוי, אַז ווען אָט דער לבוש ווערט אַראָפּגעוואָרפֿן בלײַבט דער נפֿש לעבן ווי געווען. די מאַטעריאַליסטישע פֿילאָזאָפֿיע זעט אין דעם, וואָס מען רופֿט אָן ווילען, שכל, גײַסט, נישט מער, ווי העכערע פֿאַרוויקעלטערע און קאָמפּליצירטערע קרעפֿטן פֿונ'ם קערפּער. אונטער'ן נאָמען „נפֿש" דאַרף מען פֿאַרשטײן נישט מער, ווי אָט דעם גאַנצן קאָמפּלעקס פֿון אָט די העכערע קערפּערלעכע קרעפֿטן. דער שכל, אָדער אַנ'אַנדער פּסיכישער אַקט, איז נישט מער, ווי אַ פֿונקציע פֿונ'ם מוח, אמת זייער אַ קוואַליפֿיצירטע פֿונקציע, נאָך, אָבער, נישט מער, ווי אַ פֿונקציע. די פּסיכיע בכלל איז, אַלזאָ, נישט מער, ווי דער סך-הכל פֿון אַלע העכערע פֿונקציעס פֿון די געהירן. ווען עס הערט אויף די טעטיקייט פֿון די געהירן, דאַן איז אויך אַ סוף צו יעדן פּסיכישן לעבן. וועגן דעם לעבן נאָכ'ן טויט קען, אַלזאָ, גאָר קיין רייד נישט זײַן.

די אידעאַליסטישע פֿילאָזאָפֿיע איז מער געניגט צום גלויבן, ווי צו דער אויפֿפֿאַסונג פֿון די מאַטעריאַליסטן. איבערהויפּט קעמפֿט די אידעאַליסטישע פֿילאָזאָפֿיע קעגן דער באַהויפּטונג פֿון די מאַטעריאַליסטן, אַז דער גײַסט איז אַ פּראָדוקט פֿונ'ם קערפּער. לויט דער באַהויפּטונג פֿון די אידעאַליסטן קען נישט די מאַטעריע — מעגן אירע קרעפֿטן זײַן ווי פֿאַרוויקעלט און ווי קוואַליפֿיצירט, — פּראָדוצירן איר פֿולען קעגנזאַץ — **גײַסט**.

די פּאָזיטיווע וויסענשאַפֿט, וואָס ווייכט גלײַך אָפּ אי פֿונ'ם מאַטעריאַליזם, אי פֿונ'ם אידעאַליזם, כאָטש זי אָנערקענט

דעם צוזאַמענהאַנג צווישען קערפּער און גייסט, כאָטש זי באַווייזט אויף שריט און טריט וויאַזוי קערפּער איז אָפּהענגיק פון גייסט און גייסט פון קערפּער, כאָטש זי באַווייזט באותות ובמופתים, אַז עס גיבּט נישט קיין איין זעעלישע באַוועגונג, וועלכע דער קערפּער זאָל נישט באַגלייטען מיט אַ געוויסער ענדערונג, דאָך קומט זי, אינ'ם געשטאַלט פון איהרע העכערע פאָרשטייער נישט צום פּאַראַלעליזם (גלייכטעטיקייט פון גייסט און קערפּער), נאָר צום באַשלוס, אַז די וועזענטלעכקייט פון דער פּסיכע („נפש") איז אונז לחלוטין אומבּאַקאַנט. מיר ווייסען נאָר איהרע אויסערונגען, וועלכע גייען האַנט בּאַ האַנט מיט די פיזישע אויסערונגען, אָבער וואָס איז לויט איהר עצם מהות, וואָס איז לויט איהר אורשפרונג און אייגענטלעכער טבע—דאָס איז פאַר'ן פאָרשערס אויג אינגאַנצען פאַרהילט.

די יידישע מיסטיק (קבלה) האָט, אָבער, אין דעם גאָר אַנ'אַנדער שיטה.

רבי חיים וויטאַל און נאָך איהם דער רב זעען אין דעם מענטשען צוויי נפשות. דערמיט קומען אַלע קריגערייען וועגען דעם מענטשענס נפש צו אַ העכערער איינהייט. דאָ ווערט נאָך נישט גערעדט וועגען די גאָר הויכע ספערען פון דעם מענטשענס אינערלעכער וועלט ווי „רוח" נשמה" „חיה" „יחידה", נאָר וועגען דער ספערע, וואָס הייסט „נפש". ווילען די מקובלים האָבען, אַז אויך אַט די זעעלישע ספערע, וועגען וועלכער אַלע רעדען, איז באמת נישט איין ספערע, נאָר צוויי באַזונדערע ספערען. עס איז דאָ אינ'ם מענטשען אַ „נפש הטבעית" (נאַטירלעכע זעעלע) און אַ „נפש אלהית" (אַ געטלעכע זעעלע). די נאַטירלעכע זעלע רוט אין דעם מענטשענס בלוט און איז אָפּהענגיק פונ'ם מענטשענס פיזישען לעבען; די געטלעכע זעעלע רוט, אָבער, נאָר אינ'ם מענטשענס שכל און איז דורכויס אַקטיוו. די נאַטירלעכע זעעלע איז אַ ריין אָרגאַנישע זעעלע, זי איז דורכויס איינגעוואָרצעלט אין אַלע געוויינלעכע נאַטירקרעפטען. לויט איהר אָפּשטאַמונג, נייגונגען און סימפּאַטיעס

איז זי דורכויס ערדיש און וועלטלעך. דערביי איז זי גאָר נישט, ווי עס מיינען אַלערליי מעגלעכסטע טעאָלאָגען, דורכויס נידעריק, שלעכט און זינדיק. אדרבא! זי קען אין זיך האָבען זייער און זייער גוטע און שיינע אייגענשאַפטען, ווי ליבע, פריינטשאַפט, רחמנות, וכדומה. עס זענען דאָ אַלערליי „נאַטירלעכע זעעלען": עס זענען דאָ באמת פינצטערע און שלעכטע זעעלען, וואָס שטאַמען, לויט דער טערמינאָלאָגיע פון דער קבלה, פון שלש קליפות הטמאות (דריי אומריינע אויסערלעכקייטען) — **רוח סערה, ענן גדול ואש מתלקחת** (שטורמווינט, גרויסער וואָלקען און בראַנדפייער). עס זענען, אָבער, דאָ „נאַטירלעכע זעעלען", וואָס שטאַמען פון „נוגה" (שיין). אָט די קליפה (אויסערלעכקייט), ווי עס ווייזט שוין איר נאָמען „נוגה" (שיין), ענטהאַלט זי אין זיך אי גוטס אי שלעכטס (שיין, אָבער אָהן הייליקער ממשות). די לעצטע זעעלען קענען אין זיך האָבען נאַטירלעכע גוטע מדות, — מען איז, אָבער, מיט דעם גוטען אין זיי נישט זיכער. עס קען קומען דאָס שלעכטע און פאַרווישען דאָס גוטע. עס קומען די ליידנשאַפטען, גאוה, כעס און פאַרטונקלען דעם ליכטיקען שיין. אַנדערש באַשטייט, אָבער, די זאַך מיט דער „נפש האלהית", וואָס איז דאָ אינ'ם מענטשען. זי וועט שוין קיינמאָל פונ'ם גוטען נישט אָפּטרעטען; זי וועט שוין קיינמאָל פונ'ם רעכטען וועג נישט אַוועקגיין; זי וועט זיך שוין פון קיין זאַך אין דער וועלט נישט לאָזען פאַרפירען. זי איז לויט איר טיפסטען **מהות** — ריינע געטלעכקייט. וויאַזוי־זשע קען זי זינדיקען?

אָט די באַהויפּטונג פון די מקובלים שטימט באמת מיט דעם איינפאַכען און קלאָרען זין פון דער תורה. פון איין זייט זעט מען אין דער תורה כמעט ווי אַ מאַטעריאַליסטישע אויפפאַסונג פון „נפש". איר לעזט דאָרט: „כי אדם הוא הנפש" און „נפש כל בשר דמו הוא". פון דער צווייטער זייט זעט איר, אָבער, אַז די תורה שטיצט אירע מצוות אויף דעם הויפּט־זאַך: „כי בצלם אלהים עשה את האדם". וואָס־זשע מיינט מען מיט אָט דעם „צלם אלהים"? מיינט מען דערמיט דעם אויסערלעכן

געשטאַלט פֿון דעם מענטשען? באַטראַכט דען תורת משה דאָס געטלעכקייט אַלס געשטאַלט? און וואו איז דער „כי לא ראיתם כל תמונה" (איר האָט קיין געשטאַלט נישט געזען)? מיט דעם „צלם אלהים" מיינט מען, אָבער, נישט אַנדערש, ווי דאָס אינערליכע געשטאַלט פֿונ'ם מענטשען, דאָס אייביקע און געטלעכע, וואָס איז אין אים. (זע די ערשטע פּרקים פֿון „מורה" און זע דעם ליובאַוויטשערס „דרך אמונה" אויפ'ן וואָרט „צלם"). די תורה רעדט, אַלזאָ, וועגען צוויי „נפשות": וועגען איינע, וואָס איז אַ ריין אָרגאַנישע, אַ וועגעטאַרישע, וואָס לעבט אינ'ם מענטשענס בלוט, אין זיין טעמפּעראַמענט, און די צווייטע אַ ריין געטלעכע, וואָס רוט אין דעם מענטשענס שכל און לייטערט דעם מענטשען, לייטערט און רייניקט זיין בלוט, הייבט אים העכער און העכער, פֿירט אים צו דעם אין-סוף.

נון, קומט-פֿאָר אַן'אייביקער קאַמף אין דעם מענטשען צווישען אָט די צוויי נפשות. דאָס איז נישט דער געוויינלעכער קאַמף צווישען „יצר הרע" און „יצר טוב". דאָ איז גאָר אַנ'אַנדער אַרט קאַמף. דאָ איז דער קאַמף צווישען „נפש הטבעית" און דער „נפש אלהית", צווישען דעם ריין-אָרגאַנישען און ריין-געטלעכען. ווי מיר האָבען שוין געזאָגט קען די ריין-אָרגאַנישע זעעלע אויך פֿאַרמאָגען אין זיך פֿיל גוטס. דאָך קעמפט מיט איר די ריין געטלעכע זעעלע אומאויפהערלעך. די „נפש אלהים" שטרעבט צו פֿאַרוואַנדלען דאָס בלוט — אין מוח, מוח — אין שכל, שכל — אין געטלעכקייט. די גאַנצע באַשטימונג און אויפגאַב פֿון דער „נפש אלהית" איז צו אויפהייבען די נאַטור, לייטערען זי, רייניקען זי, פֿאַרגעטערען זי. זי דערגרייכט איר ציל נאָר דאַן, ווען זי פֿאַרוואַנדעלט אויך די ריין-אָרגאַנישע זעעלע (נפש הטבעית, נפש החיונית, נפש הבהמית) אין געטלעכקייט. זי דערגרייכט איר ציל נישט דאַן, ווען זי איז מנצח דעם אַזוי גערופֿענעם „יצר הרע", נאָר ווען זי מאַכט פֿון דעם „יצר הרע" זעלבסט — „יצר טוב".

דער גרונטשטריך פון דער „נפש אלהית" איז דאָס, וואָס זי אָנערקענט קיין זאַך אין דער וועלט נישט אויסער גאָטהייט, דאָס הייסט: זי אָנערקענט נאָר די גאָטהייט פאַר דעם אמתען יש; דאָס, וואָס מען רופט געוויינלעך אָן „יש", נאַטור אַלערליי מעגלעכסטע וועלטען, אַלערליי מעגלעכסטע ברואים, אָנערקענט זי פאַר נ י ש ט ס. זי זעט אין דעם אַלעמען, וואָס מענטשען רופען געוויינלעך אָן „יש" נאָר אויסערלעך שיין, פאַרשטע-לעניש, פאַרבלענדעניש („אחיזת עינים").

בשעת די „נפש הטבעית" פרייט זיך מיט אַלעם דעם, וואָס זי זעט און הערט, פילט און געניסט, בשעת זי זעט פאַר-בען, קלאַנגען, זאַכען און ווערט נאָך דעם מאַגנעטיש געצויגען און פ אַ ל ט אין דעם אַריין און ז י נ ק ט אין דעם, גיט איר די „נפש אלהית" צו פאַרשטיין, אַז אַלעס דאָס, וואָס זי עמ-פינדעט און געניסט, האָט נאָר אַ זין און אַ ווערט אויף וויפיל פון דעם ווערט גענומען צו דעם א מ ת ע ן אמת — צו דער גאָטהייט.

בכדי צו פאַרשטיין קלאָר און ריכטיק, וואָס דער רב מיינט מיט זיין „נפש אלהית", מוז מען נעמען אין אַכט דעם חב"דישען כתב, וואָס הייבט זיך אָן מיט די ווערטער: „פעם אחת נכנס רבי משה אל הרב". דאָס איז אַ שמועס, וואָס איז פאָרגעקומען צווישען דעם רב און איינעם פון זיינע גרעסטע חסידים רבי משה ווילענקער. רבי משה גייט אַריין צום רב. זאָגט אים דער רב: זאָג מיר: וואָס איז גאָט און וואָס איז נשמה. ענטפערט רבי משה: איך ווייס נישט. זאָגט אים דער רב: און איך ווייס יאָ...

— וואָס?

— דאָס, וואָס איז קלאָר פאַראַנען און חוץ אים איז קיין זאַך נ י ש ט קלאָר פאַראַנען — דאָס איז גאָט.

— און וואָס איז נשמה?

— דאָס אין דעם מענטשען, וואָס האָט אַ צו-ק אָ ך אין דעם ענין, אַז נאָר גאָט איז קלאָר פאַראַנען און חוץ אים איז קיין זאַך קלאָר נישט פאַראַנען — דאָס איז נשמה.

אין דעם כתב, וואס איז געשריבען האלב לשון-קודש און האלב יידיש, זענען דא פארשידענע פרטים פון אט דער דעפינירונג, נאר פאר אונזער ענין איז וויכטיג דער כלל פון אט דער דערקלערונג, וואס עס הייסט „גאט" און וואס הייסט „נשמה".

עס ווערט דארט נאך צוגעגעבען: „ווייל די נשמה איז א חלק אלוה ממעל, דערפאר האט זי א צו-קאך אין דעם ענין, אז נאר גאט איז קלאר פאראנען און חוץ אים איז קיין זאך קלאר נישט פאראנען".

דאס הייסט אויף אונזער לשון: אין דעם מענטשען איז דא עטוואס אזעלכעס, וואס באגרייפט מיט א באזונדער קלארקייט, אז נאר דאס געטלעכע, דאס אינערע, דאס אומבגרייפבארע, דאס געהיימעניספולע, האט א פעסטקייט, א זיכערקייט, אן אייביקייט, און אלעס, וואס מיר רופען געוויינלעך וועלט און לעבען, האט א שיינבארע עקזיסטענץ, הייל דאס ווערט געביטען, ווי א קאליידעסקאפ און פארשווינדעט, ווי שאטענס.

פון וואנען קומט, אבער, אין דעם מענטשען אט דאס העכערע באוווסטזיין? — דערויף ענטפערט דער רב: „ווייל עס איז א חלק אלוה ממעל האט עס א צו-קאך אין דעם ענין. א. א. וו." אלס א טייל פון דער געטהייט באגרייפט עס דאס גאנצע, ווייל דעם מענטשענס נשמה איז זעלבסט געטלעך דערפאר באגרייפט עס דאס געטלעכע אלס דאס גרעסטע געוויסהייט. עס האט „א צו-קאך אין דעם ענין". דאס הייסט: עס האט א באזונדער ליבע פאר דעם געטלעכען, א באזונדער התלהבות, א באזונדער חשק, א באזונדער זין פאר דעם, א באזונדער געשמאק פאר אלעם, וואס רירט אן די אייביקייט.

דער רב באגרייפט, אלזא, דאס געטלעכקייט פון דעם מענטשענס נשמה נישט אלס סתם טויטע דאגמע, נאר עטוואס ענלעך צו דעם, וואס געטהע האט באגריפען, אז די זעעלע מוז זיין זונענהאפט, זאנסט וואלט זי די זון נישט אויפגעפאסט. אזוי דענקט אויך דער רב, אז דעם מענטשענס זעעלע מוז זיין געטלעך, זאנסט וואלט זי קיינמאל נישט דערגרייכט צו

דער אידעע פון גאָטהײט און װעלט זי, די גאָטהײט, קײנמאָל נישט אויפגעפאַסט, זאָל זײן אפילו אין געװיסע מאָמענטען, אַלס די קלאָרסטע אין העכסטע געװיסהײט.

גאָט באַגרײַפען מיר, אַלדוּנ, נאָר דורך אונזער „נפש אלהית". װאָס ענטהאַלט אין זיך די „נפש אלהית"? — דאָס באַװוסטזײן פון דער געװיסהײט און פון דעם, אַז אַלעס אויסער איר זענען נישט מער װי שאָטענס. דערפון פאָלגט דער מאַסשטאַב, מיט װעלכען זי מעסט אַלע זאַכען און אַלע טאַטען פון דער װעלט. פאַר דער „נפש אלהית" עקזיסטירען נישט קײן סתם זאַכען און טאַטען, נאָר יעדע זאַך אין דער װעלט קען געהערען אָדער צו דער גאָטהײט, װען דאָס װערט אויפגעהויבען צו דער גאָטהײט, אָדער צו דער „סטרא אחרא", װען די זאַך װערט נישט אויפגעהויבען צו גאָט. אויף דעם אָרט, װאָס אַנדערע מקובלים דענקען, אַז „סטרא אחרא" באַטײט גרויזאַמע, שרעקלעכע, אומרײנע קרעפטען, דענקט דער רב, אַז יעדע זאַך און טאַט אין דער װעלט, װיבאַלט עס איז נישט צו גאָט געװענדט, געהערט עס צו דער „סטרא אחרא" (בוכשטעבלעך: „סטרא אחרא" — אײן אַנדער זײט), געהער עס נישט צו גאָט, געהער עס צו דער אויסערלעכער װעלט, צו דער װעלט פון טוישונג און נאַרערײ.

די, װאָס זענען אין אָט דער באַהויפטונג פונ'ם רב צו שטרענגען ריגאָריזם פאַרגעסען, אַז דאָס, אײגענטלעך, האָט אויך דער בעש"ט באַהויפטעט: „וסרתם — ועבדתם אלהים אחרים". װי איר קערט נאָר אײן האָר אָפּ פון אמת דינט איר שוין פרעמדע געטער. זײ פאַרגעסען אויך, אַז שוין רבינו בחיי אין „ח'בת חלבבות" האָט באַהויפטעט, אַז ס'גיבט נישט אויף דער װעלט קײן סתם-זאַכען, זאַכען, װאָס זענען נישט קײן מצוה און נישט קײן עבירה, נאָר יעדע זאַך און יעדער טאַט אין דער װעלט מוז זײן אָדער אַ מצוה אָדער אַן עבירה.

די גאָלדענע זאַנג.[1]

„אין איין שאַצקאַמער—דערציילט דער רב ר' בונם—האָב איך געזען אַ זאַנג, וואָס יעדעס קערענדעל זיינס איז לויטער גאָלד. מיין רבי, דער ייד פון פשיסחא, איז אויך אַזאַ גאָלדענע זאַנג".

די ערד פון פוילען האָט די גאָלדענע זאַנג געבוירען. די זון פון לובלין האָט זי געקושט, געלאָזט וואַקסען זייער גרויס, ענדלעך האָט זי אירע שטראַלען פונ'ם זאַנג אָפּגעטון, אויף דער ערד איז פאַר איר מער קיין אָרט נישט געבליבען, ביז מען האָט זי געמוזט אין אוצר המלך אָפּגעבען.

העל האָט געלויכטען די זון פון דעם לובלינער חוזה („החוזה מלובלין"), דער ייד פון פשיסחא איז צו איר צוגעקומען. לאַנג האָבען זיי, אָבער, ביידע נישט געקענט שיינען—צוויי זונען אין הימעל גיבט עס נישט...

די פלאַנעטען, וואָס האָבען זיך געדרייט אַרום דער זון פון לובלין האָבען נישט געקענט צוזען, ווי עס גייט אויף אַ צווייטע זון. די צווייטע זון האָט, אָבער, געגען איר אייגענעם ווילען געשיינט. די „גאָלדענע זאַנג" איז אַזוי ברייט געוואַקסען, ביז זי איז געוואָרען זונענאַרטיק..

נאָך אַלס יונגערמאַן איז דער ייד פון פשיסחא געוואָרען אַ תלמיד פון רבי יעקב-יצחק פון לובלין. צווישען רבין און תלמיד האָבען, אָבער, געהערשט — באַזונדערס אין די לעצטע יאָרען פון זייער ביידענס לעבען אויף דער ערד — אַ טרויעריק מיסאַרשטענדעניש. אין דער צייט, וואָס דער לובלינער האָט ליב געהאַט זיין תלמיד, ווי אַן'אייגען קינד און

[1] געשריבען אין יאָר תרע"ד צום הונדערטסטען יאָרצייט פונם „יוד".

האָט אים געהיט, ווי אַן אויג פון קאָפּ, האָט ער זיך דאָך געלאָזט אָנרעדען פון פאַרשידענע חסידים, וואָס האָבען נישט געקענט צוזען, ווי צענטויזענטער יידען פאַרהייליקען דעם „ייד פון פשיסחא“. די דערמאָנטע חסידים האָבען קיין שלעכטס נישט געמיינט. זיי האָבען, אָבער, געפילט דאָס, וואָס משהס תלמיד האָט דערפילט, דערזעענדיק, אַז אלדד ומידד זאָגען נביאות אין מחנה...

משה האָט אויף דעם געענטפערט: „מי יתן והיה כל עם ד׳ נביאים“. דער לובלינער האָט, אָבער, צייטענווייס אַזוי געטייטשט דעם פסוק: „מי יתן,“ וואָס פאַר אַ גוטס קען עס שוין געבען, „והיה כל עם ד׳ נביאים“, אַז יעדער איינציקער וועט זיך האַלטען פאַר אַ נביא...

דער לובלינער האָט אין זיך פאַראייניקט די גרעסטע גוטסקייט מיט דעם שטאַרקסטען צאָרן, די עקסטע ווייכקייט מיט דער עקסטער שטרענגקייט, רחמנות מיט קפדנות, עקסטע ענוה מיט אינערלעכען שטאָלץ צוזאַמען, מאַכען פון זיך נישט מיט נישט, און דאָך — „אל תגע בי“...

עס האָט געשיינט דעם גרויסען רבין פון לובלין, אַז דער „ייד פון פשיסחא“ וויל זיין שטעל ירשנען נאָך בחייו. געזען האָט ער, אַז זייער אַ גרויסער עולם פאָרט צו זיין תלמיד, — און כאָטש דער אמת איז געווען, אַז דער „ייד“ האָט דאָס אַלץ נישט געקענט ״ריבערטראָגען, אַז ער האָט אַלעמען געטריבען פון זיך, אַז עס איז אים קיינמאָל אויפ׳ן רעיון נישט אַרויפגעגאַנגען צו ווערען רבי, האָט זיך אים דאָך געדאַכט, אַז דער „ייד“ גראָבט אונטער בסתר זיין אויטאָריטעט...

אָט די באַשולדיגונג האָט געקאָסט דעם ייד דאָס לעבען.

ער, אַ מענטש מיט אַן׳אַטלעטישען קערפּערבוי; ער, וואָס ווינענדיק אין דאָרף בּאַ זיין שווער, פלעגט ער ביישטיין געגען צען פּויערים, וואָס פלעגען זיך באָרען מיט אים; ער, וואָס האָט באַוויזען גבורות, וויאַזוי צו איבערוועגען מיט איין האַנט צען מענטשען; ער, וואָס האָט — ווי עס גיבען איבער זיינע מקורבים — נאָך אַ קליינער צייט פאַר׳ן טויט באַוויזען

צו צעקנאַקן צען האַרטע, שטאַרקע ניסלעך, אַריינלייגענדיק זיינע צווישען די פינגער; ער, וואָס זיין ניט קיין הויכער, אָבער אייזען-פעסטער גוף האָט מבטיח געווען לאַנגע, לאַנגע יאָרען, האָט דערלעבט קוים צו פינף און פערציק יאָר...

און עס איז געווען באמת אַ האַרץ-ווייטיק! וואָלט כאָטש דער „ייד" געוועזט זיין אַ מענטש, וואָס מאַכט פון זיך אַ וועזען; וואָלט ער כאָטש געוואָלט, אַז חסידים זאָלען צו אים פאָרען און ער, נאָר ער, זאָל זיי מדריך-זיין; וואָלט אין אים געווען כאָטש אַ צענטויזענט חלק פון דער „גאוה", וואָס זיינע געגנער האָבען אים צוגעשריבען. באמת האָט מען, אָבער, געקאָנט זאָגען צו אַלע די, וואָס האָבען מלשין געווען אויף אים פאַרן לובלינער „חוזה" און זיי האָבען גורם געווען דורך דעם, אַז דער „חוזה" זאָל אים פאַרפאָלגען: „איך לא יראנם לדבר בעבדי במשה?"...

„והאיש משה ענו מאד מכל האנשים אשר אל פני באדמה"..

פאַרשטייט זיך, אַז איך מיין דאָ ניט צוגלייכען אַ רבין, אפילו דעם גרעסטען צו משהן. „משה" איז, אָבער, דער העכסטער „דעת" פון כל ישראל אין דער אָדער אין יענער צייט. אין יעדען דור איז, דעריבער, דאָ אַ גרעסערע אָדער אַ קלענערע דערשיינונג פון בחינת משה—דער ערשטער גואל—און פון בחינת משיח—דער לעצטער גואל. און אַזוי-ווי די זון שפיגעלט זיך אָפּ אין יעדען טראָפּען וואַסער, אַזוי שפיגעלט זיך אָפּ די גרויסע נשמה פון משה אין יעדען ליכטיקען יידישען גייסט באַזונדערס. און אין אַזעלכע גרויסע הייליקע גייסטער, ווי דער „ייד פון פשיסחא", שפיגעלט זיך אָפּ די נשמה פון משה באַזונדערס שיין, און וואָס מער אָט דער גייסט ענטהאַלט אין זיך „משה", אַלץ מער ענטהאַלט ער אין זיך אמתע ענוה...

שוין דער נאָמען „דער ייד" באַווייזט מיט וועמען מיר האָבען דאָ צו טון. ער האָט געהייסען אַזוי: דער רבי פון לובלין. האָט ער, אָבער, ניט געוואָלט, אַז מען זאָל אים

רופען בשם רבו, האָט ער אַלעמען געבעטען מען זאָל אים רופען סתם—„אַ ייִד". באַריִמט איז ער געוואָרען איִן פּוילען און בכל תפוצות ישראל מיִט זייִנע גאוניִשע חדושים.

ער פּלעגט, אָבער ניִשט וועלען, אַז מען זאָל איִם ריִמען פאַר די חדושים, פלעגט ער שטענדיִק איינשמועסען דעם עולם, אַז די חדושים זענען ניִשט זייִנע. פלעגט מען זיִך, אָבער, אַמאָל צו איִם צוזעצען: ווייז אונז די ספרים פון וואַנען דו נעמסט, ווי באַלט די חדושים זענען ניִשט דייִנע? פלעגט ער ענטפערען: איך האָב זיי געהערט פון אַ ייִדען...

דער נאָמען „ייִד" האָט באַזונדערס געפּאַסט צו זייִן פּשטות און צו זייִן תמימות, כאָטש ער האָט געפיִרט דאָס האַרטסטע, שווערסטע און שטרענגסטע לעבען פון אַנ'אַסקעט, אַזוי אַז טובל-זייִן זיִך איִן אַ טייִך איִן די גרעסטע פרעסט איִז בּאַ איִם געווען אַ מיִן קיִנדערשפּיִל, דאָך האָט ער זיִך קייִנמאָל איִן לעבען ניִשט געהאַלטען פאַר עפּעס „אַ חסיד", נאָר פאַר אַ גאַנץ געוויינליִכען און אייִנפאַכען ייִד. נאָכמער: ער האָט געהאַלטען, אַז ער דאַרף ערשט ווערען אַ ייִד. דער „שפת אמת" זאָגט וועגען איִם, אַז ער איִז אַלע טאָג געוואָרען פון „ניִשט-ייִד"—„ייִד". דאָס הייסט: אַלע טאָג האָט ער זיִך פאָרגעשטעלט, אַז ער איִז דאָך אייגענטליִך נאָך גאָר קייִן ייִד ניִשט און ער דאַרף ערשט דורך מעשים טובים צו ווערען אַ ייִד...

און אָט די גרויסע פּשטות און תמימות, וואָס ער האָט אַרייִנגעטראָגען איִן זייִן לערנען, און איִן זייִן דאַווענען און איִן זייִן באַגייִן זיִך מיִט מענטשען האָט ער אַרייִנגעטראָגען איבערהויפּט איִן דעם, וואָס ער האָט געהאַלטען פאַר דאָס וויִכטיִקסטע איִן זייִן לעבען, איִן דעם ענין פון אָפּגעבען דאָס לעצטע פאַר אָרעמע לייט.

ער האָט איִן דער היִנזיִכט ניִשט געוואָלט וויִסען פון קייִנע שפּיִצלעך. ער פלעגט פּשוט אָפּגעבען אַלץ, וואָס ער האָט פאַרמאָגט דעם ערשטען בעסטען אָרעמאַן, וואָס ער פלעגט אָנטרעפען—און אַ סוף. ער פלעגט לחלוטין ניִשט וועלען האַלטען קייִן געלט בּאַ זיִך. אייִנמאָל—דערציילען חסידים—האָט ער באַקומען עפּעס געלט שפּעט איִן אָוונט, בעת זייִן

הויז-געזינט איז שוין געשלאָפען. האָט ער זיך נישט געקענט איינהאַלטען און האָט אויפגעוועקט עמיצען פון זיין הויז-געזינט, אַז יענער זאָל גיך לויפען אינמיטען נאַכט און צוטיילען פאַר אָרעמעלייט דאָס געלט, וואָס ער האָט באַקומען. מחמת אַט דער עקסטער נדיבות זיינער האָט ער פיל געליטען פון זיין צווייטער פרוי, וועלכע האָט כלל וכלל נישט איינגעשטימט מיט דער מיינונג, אַז געלט איז נאָר דערויף באַשאַפען געוואָרען, מען זאָל עס וואָס גיכער צוטיילען...

אויף דעם באָדען איז אַמאָל אויסגעבראָכען אַ מחלוקת צווישען איהם און צווישען זיין רבין דעם חוזה פון לובלין, ווידער אָהן די מינדסטע שולד פון זיין זייט. די זאַך איז אַזוי געווען: די טויזענטער חסידים, וואָס האָבען פאַרגעטערט דעם לובלינער זענען אַלעמאָל גרייט געווען אָפּצוגעבען גאַנצע פאַרמעגענס, כדי צו דערווערבען אַ זאַך, וואָס האָט אַ וואָסער נישט איז שייכות צו זיינער רבין. איינמאָל, בשעת דער „ייד" איז געווען אין לובלין און האָט געלעבט אין שרעקליכער אָרעמקייט, אַזוי אַז ער האָט קיין העמד נישט געהאַט אויפ'ן לייב, האָט איהם זיין רבי, דער חוזה, געגעבען זיינס אַ העמד. דער „ייד" האָט גענומען דאָס העמד און האָט עס אָפּגעגעבען, ווי זיין שטייגער איז געווען, דעם ערשטען, בעסטען אָרעמאַן, וואָס ער האָט באַגעגענט. דער אָרעמאַן האָט גענומען דאָס העמד און האָט עס פאַרשפּורט אין אַ יידישען שענק. דער שענקער, ווי אַנדערע מענטשען, וואָס זענען דערביי געווען, האָבען דערקענט, אַז דאָס העמד געהער צום רבין. בקצור מען האָט איבערגעגעבען דעם לובלינער, אַז דער „ייד" איז אַזוי ווייט מזלזל אין דעם רבינ'ס מתנה, אַז ער לאָזט זי וואַלגערען אין שענק. דער „ייד" האָט איהם דערציילט ווי די זאַך איז געווען און האָט דערמאָנט דערביי דעם פסוק: „עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו. פאַר דער נשמה דאַרף מען אַלץ אָפּגעבען. דער לובלינער האָט זיך, אָבער, פון דעם נישט באַרויקט.

עס איז דערביי זייער כאראקטעריסטיש א ווערטעל פון דעם „ייד":

אפיקורסות איז זייער און זייער א שלעכטע זאך. אלץ, וואס גאט האט באשאפען מוז דאך אין זיך האבען א גוטע זאך אויך. וואס פאר א גוטס איז, אבער, דא אין אפיקורסות? אמאל איז, אבער, גוט אויך אנ'אפיקורס צו זיין. דאס איז דאן, ווען דער ארעמאן שטייט פאר דיר און דו דארפסט אים העלפען. גראד דאן ווערסטו מיטאמאל א גרויסער „חסיד", און א גרויסער „מאמין" און דו זאגסט: זאל אים גאט העלפען...

איז אבער, גלייכער, אז דו זאלסט דאן איין „אפיקורס" זיין א ווײַלע און זאלסט בא זיך טראכטען: „ווען איך וועל דעם ארעמאן נישט העלפען וועט אים קיינער נישט העלפען...

קיינער פון די ערשטע רביים אין פוילען האט נישט געהאט אזא פרסום, ווי דער „ייד פון פשיסחא". אט דער פרסום האט פארשאפט פיל עגמת-נפש דעם חוזה פון לובלין, זיינע תלמידים געוועזענע חסידים פון „ייד", דעם הייליקען רבי מענדעל רימאנאווער, אנדערע גרויסע צדיקים פון יענעם דור, מער פון אלעמען אבער—אים, דעם „ייד" זעלבסט. אים האט געשראקען נישט נור דאס, וואס דער פרסום רופט ארויס אומזיסטע קנאה, נאר אויך און איבערהויפט דאס, וואס דער פרסום מיט'ן כבוד דערוועקען אנדערע צו רביישקייט... די רביישקייט אין פוילען האט זיך דאן ערשט אנגעהויבען און שוין האט דער „ייד פון פשיסחא" געזען מיט וואס עס וועט זיך ענדיקען...

אמאל איז דער רבי ר' בונם אריינגעקומען צום „ייד" אין צימער און האט אים דערוויישט, אז ער איז זייער שטארק פארטיפט אין רעיונות און פון צייט-צו-צייט לאזט ער ארויס א קרעכץ, וואס צוברעכט דאס הארץ:

— אפשר קען מיר דער רבי זאגען אויף וואס ער זארגט זיך אזוי שטארק...

— איך האב געטראכט, האט דער „ייד" געענטפערט, וועגען דעם, אז אין די גאר אלטע צייטען האבען די נביאים

מדריך געווען די וועלט בדרך הישר. נאָך זיי זענען געקומען— תנאים. נאָך זיי—אמוראים. נאָך זיי—רבנים. אין שפּעטערדיקע דורות—מוכיחים. אַז די מוכיחים זענען קאַליע געוואָרען—זענען געקומען די רביים צו מתקן זיין. ווען דאָס וועט אויך קאַליע ווערען—וואָס וועט דאַמאָלס זיין?..

באַלט באַם אָנהייבען בליִען ס׳חסידות אין פּוילען האָט ער, אַלדזאָ, שוין געזען, וואָס ס׳וועט ווערען פון אים מיט דער צייט...

און ווער דען האָט עס געקענט זען, אויב נישט ער, וועלכער האָט פאַרמאָגט די זעונגס-קראַפט פונם „חוזה" מיט אַ צוגאָב דערצו?.

פון עלטסטע באַגלייבטסטע חסידים אין פּוילען האָב איך געהערט ווי דער „חוזה" פלעגט זיך אָפּרופען וועגן „ייד":

— אונז ווייסען מיר, אַז דער „ייד" נעמט העכער פון אונז. וואָס קענען מיר, אָבער, העלפען, ווען דער רבי ר׳ אלימלך*) האָט אונז געהייסען ד אָ אָפּשטעלען זיך...

דער „ייד" פון זיין צד פלעגט, אָבער, אַזוי זאָגען:

— אונז גייען מיר העכער פון דעם רבין, — דער רבי פון דער וועלט איז ע ר אָבער... דער רבי בלייבט זיך רבי, ווייל ער איז דער ק ו אַ ל פון חסידות; דעם תלמידס אויג זעט, אָבער, נאָך ווייטער...

*) ר׳ אלימ׳ך פון ליזשענסק, דער „נועם אלימלך".

דער יחיד און די רבים.

(עטוואָס וועגען קאָצק.)

ווער איז געווען יענער איינזאַמער מענטש, וואָס איז געזעסן פֿאַרשלאָסען אין זיין צימער גאַנצע זיבעצען יאָר? ווער איז געווען יענער, וואָס זיין נאָמען איז אַזוי פֿאַרהייליקט בײַ ייִדען און וועמענס אינערלעך לעבען איז פֿאַרדעקט מיט אַזאַ געדיכטען שלייער? וואָס האָט ער געוואָלט? צו וואָס האָט ער געשטרעבט? וואָס האָט ער אַזוי ליידענשאַפֿטלעך געזוכט און נישט געקאָנט געפֿינען? וואָסערע ספֿקות אָדער טרויעריקע געדאַנקען האָבען אים אַזוי שטאַרק געפּייניקט? פֿאַרוואָס האָט ער אַזוי געטריבען און געיאָגט פֿון זיך יעדען איינציקען, וואָס האָט געוואָלט אין אים טיפֿער אַריינקוקען?

און וואָס איז עס פֿאָרט געשען צווישען אים — רב מענדעל קאָצקער — און איינעם פֿון זיינע בעסטע, איבערגעגעבענסטע תלמידים ר׳ מרדכי יוסף פֿון איזביצע, וועלכער איז עפֿענטלעך אַרויסגעטראָטען קעגען אים און איז געוואָרען פֿאַר זיך רבי? — און פֿאַרוואָס איז טאַקע אַ גרויסער טייל קאָצקער חסידים, צווישען זיי טיפֿע, באַגאַבטע, ריינע און ערלעכע, אַוועק נאָך מרדכי יוסף׳ן, נישט מורא האָבענדיק פֿאַר דעם רוגז פֿון זייער פֿריערדיקען רבין, רבי מענדלען, אין וועלכען זיי האָבען פֿריער אַזוי שטאַרק געגלייבט און פֿון וועלכען זיי האָבען דערוואַרט גרויסע גייסטיקע ישועות?

— און פֿאַרוואָס זענען ווידער בײַ אים, בײַ ר׳ מענדלען, געבליבען אַזויפֿיל חסידים? — וואָסער כח האָט זיי אויפֿגעהאַלטען און צוגעצויגען צו רבי מענדלען, וועלכען זיי האָבען יאָרען-לאַנג אין די אויגען נישט אָנגעזען? פֿאַרוואָס

זענען זיי אַלע נישט אַוועק צו ר׳ מרדכי יוסף׳ן, צו אַנדערע רביים אָדער סתּם אין ארבע רוחות?

און וואָס איז פּאָרט געווען דער אמתער מהות פֿון די ערשטע קאָצקער חסידים? עס איז קלאָר ווי דער טאָג, אַז זיי זענען לגמרי נישט ענלעך געווען אויף היינטיקע חסידים, אפילו אויף די פֿרייערדיקסטע פֿון זיי. די פֿאַרשידענסטע דערציילונגען וועגען זיי זענען, אָבער, סותר איינע די צווייטע, אַזוי אַז ס'איז אומגעהייער שווער צו מאָלען זייער ריכטיק בילד.

זענען זיי געווען נאָר מענטשען פֿון לערנען און פֿון פּלפּול? — געוויס נישט. זיי האָבען טאַקע פֿיל געלערנט; פֿיל פֿון זיי זענען אויך געווען גרויסע מפלפּלים. דאָס איז, אָבער, נישט געווען זייער ע י ק ר מהות.

זענען זיי געווען מענטשען פֿון חקירה און פֿילאָזאָפֿיע? אַ טייל פֿון זיי האָט געלערנט דעם „מורה נבוכים" און אַנדערע חקירה-ספרים. פֿיל פֿון זיי האָבען שטאַרק אַריינגעטראַכט אין די העכערע פֿראַגען. אויך נישט דאָס איז, אָבער, געווען זייער אמתער מהות. זייער חקירה האָט נישט געטראָגען קיין באַשטענדיקען און קיין סיסטעמאַטישען כאַראַקטער. דאָס איז געווען נור אַ דראַנג, אַ שטאַרקע בענקשאַפֿט נאָך עטוואָס, אַנ'-אומבאַשטימטעס זוכען.

זענען זיי געווען מענטשען פֿון חומרות און דקדוקי מצוות? נעמען מיר אפילו אָן — און מען מוז אַזוי אָננעמען — אַז די פֿאַרשידענע דערציילונגען וועגען דער התנהגות פֿון פֿון די ערשטע קאָצקער זענען שטאַרק איבערגעטריבען, מוז מען דאָך אַלענפֿאַלס אָנערקענען, אַז נישט אין חומרות און דיקדוקי-מצוות איז געווען זייער ע י ק ר מהות.

זענען זיי געווען מענטשען פֿון פֿאַנטאַזיע און אוממיטעל-באַרען געפֿיל? — אַזעלכע זענען געווען פֿיל פֿון די וואָלינער און פּאָדאָליער חסידים. די קאָצקער חסידים ווערען דערמיט נישט אויסגעשעפּט. אין וואָס-זשע איז פּאָרט באַשטאַנען זייער איינגענאַרט, זייער וועזען, זייער באַזונדער גייסטיקער פּרצוף?

און וואָס זענען עס געווען די געהיימע פֿעדים, וואָס

האָבן פֿאַרבונדן די פֿיל קאָצקער חסידים מיט דעם באַהאַלטענעם און פֿאַרשלאָסענעם רבין, וועלכער האָט צו זיך, אויסער יחידי סגולה, קיינעם אויפֿ'ן שוועל ניט אַרויפֿגעלאָזט און אַפֿילו די יחידי סגולה — אויך זייער זעלטן?

פֿון אַלע פֿאַרשיידענע אגדות וועגן דעם אַלטן קאָצקער רבין נעם איך אַרויס נאָר איין קלאָרע זאַך: אַז ער, רבי מענדעל קאָצקער, האָט ניט געקענט איבערטראָגן דעם המון מיט זיינע אמונות, מיט זיינע השגות אין דער בחינה פֿון „וסביביו נשערה מאד". ער איז געווען דער פֿייער, וואָס ברענט אַלץ, וואָס ס'קומט צו אים נאָענט. אין זיין באַציִונג צו אַנדערע איז ער געווען מער „פּחד יצחק" איידער „חסד לאברהם". אין לעצטן תוך איז ער געווים געווען, ווי יעדער גרויסער צדיק, — הייליקער חסד; דער אויסדרוק און די אויסערלעכע באַציִונגען זיינע זענען, אָבער, געווען דאָס, וואָס מען רופֿט אָן אויף דעם לשון פֿון חסידות „גבורות קדושות".

דערמיט, און נאָר דערמיט, דערקלערט זיך, לויט מיין מיינונג, אַלץ, וואָס ס'איז פֿאָרגעקומען צווישן אים, ר' מענדלען און זיין איבערגעגעבענעם תלמיד ר' מרדכי יוסף פֿון איזביצע; וואָס ס'איז פֿאָרגעקומען אין איין געוויסן שבת, נאָך וועלכן אָדער אין וועלכן ר' מרדכי יוסף האָט זיך פֿון זיין רבין פּורש געווען און אַ גרויסע טייל געוועזענע קאָצקער חסידים זענען אַוועק נאָך אים; וואָס רבי מענדעל איז געווען אַזוי פֿיל יאָרן פֿאַרשלאָסן און אָפּגעזונדערט; וואָס רבי מענדעל האָט אַזוי ווייניק תורה געזאָגט און האָט נאָך זיך קיינע כתבים ניט איבערגעלאָזט; וואָס ניט נאָר סתם חסידים, נאָר אויך צדיקים מפֿורסמים האָבן אַזוי געציטערט און געפּלאַטערט פֿאַר ר' מענדעלס „קפּידה"; וואָס ס'איז אַזוי שווער, כמעט ווי אוממעגלעך געווען, צו געווינען ר' מענדעלס אָנערקענונג...

פֿון געוויינלעכע ייִדן, פֿון די, וואָס אַרבעטן און האָרעווען אויף צו פֿאַרדינען פֿאַר זיך און די בני-בית דעם שטיקל ברויט, האָט ער ניט איבעריק פֿיל געפֿאָדערט. פֿון די, וואָס האַלטן זיך, אָבער, פֿאַר „למדנים" און „חסידים" האָט

ער געפאָדערט אָהן אַ שיעור. ווען שוין לערנען — דאַרף זיין געלערנט אַ שטייגער, ווי עס האָט געלערנט אַ רמב"ם וכמודה; ווען שוין חסידות און קדושה דאַרפען זיי זיין די חסידות און קדושה פון אַנ'אר"י הקדוש וכדומה; ווען שוין עבודה — דאַרף זי זיין די עבודה פון שרפים...

ר' מענדעל האָט ניט געקענט זיין קיין אָנפירער פון מאַסען חסידים, ווייל ער איז געווען צו הויך, צו ווייט, צו פרעמד, צו הייליק. ער איז געווען פון די, וואָס קענען עטעמען נאָר אויף די הויכע בערג און קענען ניט אַריבערטראָגען די לופט פון טאָל...

פון ר' מענדלען איז דאָ אַזאַ ווערטעל: „ויקחו לי תרומה — עטץ זאָלט מיך נעמען נבדלדיק". ער האָט ניט געקאָנט אַריבערטראָגען קיין מינדסטע פערזאָנפיצירונג, קיין מינדסטע הגשמה, קיין געוויינלעכע מענטשלעכע פאָרשטעלונג אין ענינים פון אלקות און קדושה ער האָט געוואָלט, אַז אַלע זיינע תלמידים און חסידים זאָלען שטיין אויף דעמזעלבען הויכען אָרט, ווו ער איז אַליין געשטאַנען. אַ פאָדערונג, וואָס אפילו יחידי סגולה האָבען זי ניט געקענט דערפילען...

וואָס זשע איז געוואָרען דערפון?

אַ היבשע טייל פון די קאָצקער חסידים האָט אָנגעהויבען צו בענקען נאָך אַ רבין, וואָס זאָל שטיין נאָענט צו זיי; וואָס זאָל מער וויסען און נענטער נעמען צום האַרצען זייערע ווייען און חסרונות; וואָס זאָל אַראָפגיין צו זיי, צו זייער מדרגה, און פון דאָרט, פון יענער מדרגה, אויפהייבען זיי; וואָס זאָל זיי זיין אַ פאָטער, אַ ברודער, אַ זאָרגער, אַ טרייסטער, אַ שטראָפער און אַ היילער; וואָס זאָל לעבען מיט זיי און צווישען זיי און זאָל יעדען איינציקען אָנווייזען, וואָס ער האָט צו טון, סיי אין רוחניות, סיי אין גשמיות...

זיי האָבען גוט געוווסט אַז אין ר' מענדעלס התרחקות איז דאָ אַ דבר גדול, וואָס גייט ווייט, ווייט איבער זייערע מוחי'ת און השגות: זיי האָבען גוט געוווסט, אַז ר' מענדעל ווייסט, וואָס ער טוט, און אַז דער וועג, אין וועלכען ער גייט

איז פאַר אים דער ריכטיקסטער. זיי האָבען, אָבער, זייער אייגענעם תיקון געזוכט און זיי האָבען געדענקט, אַז זיי קענען אים נישט געפינען באַ דעם, וואָס איז אַזוי „מופלא ונסתר" פון זיי..

דער „תולדות יעקב יוסף" פלעגט ליב האָבען צו איבערטייטשען דעם מאמר: „כל שאינו מחויב בדבר אינו יכול להוציא את הרבים ידי חובתן" — אויף דעם צדיק, וואָס שטייט צו הייליק, צו ריין, צו הויך און צו ווייט פון די „רבים". דער צדיק, פלעגט ער זאָגען, מוז האָבען אין זיך עטוואָס אַזעלכעס, וואָס פאַראייניקט אים מיט'ן „רבים", עטוואָס, אין וואָס ער איז אַ „מחויב בדבר"; ווען דער צדיק איז, אָבער, נישט קיין „מחויב בדבר", ווען ער שטייט אַזוי הויך איבער'ן המון, אַז עס פאַראייניקט אים שוין גאָרנישט מיט דער ערד און מיט די באַדערפענישען פון דער ערד און ער האָט שוין, דעריבער, מיט די נשמות פונ'ם המון קיין שום התקשרות נישט, קען ער זיי נישט מעלה זיין און קען זיי נישט מתקן זיין...

אַזוי פאַרשטיי איך די אינערלעכע אומצופרידענהייט, וואָס ס'האָט געהערשט אין דער סביבה פון אַ היבשען טייל פון די אַלטע קאָצקער חסידים, די אומצופרידנקייט, וואָס האָט נאָכהער געבראַכט צו אַ גרויסער שפּאַלטונג, ווען עס האָט זיך געפונען יענער צדיק, ר' מרדכי יוסף פון איזביצע (זיינע תורות זענען אָפּגעדרוקט געוואָרען דורך זיין אייניקעל אונטער'ן נאָמען „מי השלח" — אַן אויסערגעוויינלעך-טיפער און גייסטרייכער ספר; זיין זון, אויך אַ באַוווסטער צדיק און קדוש האָט פאַרפאַסט אַ ספר, וואָס איז זייער גרויס אין כמות און אין איכות, און וועלכער דערקלערט טיף און ברייט די שיטה פון זיין פאָטער — „בית יעקב" אויף תורה; זיין אייניקעל, דער פאָטער פונ'ם היינטיקען ראַדזינער, איז געווען דער באַוווסטער גאון און צדיק ר' גרשון הענעך דער מחבר פון „סדר טהרות" וכו' וכו'). וואָס איז געשטאַנען פיל נענטער צום „רבים", האָט, מער פאַרזמען זייער פיין, האָט מער געוווסט זייער עלענט, האָט זיך מער אָפּגעגעבען מיט דעם תיקון פון נשמות, אי

געווען אַ פֿײַערדיקער „עובד" און אין דערזעלבער צײַט — אַ מענטש מיט זייער גרויסע, הויכע השגות

דערבײַ איז געווען נאָך אַ טייל קאָצקער חסידים, אמת זייער און זייער אַ קליינער, וואָס ר׳ מענדעלס התרחקות האָט אים, אָט דעם טייל חסידים, אויך געבראַכט צו התרחקות. אויף וויפֿיל ר׳ מענדעל האָט זיך מתרחק געווען אין קדושה, אויף אַזויפֿיל האָט זיך יעדער איינציקער פֿון זיי מתרחק געווען אין קדושה, אויף אַזויפֿיל האָט זיך יעדער איינציקער פֿון זיי מתרחק געווען אין זײַנע אייגענע חקירות און זוכענישען..

דערמיט דערקלערט זיך די דרייסטקייט, מיט וועלכער ר׳ מרדכי יוסף האָט זיך גענומען צו „פֿירען פֿאַר זיך טיש" אין דער צײַט, וואָס ער האָט אַזוי פֿאַרהייליקט זײַן רבין. ער האָט דערזען, אַז ר׳ מענדעלס צו גרויסע התרחקות ברענגט די מאַסען חסידים צו פֿאַרצווייפֿלונג און אַ מיעוט פֿון זיי — צו דער סכנה פֿון הריסה...

ס׳איז געקומען די שעה פֿון בירור, אַ גרויסער טייל איז אַוועק נאָך ר׳ מרדכי יוספֿען; אייניקע חסידים זענען ווײַט, ווײַט אַוועק. אַ היבשער טייל איז, אָבער, געבליבען פֿעסט זיצען אין קאָצק. יענע האָבען זיך פֿון קיין זאַך אין דער וועלט נישט געלאָזט אָפּשטויסען און דערווײַטערט ווערען...

יענער טייל האָט אַזוי געדענקט: ווײַל ר׳ מענדעל איז אַזוי מרחיק — מוז מען זיך צו אים ערשט רעכט מקרב זײַן. ווײַל ער שטייט אַזוי ווײַט און הויך, איז ער, און נאָר ער, דער צדיק האמת, עס איז בעסער זײַן התרחקות פֿון אַנ׳אַנדערענס התקרבות עס איז בעסער זײַן שרײַען און בייזערען זיך, איידער אַנ׳אַנדערענס גוטע, זיסע רייד. עס איז זאָגאַר בעסער זײַן קללה פֿון אַנ׳אַנדערענס ברכה. זיי האָבען אויסגע-צייכענט געוווסט, אַז דער רבי וועט זיי קיינמאָל צו זיך ניט צולאָזען, עס איז זיי, אָבער, געפֿעלען געווען צו זײַן אין דעם שאָטען פֿונ׳ם גרויסען מענטשען. עס איז זיי געפֿעלען געווען צו זיצען אין זײַן בית-מדרש, צו אָפּשלאָגען זײַנע שוועלען... רעדט ער מיט זיי נישט — דערזעען זיי דאָך

אַמאָל, דורך פיל מי, זיין געווינטש. גייט ער דאָך אַמאָל דורך, לויפט ער דאָך אַמאָל דורך. זאָגט ער זיי ניט קיין תורה — רוט אויף זיי פון ווייטען זיין שכינה. זיי קומען מיט איט ניט אין נאָנטער גייסטיקער באַריהרונג — רוט, אָבער, פון ווייטענס זיין בחינת מלכות איבער זיי...

און אין דעם ליגט דער ס׳ד פון יענער באַזונדערער אָרי־גינאַליטעט און גייסטיקער הויכקייט פון די אַלטע קאָצקער חסידים. ניט זייער באַזונדער תורה און זייער באַזונדער עבודה האָט זיי אָפּגעטיילט פון אַלע איבעריקע חסידים, נאָר ר׳ מענ־דעלס שטעמפּעל, וואָס איז געלעגען אויף זיי, דאָס עכאָ פון ר׳ מענדעלס שטים, ר׳ מענדעלס הויך. ר׳ מענדעלס השפעה איז געווען פון ווייטען און דערפאַר — אויף אַ טייל — — פיל גרעסער און שטאַרקער. ער האָט געווירקט דוקא מיט זיין אָפּגעזונדערטקייט, מיט זיין הויכער קדושה, מיט זיין אצילות. ער האָט פאַר פיל חסידים געדינט אַלס לעבעדיקער ביישפּיל פון פרישות און התרחקות פון דער וועלט מיט אירע הגאות און טומעל און דאָס האָט זיי אויך שיין און גרויס געמאַכט. פון דאַנען שטאַמט אויך די ברייטקייט און די גייסטיקע פריי־הייט (ניט צונויפמישען עס, בשום־אופן, מיט דאָס, וואָס מ׳רופט אָן געוויינלעך „פריהייט אין רעליגיעזע ענינים״, נאָר אַ אי־נערלעכע הויכקייט אין עבודה, וואָס קען זיך מיט קליינינקיי־טען ניט אָפּגעבען און וואָס איז בבחינת „ויגבה לבו בדרכי ד׳״) פון די ערשטע קאָצקער חסידים. זיי האָבען עס באַקומען אַלס השפעה מרחוק פון זייער הויכען, היילינקען און אייביק אָפּגעזונדערטען רבין.

ווִיאַזוֹי מען זוכט הײַנט דאָס אינערלעכע ליכט.

בצאנם ובבקרם ילכו לבקש
את ד׳ ולא ימצאו חלץ מהם.
הושע ה׳

אין דער צײַט, וואָס די ברייטע מאַסען פון איין זײַט און די אָפיציעלע וויסענשאַפטסלײַט פון דער צווייטער זײַט האַלטען זיך אין איין יאָגען נאָכ׳ן שוים פון לעבען, ווערט אין די לעצטע יאָרען אַלץ גרעסער און גרעסער די צאָל יחידים, וואָס פּרווען זיך, יעדער אויף זײַן שטייגער, אַרײַנצודרינגען אין דער טיפעניש פון לעבען. מען קאָן נישט זאָגען, אַז אָט די פּרווען זאָלען זיך אײַנגעבען. נישט אַלע קאָנען זיך אַראָפּלאָזען אין די טיפע וואַסערען און אַרויס פון דאָרט בשלום. מײַנסטענס — זינקען זיי אין תהום. דאָס שרעקט, אָבער, נישט אָפּ די איבעריקע: מענטשען מיט שטאַרקע, עכטע אינערלעך גײַסטיקע שטרעבונגען קאָנען זיך הײַנט נישט האַלטען אויפ׳ן פלאַך פון לעבען...

אַזעלכע יחידים זענען הײַנט דאָ אין יעדען שיכט פון דער געזעלשאַפט און אין יעדען פאָלק. אייניקע ווילען הײַנט צוקומען צום עצם תוך פון לעבען דורך שאַפען נײַע, ביז איצט נאָך נישט געבוירענע קונסטפאָרמען, אַנדערע — דורך מיסטיציזם, אַנדערע — דורך העכערער עטיק, אַנדערע — דורך אמונה פשוטה...

בײַ ייִדען זענען הײַנט אויך דאָ אַזעלכע יחידים, אַזעלכע זוכענדע, פאַרבענקטע נפשות, אַזעלכע מענטשען, וואָס לײַדען אין דער שטיל און גייען אויס אין דער שטיל. נישט קאָנענדיק צוקומען צום מקור פון ליכט...

אין דער צײַט, אָבער, וואָס די יחידים בײַ לײַטען האָבען, ווען זיי הייבען אָן צו גלויבען, דעם כּילען מוט אומצוקערען זיך מיט׳ן גאַנצען האַרצען צום גלויבען פון זייערע

עלטערען, בלייבען פיל פון אונזערע אמת-זוכענדע יחידים הענגען צווישען הימעל און ערד...

פון אלע אמת-זוכענדע יחידים זענען נענטער צום ציל די, וואס קערען זיך אום בשלימות צו דער אמינה פשוטה. אין דער צייט, אבער, וואס בא לייטען געפינען זיך אזעלכע, ווילען אונזערע, אין פלוג אמת-זוכענדע יחידים, גראד צו דער פשוטער, תמימותדיקער אמונה פון זייערע עלטערען בשום אופן נישט צוריקקערען...

די צרה איז, וואס דער היינטיקער אינטעליגענטער ייד קאן זיך פון אלץ אין דער וועלט באפרייען, נאר נישט פון דער שטרעבונג צו זיין דוקא מאדערן. ער האט, דוכט זיך, ליב דעם אמת און זוכט אים. ער קאן, אבער, נישט אריבער-טראגען דעם געדאנק, אז ער, דער „פרייער", „פארטגעשריטע-נער" מענטש זאל גאר אנהייבען גלויבען און פילען ווי אבות-אבותיו.

דער יידישער יונגערמאן וועט אייך אזוי ארום לויפען פון מארקסען צו ניטשען, פון ניטשען צו טאלסטאיען, פון טאל-סטאיען צו מעטערלינקען, פון אים — צו די גאר לעצטע מאדערניסטען, אבער נישט צו זיך זעלבסט.

א מאדנע טראגעדיע! קינדער פון א פאלק, וואס דער העכערער אמת איז דער גאנצער תוך פון זיין אייביקער וואנדערונג און פון זיינע אייביקע ליידען, שטייען אויף אלע וועגען און שטעגען און פרעגען: ווו איז דער אמת?...

קינדער פון א פאלק, וואס דער „אחד" איז דער גאנצער יסוד פון זיין תורה גייען זוכען אט דעם „אחד" בא אזעלכע, וואס האבען אים קיינמאל נישט געהאט.

קינדער פון א פאלק, וועמען עס איז צוערשט געזאגט געווארען: „ואהבת לרעך כמוך", גייען זוכען אט די „אהבה" בא וועמען איר ווילט, נאר נישט בא זייער אייגען פאלק...

קינדער פון א פאלק, וועמען עס איז נאך מיט טויזענ-טער יארען צוריק געגעבען געווארען א תורה שלימה פון סא-ציאלער גערעכטיקייט, גייען זוכען אט די גערעכטיקייט אין אלערליי מעגלעכסטע פארנעפעלטע, פארדרייטע און פארקרי-

פּעלטע טעאָריעס און פּשטלעך. און ניִשט אין דעם קוואַל פון יעדער גערעכטיִקײט, — איִן דער תורה..

קיִנדער פון אַ פאָלק, וואָס האָט נאָך מיִט טויזענטער יאָרען צוריִק געגעבען דער וועלט אַ „ספר ישעיהו“, אַ „תהלים“ און „ספר איוב“, שטײען און קלײַבען התפּעלות, ווען עמיִצען פון זײ געליִנגט עס אָנצושרײַבען אַ וואָסער ניִשט איִז גאָוועלע, אָדער וואָטער ניִשט איִז לידעל, וואָס דערמאָנט אָן „אײראָפּע“...

קיִנדער פון אַ פאָלק, וואָס פאַרמאָגט אַ „ספר יצירה“, אַ „זוהר“ און אַ „עץ־חיים“, גײען און זוכען איִנערלעכע ליִכט באַ אַלערלײ ניִשט־יִידיִשע מיִסטיִקער, אָקולטיִסטען און טעאָזאָפען, וואָס בלאָנדזשען אַלײן אַרום איִן אַ פיִנצטערען וויִסטען מדבר, ניִשט וויִסענדיִק, וויִאַזוי אַרויסצוגײן פון איִם..

און קומט מען שוין אַמאָל צוריִק צום אַלטען קוואַל, קומט מען ניִשט מיִט׳ן גאַנצען ערנסט, מיִט אײנפאַכקײט און תמימות, נאָר מיִט פאַרשיִדענע חכמות און שפּיִצלעך און מען וויִל אויף דאָס אײגענע באַקומען אַ הסכמה דוקא פון פרעמדע...

עס איִז דאָ אַ ווערטעל פון בעש״ט:

„אמת מארץ תצמח“. פאַרוואָס עפּעס גראָד פון דער ערד? ווײַל דער אמת וואַלגערט זיך אויף דער ערד. פאַרוואָסזשע הײבט איִם, אָבער, קײנער ניִשט אויף? — ווײַל מען וויִל זיך ניִשט אײַנבויגען...

עס איִז, אוממעגלעך צו קומען צום העכערען אמת, ווי מען איִז ניִשט מכניע צוליב איִם דעם אײגענעם „איך“. כל זמן מען האָט נאָך דעם אײגענעם „איך“ איִן זיִן קאָן מען זיִך קומען צו גאַנץ שײנע און געהויבענע געדאַנקען, אָבער ניִשט צו דער וואָרהײַט פון לעבען. מען קאָן, נאַטיִרלעך, קומען צו אַלערלײ וויִסענשאַפטלעכע אויספיִרונגען, זאָגאַר צו אַנטדעקונגען, בלײַבענדיִק באַ דעם גאַנצען שטאָלץ פון דעם אײגענעם „איך“. מען קאָן אויף דעם גרונט זאָגאַר אויפשטעלען פיִלאָזאָפיִשע סיִסטעמען; עס איִז גענוג צו דערמאָנען אָן מאַקס שטיִרנער און זײַן פיִלאָזאָפיע פון עקסטען עגאָיִזם..

ווען מען וויִל, אָבער, צוקומען, צו יענעם אמת, וואָס

שטייט איבער אלע אויסערלעכקייטען, צופעליקייטען און טוישונגען פון לעבען; איבער אלע ערדישע און זינלעכע און זאגאר אבסטראקטע באגריפען, אויף וויפיל זיי זענען בלויז שפילערייען פונ'ם מענטשלעכען מוח; איבער אלעם דעם, וואס עס דיקטירען אונז אונזערע אינסטינקטען און ליידענשאפטען: אלערליי מעגלעכסטע פאראורטיילען, קאפריזען, פערזענלעכע נייגונגען און השפעות פון דער סביבה; איבער אלערליי מעגלעכסטע מאדערנע אידעען און אפגעטער פון דער צייט, — דאן שטייט דער איינציגער „איך" אלס שטן אויף שריט און טריט: דאן מוז מען אט דעם „איך" איבערגיין אדער אויפהייבען אים צום געטלעכען...

אויף דער שפראך פון חסידות הייסט עס — „ביטול היש". גראד אט דער ביטול פעלט, אבער, אפילו אונזערע בעסערע מענטשען, וועלכע האבען אנגעהויבען זוכען אין די לעצטע יארען, די העכערע געטלעכע ווארהייט. דערמיט דערקלערט זיך זייער אומפרוכטבארקייט פון זייער זוכען. דעריבער גייען זיי און גייען און בלייבען שטיין אויף אן ארט. דעריבער רעדען זיי צייטענווייס אזוי שיין וועגען חסידות און בלייבען שטעקען, אין דער זעלבער צייט, אין די אלטע השכלה-באגריפען, און, אין בעסטען פאל, — אין אלגעמיין-אנגענומענע, מאדערנע פילאזאפישע באגריפען. דעריבער מישען אייניקע פון זיי צונויף זייערע חסידישע שטימונגען מיט פריי-דענקעריי, מיט סאציאליזם און זאגאר מיט ניי-קריסטענטום. דעריבער פילט זיך נישט אין זייערע רייד דאס אמתע געטלעכע פייער. דעריבער ווירקען זיי אזוי ווייניק. דעריבער בלייבען זיי אויך נאר א קליינע צייט בא זייער „חסידיזם" און גייען פון אים גלייך אוועק. אויסער רבי אהרן מארקוס ז"ל און — יבדל לחיים — ד"ר נתן בירנבוים ווייס איך נישט קיין אנדערע פון אונזערע זוכענדע גייסטער פון די לעצטע צענדליקער יארען, וואס זאלען נישט בלייבען שטיין אין מיטען וועג, זאלען נישט בלייבען באם אייביקען ארומבלאנדזשען און טאפען אין דער פינצטערניש, נאר זיי זאלען קומען צום קוואל פון ליכט.

עס איז אין זיי דאָ שטענדיק עטוואָס אַזעלכעס, וואָס דערלאָזט זיי נישט צוקומען צום עיקר נקודת האמת, כאָטש זיי זענען, דוכט זיך, אין פּלוג, אַזוי נאָענט צו אים. ווען עס קומט צום עיקר, טוען זיי זיך ווידער זייער דרייסט אַ קער — ווי ד"ר בירנבוים רופט עס אָן — צום „היירעגטום"...

עס קומט דאָ דער „איך" מיט זיין גאוה און דערלאָזט אפילו דעם זוכענדען נישט צו אַפּלייגען זיך אָן אַ זייט און צו מבטל זיין דעם קליינעם. מענטשלעכען שכל געגען דעם גרויסען געטלעכען שכל..

נישט אומזיסט פּלעגען די אַלטע חסידים טייטשען דעם פסוק: „אנכי עומד בין ד' וביניכם" אין דעם זין, אַז דער „אנכי", דער „איך", שטייט און שטערט אין דערלאָזט דעם מענטשען נישט צוקומען צו קיין געטלעכער השגה. ובפרט נאָך דער „אנכי" פון מאָדערנעם מענטשען, וועלכער ווערט קינסטליך אויפגעהויבען און אויפגעבלאָזען און דערגייט אַמאָל אין זיין זעלבסטפאַרגעטערונג ביז משוגעת.

עס געפעלט מיר, דעריבער, זייער שטאַרק אַ קליין ספרל, וואָס איז היי-יאָר דערשינען אין ווין מיטן נאָמען: „תנאי הנפש להשגת החסידות" פון עקשטיין. דער ספר איז אויפגעשריבען זייער לייכט, כמעט שוין צו-פיל לייכט. פיל אין דעם ספר האָט אויך נישט קיין דירעקטע שייכות צו חסידות: דאָס קאָן אַנגעווענדט ווערען צו יעדען רעליגיעזען באַוווסטזיין. אין זיין מעטאָד, וויאַזוי צו אויסאַרבעטען אין זיך דעם חוש פאַר חסידישער השגה פילט זיך זייער שטאַרק דער טעאָזאָפישער מעטאָד פון רודאָלף שטיינער, כאָטש דער מחבר שטיצט זיך, און מיט רעכט אויך, אויף ריין-חסידישע אויטאָריטעטען. דער מחבר האָט, אָבער, אַ גרויס פאַרדינסט פאַר דער חסידישער השגה דערמיט, וואָס ער האָט אויפגעוויזען, אַז זי ווערט דערגרייכט איבערהויפּט נור דורך דער אָנערקענונג פון דעם אויבערשטענס רוממות און דער אייגענער שפלות.

דער ניטכיזשער מגיד, איינער פון די גרעסטע באַ חסידים, הייבט-אָן דעם בית פון „בראשית" מיט דעם, וואָס דער מענטש

דארף האָבען צוויי אויגען: איינס אויף צו זען דעם אייבער־שטענס גרויסקייט, און דאָס צווייטע—אויף צו זען די אייגענע נישטיקייט. זעט איינערביידע זאכען נישט, איז ער אַ בלינ־דער אויף ביידע אויגען; זעט ער איין זאך פון די ביידע און דאָס צווייטע נישט, איז ער אַ בלינדער אויף איין אויג. ער זעט און זעט דאך נישט ווי געהעריק איז...

איך קאָן זיך נישט איינהאַלטען פון צו ברענגען דעם צוגאָב פונם אָסטראָווצער רבין שליט"א: „בלעם איז דערפאַר געווען אַ שתום העין, ווייל ער האָט געהאַט אַנ'אויסגעצייכענט אויג אויף צו זען דעם אייבערשטענס גרויסקייט; ער איז, אָבער, בלינד געווען אויפ'ן צווייטען אויג: ער האָט נישט געזען זיין אייגען נישטיקייט".

אונזערע איצטיקע, אַפילו זוכענדע גייסטער קאָנען אויך, דעריבער, נישט צוקומען צו דער ריינער געטלעכער וואַרהייט. ווייל אויב זיי האָבען שוין יאָ אַמאָל אַנטוויקעלט אין זיך דאָס אינערלעכע זעען, איז זייער זען נישט קיין עכטס און נישט קיין גאַנצעס. זיי בלייבען, דעריבער, באַ זייער גאַנצען זען — „שתומי עין"...

נישט אַלעמאָל וועלען זיי, אָבער, בלייבען באַ דעם. קוים איז די וואַנט דורכגעבראָכען געוואָרען, וועט שוין דאָס ליכט קומען. לאָמיר האָפען, אַז באַ די אמתע זוכער וועט אַמאָל אויך דאָס ווייטערדיקע קומען..

רבי יוסף דער אלטער חזן.

(חיזוי עס האבען געלעבט די ערשטע חב"דניקעס).

אלטע, אלטע געשטאלטען גייען פאר מיר פאר. צווישען זיי — א געשטאלט, וואס איך האב עס קיינמאל נישט געזען מיט די קערפערליכע אויגען, נאר מיט די אויגען פון גייסט זע איך עס שטענדיק.

דאס איז דאס געשטאלט פון מיין עלטער-זיידען, א תלמיד פונם רבי מלאדי — רבי יוסף בער דער אלטער חזן.

אט זע איך אים, ווי ער האט אויסגעזען יונגערהייט. א הויכער ייד, פעסט-געבויט, מיט בלאנד-ווייסע האר, מיט ווייסע גרויסע ברעמען, מיט א לאנגע געלב-רויטע באָרד, מיט גוטע, קלוגע געזיכטס-ציגען, מיט ענערגישע, גיכע און געשיקטע באוועגונגען, מיט אויגען, וואס קוקען אייך אן מיט ליבע און מיט קינדישער תמימות. גאר פלוצלונג ווערען זיי ווילד-פרעמד, קוקען איבער אייך, איבער אלעמען, ווערען פארחלומט, פארבענקט, פארטרויערט, זוכען עטוואס אומרגייפבארעס אינם אומענדלעכען רוים...

און אט זע איך אים, ווי ניט קענענדיק אריבערטראגען דעם טויט און פוילקייט פונם דאמאלסדיקען שטעטעל, איז ער געלאפען צום קוואל פון ליכט אין יענער צייט — צום אלטען רבין (צום רב מלאדי).

באלד איז ער געקומען צוריק פון רבין א דורכגעלויכטענער און א דערפרישטער און האט אנגעהויבען צו פארשפרייטען זיין רבינס תורה אין שטעטעל. נאכן לאנגען רעדען און ארבעטען אין שטעטעל האט ער געקריגען צו זיך צוויי חברים, אויף די אלע דריי האט מען געקוקט אין שטעטעל, ווי אויף אפגעקערטע פון וועג...

איינמאָל גייט רבי יוסף פאַרביי און זעט, ווי איינער פון זיי־נע חברים ליגט אויסגעצויגען אין קהל־שטיבעל און מען גרייט זיך שוין צו געבען אים מלקות. „וואָס ליגסטו, שוטה!" — שרייט אויס רבי יוסף און נעמט אַרבעטען מיט די הענט אויף רעכטס און לינקס, שטויסט אָפּ די קהלסלייט און רעטעט זיין חבר.

„וואָס אַ שוטה איז — באַרויקט זיך אַליין ניט רבי יוסף — מען הייסט אים ליגען זיך — ליגט ער זיך"...

דערזען, אַז מען קען מיט רבי יוספען גאָרנישט מאַכין, האָט זיך דער דזאַמאָלסטיקער נגיד פון שטעטעל, פייטל האָט ער געהייסען, גענומען צום אָרטיקען פריץ נאָך הילף. דער פריץ האָט געשיקט זיינע פּאַראָבקעס גלייך אין בית־מדרש אַריין, ווען די חסידים פלעגען אָנהייבען צו מאַכען העוויות אין דאַווענען, צו זינגען, צו דבקען זיך, פלעגען די פּאַראָבקעס שמייסען זיי מיט זייערע לאַנגע בייטשען...

איינמאָל האָבען זיך עטליכע מתנגדים פון שטעטעל, דוקא די רעכטע „פּני", געלאָזט אויף „קדוש השם": מען דאַרף דעם „עז־פּנים" אָנלערנען איינמאָל פאַר אַלעמאָל...

איז מען אַריינגעפאַלען צו רבי יוספען אין הויז מיט קולי־קולות: ווו איז ער דער ממזר? מיר ווילען אים קורע פרג זיין...

רבי יוסף איז, אָבער, דאַן גראָד אין דער היים נישט געווען. דאַן איז צו זיי צוגעגאַנגען רבי יוספס פרוי, וועלכע איז געווען זייערע אַ קרובה און האָט צו זיי געזאָגט: איר ווילט זיך דאָך נוקם זיין אָן אונז. נאַט אייך מיין זיידענע קאַטינקע*) און טוט מיט איר, וואָס איר ווילט. האָבען די מתנגדים גענומען דעם בגד, האָבען אים פאַרשפּרייט אויף דער ערד, האָבען אַזוי לאַנג געטאָפּטשעט אויף אים ביז זיי האָבען אים צוריסען. דערמיט איז זייער כעס אויף אַ קליינע צייט געשטילט געוואָרען...

ווען רבי יוספען האָבען אָט די רדיפות שטאַרק דערעסען

---

*) אזא מין אויבערשט בגד, וואָס אמאָליקע פרויען פלעגען טראָגען.

איז ער אַװעקגעפֿאָרען צום אַלטען רבין שואל עצה זײַן. האָט אים דער רבי אַזוי געזאָגט: פֿאַר אַהײם, דו האָסט שוין אײַנ־דערהײם אַ מנין, פײטלען װעט מען צומאַכען די לאָדען...

דער „מופת״ איז געװען זײער אַנ׳אײַנפֿאַכער: פײטעל האָט געהאַט קראָמען, סחורה פֿלעגט ער נעמען אין שקלאָװ באַ רבי פנחס רױזשעס, װאָס איז געװען אײנער פֿון דעם רבס אָנגעזעענסטע חסידים. האָט מען רבי פנחסען אַ װוּנק געגעבען, אַז װען פֿײטעל װעט ברענגען געלט פֿאַר די פֿרײערדיקע סחורה און װעט װעלען נעמען װײטער סחורה אויף קרעדיט, װי דער שטײגער איז, זאָל מען באַ אים דאָס געלט צונעמען און קײן פֿרישע סחורה זאָל מען אים מער נישט געבען. דורך דעם האָט פֿײטעל געמוזט באַנקראָטירען...

לויט אַמאָליקע מנהגים פֿלעגט מען אַנ׳אָנזעצער פֿאַרמאַ־כען די לאָדען. ער האָט נישט געװאָגט צו װײזען זיך אויף דער װײסער װעלט...

אַזױװי פֿײטלען איז שוין מער נישט געװען אין קאָפּ צו שמײַסען און יאָגען די חסידים האָט זיך דאָס חסידות אַלץ מער און מער פֿאַרשפּרײט אין שטעטעל. באַלד, װי רבי יוסף איז געקומען אַהײם האָט ער שוין געהאַט אַ חסידישען מנין. נאָך דעם איז די צאָל פֿון חסידים געװאַקסען, ביז מען האָט שוין אָנגעהויבען צו בויען אַ חסידישען בית־מדרש.

רבי יוסף איז געװען כל־ימיו־חזן. װי װײט ער האָט געקענט זינגען—װײס איך נישט. נאָר אַז ער האָט געקענט רירען פֿאַרשטײנערטע הערצער מיט זײַנע דברים היוצאים מן הלב—דאָס װײס איך. זײַן דאַװנען איז געװען אַנ׳אײַנפֿאַכער שמועס מיט גאָט. גוטע צײַטען זענען דאַן געװען. מען האָט אַרום זיך געפֿילט גאָט אַזוי נאָענט, אַזוי נאָנט...

אײנמאָל איז ער געשטאַנען באַם עמוד אום יום כפּור און האָט געדאַװענט נעילה. געקומען צו „שובו, שובו מדרכיכם הרעים״, האָט ער אויף דעם אָרט פֿון זינגען און חזנישע שטיק מאַכען גלײַך געװענדעט זיך צום עולם: נו, איז װאָס־זשע שװײַגט איר דערינען? לאָמיר תשובה טון...

און באַלד אַליין אָנגעהויבען „תשובה טון" און נאָך אים דער גאַנצער עולם. שטילע זיפצען און ריינע טרערען האָבען אָנגעפילט דאָס קליין בית-מדרשעל און די טויערען פון הימעל זענען געעפנט געוואָרען...

מוצאי יום כפור פלעגען די חסידים מאַכען אַ גרויס יום-טוב בא רבי יוספען אין הויז. מען האָט זיך געפרייט מיט דער תשובה, מיט די אָנגענומענע תפילות, מיט דעם אור, וואָס שיינט אַרויס פון די קומענדיקע סוכות-טעג...

איינמאָל איז, אָבער, די שמחה איינגאַנצען פאַרשטערט געווען. מען איז געקומען צו רבי יוספען, ווי דער שטייגער איז געווען, מוצאי יום כפור. רבי יוסף איז, אָבער, געווען זייער פאַרטרויערט. וואָס? ווען?—רבי יוסף ענטפערט נישט...

ווען מען איז צו אים שטאַרק צוגעשטאַנען האָט ער געענטפערט: היינטיקע תפלות געפעלען מיר נישט... איך האָב אין אונזער היינטיקען דאַוונען נישט געזעען דעם אור... מיר האָבען היינט נישט געדאַוונט במסירת נפש...

— נו, איז וואָס זשע טוט מען?

— אויב איר וועט מיך פאָלגען, לאָמיר אָט וואָס טון. לאָמיר ווידער אָפּריכטען יום כפור. אפשר וועט זיך דער צווייטער יום-כפור בעסער איינגעבען: ווער זאָגט עס, אַז נאָר אין דעם צענטען טאָג אין תשרי דאַרף מען תשובה טון? פאַרוואָס זאָל מען אויך נישט תשובה טון אין דעם עלפטען תשרי?

דער עולם האָט געפאָלגט. מען האָט נאָר עטוואָס צוגע-ביסען און מען האָט זיך ווידער אָנגעטון אין די קיטלען און טלתים און מען האָט די גאַנצע נאַכט פון מוצאי יום-כפור מתפלל געווען, געזאָגט תהלים, געלערענט, באַטאָג ווידער גע-דאַוונט, געלערענט, געוויינט, תשובה געטון מיט אַן אמת, געפאַסט און נוהג געווען זיך אין אַלע ענוים, ווי אין אַ גע-וויינלעכען יום-כפור, און ערשט ווען מען האָט דערפילט דעם אמתען אור, ווען מען האָט דערשפירט אין זיך די אמתע הכנעה און דעם אמתען „בטול היש" און די אמתע צובראָכענ-

קייט און דעם אמתען חסד, וואָס קומט אַראָפּ מלמעלה, האָט מען זיך דערלויבט אָפּצופּאַסטען און ערשט דאַן איז געקומען די אמתע שמחה...

אָט וואָט אַמאָליקע יידען האָבען געקענט. אויב תשובה איז—תשובה!

אַזוי ווי ער, רבי יוסף, איז געווען באַטירלעך און אָפּען אין שטאַרק אין זיין טרויער, אַזוי איז ער אויך געווען נאַטירלעך, אָפּען און שטאַרק אין זיין פרייד.

בשעת מ'איז געווען „די גרויסע חתונה", בשעת דער אַלטער רבי האָט זיך משדך געווען מיט רבי לוי יצחק בערדיטשעווער און כמעט אַלע זייערע חסידים זענען געווען אויף דער חתונה אין'ם שטעטעל זשלאָבין, האָט מען רבי יוספען מכבד געווען מיט לייענען די מגילה, ווייל עס איז דאַן געווען פורים-צייט. רבי יוסף האָט געלייענט, ווי זיין שטייגער איז, אָהן קונצען, האָט, אָבער, דערביי איבערגעלעבט אַלעס, וואָס עס ווערט געשילדערט אין דער מגילה—אָט ווי ערשט קומט עס פאָר..

בשעת עס איז געקומען צו דער ערשטער המנ'ס מפלה, ווען ער האָט געלייענט, ווי אַזוי המן האָט איינגעזעצט מרדכי הצדיק אויפ'ן פערד, האָט ער זיך נישט געקענט איינהאַלטען און האָט הויך אויסגעשריען: אָט, אָט אַזוי איז רעכט... אָט, אָט אַזוי איז גוט...

רבי יוסף האָט איבערהויפּט נישט געוווסט פון קיינע קונצען און קיינע חכמות. ער האָט געדיינט דעם אויבערשטען מיט דער גרעסטער נאַטירלעכקייט. ער האָט אויסגעדריקט נאָר דאָס, וואָס ער האָט געפילט און האָט זיך אין יעדער זאַך נוהג געווען נאָר לויט דעם, וואָס ער האָט געפילט אין זיין טיפסטען אינערסטען...

דעריבער איז ער קיינמאָל נישט געווען פון די מפורסמים. ער איז אַלעמאָל געווען אַ נחבא אל הכלים. ער האָט זיינס געטין מיט אַלע זיינע כחות, אָבער אָהן צו וועלען וואָסער נישט איז כבוד פאַר זיך. דעריבער ווייסען איצט נאָר יחידים

סגולה פון די גאָר אַלטע חב״דער חסידים עטוואָס וועגען דעם „קאַרמער חזן״. די איבעריקע ווייסאַן פון אים גאָרנישט, כאָטש ער האָט דאָס חסידות אויף זיינע פלייצעס אַריבערגעטראָגען, פאַרשפרייט און פאַרזייט עס נישט נאָר אין זיין שטעטעל, נאָר אין דער גאַנצער געגענט אַרום און אַרום...

פון איינעם פון אָט די גאָר אַלטע חסידים האָב איך אַמאָל אָט וואָס געהערט וועגען אים: אַמאָל איז איין גרויסער חסיד פאַרביינגעגאַנגען רבי יוספס הייזעל. האָט ער דערזען, אַז אין הייזעל ברענט. איז ער זייער שטאַרק דערשראָקען געוואָרען. ער איז, אָבער, צוגעגאַנגען נענטער—האָט ער דער-זען גאָר, אַז רבי יוסף זיצט אין ווינקעל און דאַווענט...

בשעת דער אַלטער רבי איז נסתלק געוואָרען, האָבען זיך זיינע חסידים געוועזט צוטיילט: אַ חלק פון זיי האָט אָנ-גענומען פאַר אַ רבין דעם רבס תלמיד מובהק רבי אהרן סטאַרעשעלער. אַ צווייטער חלק—דעם רבס זון, רבי בער ליובאַוויטשער. רבי יוסף דער אַלטער חזן איז טריי געבליבען דעם רבס הויז. רבי אהרן סטאַרעשעלער האָט, אָבער, זייער גוט געוווסט דעם ווערט פון אַזאַ רבי יוספען, איז ער ספעצ-יעל געקומען צו רבי יוספען, וועלענדיק, אפנים, ווירקען אויף אים. ווי רבי יוסף האָט דערזען רבי אהרנען גייענדיק, האָט ער נישט וועלענדיק מציז זיין רבי אהרנען באַהאַלטען זיך הינטערן טיר. ער האָט זיך אַזוי ווי עס איז באַפרייט פון רבי אהרנס וויזיט און איז זיין איינענעם געוויסען טריי גע-בליבען.

דאָך פלעגט זיך דער אַלטער חזן קלאָגען: גאָר נישט דאָס... גאָר נישט דאָס... בשעת איך פלעג קומען צום אַלטען פלעג איך שטיין כעבדא קמיה מאריה... ווען איך קום, אָבער, צום הייניטיקען, שטעלט ער צוזעק אַ שטול און בעט מיך זיצען... וואָס הייסט עס עפעס זיצען?... אפנים, אַז עס פעלט עפעס אין דער נקודת האמת...

[illegible]ט ווי [illegible] חסידים האָבען געזוכט פאַר זיך „כבוד״...

דאָס קליינע שטיבעל, ווו דער אַלטער חזן מיט זיינע

חברים האָבען געדאַווענט איז געװען באַנאַכט מער באַלעבט װי באַטאָג. די נאַכט איז טיפֿער, װי דער טאָג. דער טאָג צו־טרײבט און צװיאָגט אַלע שאָטענס; באַנאַכט קומען זײ אַראָפּ פֿון די הויכע װײַטע װעלטען צו שװעבען אויף דער ערד. די שכינה אָנגעטון אין שװאַרצען זיצט אין די װינקעלעך פֿונ׳ם קלײנעם חסידישען שטיבעל און די חסידים בעטען דעם אײ־בערשטען, אַז מען זאָל זי אויסלײזען פֿון געפֿענגעניש...

די חסידים פֿלעגען אינדערהײם נישט נעכטיקען, נאָר ביז האַלבע נאַכט פֿלעגען זײ לערנען אין שטיבעל, און װי עס פֿלעגט קומען האַלבע נאַכט, װי נאָר דאָס װינטעל פֿון צפֿון־זײַט באַריהרט די סטרונעס פֿון דודס פֿידעל און דאָס פֿידעל זינגט פֿון זיך אַלײן, װי נאָר דער אײבערשטער גײט אַרײַן אין גן־עדן, װײנט און מאַכט װײנען אַלע צדיקים מיט איהם, װי נאָר די װעלט װערט פֿול מיט יענעם גרויסען טרויער, װאָס האָט קײן װערטער נישט, מיט יענעם טרויער, װאָס פֿילט אָן אַלץ פֿון די העכסטע הויכקײטען ביז די נידעריקסטע נידערי־קײטען, מיט יענעם גרויסען טרויער, װאָס ער איז צוגלײך אויך דער גרויסער ס ו ד פֿון דער װעלט, װי נאָר עס װערט דערשפּירט יענער צ י ט ע ר, יענער יאָמער און בראָך פֿון אַלע װעלטען, דאַן פֿלעגט שוין יעדער חסיד זיצען אויף דער ערד, אַש אויפ׳ן קאָפּ און —

„נעבען די טײַכען פֿון בבל זענען מיר געזעסען און געװײנט, דערמאָנענדיק אָן ציון“

און —

„װי זאָלען מיר זינגען גאָטס געזאַנג אויף אַ פֿרעמדען לאַנד“.

און זע נאָר זע, האַרציקער פֿאָטער —

„פֿון ירושלים האָבען זײ בערגלעך שטײנער געמאַכט, די קערפּערס פֿון דײַנע קנעכט האָבען זײ אָפּגעגעבען די פֿויגלעך פֿון הימעל צום עסען, דאָס פֿלײש פֿון רײנע חסידים — פֿאַר די חיות פֿון דער ערד“.

און —

„געדענק זשע, גאָט, וואָס איז געוואָרען פון אונז, זע אונזער שאַנד".

„דער פרייד און האַרצען איז צושטערט געוואָרען, אונזער טאַנץ איז אין קלאָג פאַרוואַנדעלט געוואָרען, אונזער קרוין פון קאָפּ איז אַראָפּגעפאַלען" —

„אויפ'ן בארג ציון גייען פיקסלעך אום" —

„דיינע הייליקע שטעט זענען מדבר, פון ציון איז מדבר געוואָרען און ירושלים—וויסט. דאָס הויז פון אונזער הייליקייט און פון אונזער שיינקייט, אין וועלכען אונזערע עלטערען האָבען דיך געלויבט איז צו בראַנד-פייער געוואָרען און אַלע אונזערע שאַצען—צו וויסטקייט„

אין דאָרט הויך, הויך זענען דאָ שומרים, וואָס דערמאָנען דעם אייביקען פאָטער וועגען זיינע קינדער —

„אויף די מויערען פון ירושלים האָב איך באַשטימט שומרים אויף טאָג און נאַכט, קיינמאָל שווייגען זיי נישט, איר, וואָס דערמאָנט גאָט—שווייגט זשע נישט!"

און די נשמה איז דורשטיק נאָך גאָט און זי לעכצט נאָך אים „ווי די הינד נאָך שטראָמען וואַסער" און די וועלען שלאָגען פון אָפּגרונט צו אָפּגרונט רופט און באַטאָג איז גאָטס חסד און באַנאַכט—געזאַנג און תפלה —

און „ביז וואַנען וועט פאָרט זיין געוויין אין ציון און קלאָג אין ירושלים?"

יעדער חסיד זיצט זיך אין אַ באַזונדער ווינקעלע, שטיל חזנ'ט ער, אַ טרער נאָך אַ טרער פאַלט אויפ'ן סדור, פון די שטילע געוויינען ווערט, אָבער, ביסלעכווייס איין גרויס געוויין אין געזאַנג פון אייביקען טרויער.

און די זוהרס ווערען געעפענט און עס ווערט געלערענט אין אַלע זייטען:

„ווען עס קומט האַלבע נאַכט הייבט אָן דער מלך אויפצושטיין און די מלכה הייבט אָן צו זינגען און דער מלך קלאַפּט אָן אין דעם טויער פון דער מלכה און זאָגט איר: עפען מיר, שוועסטער מיינע, פריינט מיינער —

און דאַן פרייט ער זיך מיט די נשמות פון צדקים"

און ווידער:

„ווען גאָט ברוך הוא קומט זיך צו פרייען מיט די צדיקים אין גן-עדן, דערוועקען זיך אַלע אויבערשטע און אונטערשטע קייגען אים און אַלע ביימער פון גן-עדן הייבען אָן צו זינגען שירה פאַר אים אַזוי ווי אין פּסוק שטייט: אָז ירננו כל עצי היער לפני ד׳ כי בא (דאַן וועלען זינגען אַלע ביימער פון וואַלד פאַר גאָט, וואָס קומט אָן) און אפילו די עופות פון דער ערד זאָגען אויך זייערע שבחים. דאַן קלאַפּט דער האָן מיט זיינע פליגלען און רופט און לויבט דעם הייליקען מלך און רופט מענטשען, דאָס זיי זאָלען זיך עוסק זיין אין תורה און אין לויבען זייער האַר און דינען אים —

און אַז עס קומט דער פרימאָרגען, ווערען די טויערען פון דרום געעפענט, און טויערען פון רפואות ווערען געעפענט צו דער וועלט, און אַ מזרח-ווינט ווערט דערוועקט, און רחמים ווערט אויסגעגאָסען אויף אַלץ און אַלעמען, און אַלע שטערען און אַלע מזלות, וואָס שטייען אונטער דער הערשאַפט פון יענעם פרימאָרגען, זינגען שבחים און זמירות פאַרן אויבערשטען מלך"

און ווידער:

„היושבת בגנים—דאָס מיינט מען די כנסת ישראל, וואָס לויבט גאָט נאַכט און נאַכט דורך דער תורה. ווייל איז דעם, ווער עס באַהעפט זיך מיט איר צו לויבען גאָט בנאַכט. ווען עס קומט דער פרימאָרגען קומט די כנסת ישראל און פרייט זיך מיט גאָט ברוך הוא און גאָט ברוך הוא שטרעקט איר אויס דעם שרביט החסד און נישט איהם אַליין נאָר אויך אַלע די, וואָס זענען מיט איר. דערום הייסט זי: אילת השחר"...

„און אַז די נאַכט פאַרשווינדט איז דער מלך מיט דער מטרוניתא צוזאַמען. און עס איז דאַן אַ גרויסע שמחה און מיט גרויסע מתנות באַשענקט ער זי און אַלע די, וואָס וואוינען אין אירע פּאַלאַצען. ווייל איז דעם, וואָס ער איז איינער פון זיי!"

און דער טרויער גייט אַזוי בּיסלעכווייַס, בּיסלעכווייַס אַריבּער אין אַ גרויסער שמחה און עס הייבּט זיך אָן הערען פון אַלע זייַטען דאָס געזאַנג פון תורה געמישט מיט אַ האַרציק ניגון פון דביקות, וואָס גייט אַרייַן אין אַלע אברים און באַהערשט אפילו די פאַרפינצטערטסטע, און פאַרגרעבּטסטע הערצער.

די שפּאָטלייט פלעגען ווייַכען פון אָנפאַנג דאָס חסידיש שטיבּעל. עפּעס האָט מען זיי אָנגערעט, אַז די חסידים זענען אַנאיבּערבּלייבּעניש פון די שבתי-צביניקעס. מען האָט זיי אויך געזאָגט, אַז די חסידים טאַנצען בּאַנאַכט מיט פרויען. מען האָט זיי בכלל געזאָגט אויף חסידים אַלדאָס בּייז.

ווען, אָבּער, דאָס פינצטערניש פלעגט אַרומנעמען דאָס גאַנצע שטעטעל און אין דעם פינצטערניש פלעגען אַדורכדרינגען די ליכטיקע שטראַלען פון די חסידישע תורה-ליכטלעך, ווען די שטיקענדע שטילקייט פלעגען דורכדרינגען יללות אויף גלות השכינה, האַרצרייַסענדע מזמורים פון תהילים, היכעלהויכע מאמרים פון זוהר, פלעגען אפילו די פאַרעקשנטסטע און פאַרבּיסענסטע מתנגדים נישט קענען רויק אייַנליגען אין די בּעטלעך. ווילענדיק נישט ווילענדיק פלעגען זיי זיך אויפהייבּען, נעגעל-וואַסער אָפּגיסען און לויפען אַהין, ווי עס זיצען די פאַרהאַסטע מענטשען, צו וועלכע עס ציט, אָבּער, אַזוי שטאַרק...

קומענדיק אַהין צום שטיבּעל פלעגען זיי מוזען איבּעראַשט ווערען זעענדיק, ווי אַט די „כופרים" האַלטען אין איין דאַוונען און לערנען נישט נאָר גאַנצע טעג נאָר אויך גאַנצע נעכט. דער קאָנטראַסט צווישען דעם, וואָס מען האָט זיך פריער פאָרגעשטעלט און צווישען דעם, וואָס מען פלעגט זען מיט די אויגען איז געווען צו גרויס, אום מען זאָל קענען זאָגען ווידער וועגען חסידים דאָס, וואָס מען האָט פריער געזאָגט...

פילע פון די מתנגדים פלעגען אַזוי אַרום פאַרוואַנדעלט ווערען אין די פייַערדיקסטע חסידים. די חסידים פלעגען שוין נישט דאַרפען מער רעדען, דערקלערען, אייַנשמועסען. דאָס

אָרט פון פריערדיקער אַגיטאַציע האָט פאַרנומען דער תהלים מיט'ן זוהר...

אַ וואַסער נישט איז יונגערמאַנטשיק פלעגט זיך אַריינגיין אין שטיבעל גלאַט אַזוי, אויס נייגעריקייט, אויס נישט האָבען וואָס צו טון אָדער זאָגאַר, בכדי צו מאַכען חוזק, פלעגט זיך אַריינקומען פריש, פריילעך, לאַכענדיק, לייכטזיניק, מיטן ליולקע-ציבעק,—אים פלעגען, אָבער, אָנקוקען די פרומערנסטע פנימער מיט די פייערדיקע אויגען, ער פלעגט הערען אַ פּאָר קאַפּיטלעך תהלים, געזאָגטע פון דעם אַלטען חזן, אַ פּאָר מאמרים פון זוהר, געזאָגטע מיט דער גאַנצער הייליקייט פון דער נשמה און ער פלעגט שוין אַרויסגיין גאָר נישט דער, וואָס איז אַריינגעקומען. ער פלעגט נהפך ווערען לאיש אחר. פאַרהאַסט פלעגט אים ווערען זיין גאַנץ פריערדיק לעבען און ער פלעגט אָנהייבען צו דינען גאָט מיט אַנ'אמת.

אינ'ם חונס שטיבעל זענען נישט געווען קיין האַלבע חסידים, אָדער חסידים לויט'ן נאָמען, אָדער „אויך מיר חסידים" אָדער חסידים לויט אויסערלעכע מנהגים און נישט לויט'ן אינערלעכען ברען פון האַרצען, נאָר אַלע חסידים, וואָס האָבען דאָרט געדאַווענט זענען געווען אויסגעקליבען איינער אין איינעם. פון יעדען איינציקען האָט מען געפאָדערט קודם כל — האַרץ און נשמה.

דער אַלטער חזן, כאָטש ער האָט פאַרגעטערט דעם אַלטען רבין, האָט ער דאָך נישט זייער שטאַרק ליב געהאַט דעם פלפול פון חב"ד. זיין ליבלינג-ספר איז געווען דער „מאור עינים" פון רבי נחום טשערנאָבילער, ווי יעדער געדאַנק ווערט פאַרוואַנדעלט אין אַ פלאַם פייער פון ליבע און דאָס גאַנצע חסידות אין איין געזאַנג פאַר'ן אין סוף.

אין די לעצטע יאָרען פון זיין לעבען האָט ער שוין נישט געקענט אַזוי שטרענג אַכטונג געבען אויף יעדען איינציקען חסיד און דורכצודרינגען זיין נשמה. דערצו איז די צאָל פון די ניי-געוואָרענע חסידים געוואַקסען פון טאָג צו טאָג. די כמות איז, צום באַדויערען, געוואַקסען, טיילמאָל, אויף

דעם חשבון פון דער איכות...

דאָס שטיבעל איז שוין לאַנג, לאַנג קליין געוואָרען פאַר דער גרויסער צאָל חסידים. מען האָט ערנסט אָנגעהויבען צו טראַכטען וועגען בויען אַ גרויסען חסידישען בית-מדרש. דער אַלטער חזן האָט נאָך זוכה געווען צו לייגען דעם ווינ-קעלשטיין...

דאָס ווייטערדיקע בויען איז אים שוין נישט באַשערט געווען צו זען. מען האָט אים גערופען אַהיין..

מען האָט אים גערופען דאָרט, אין דעם היכל הזמרה פון דער אייביקייט...